

ISSN 2078-77-82

***Теорія
і практика***

управління соціальними системами

***ФІЛОСОФІЯ
ПСИХОЛОГІЯ
ПЕДАГОГІКА
СОЦІОЛОГІЯ***

1'2016

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ: філософія, психологія, педагогіка, соціологія

Щоквартальний науково-практичний журнал 1'2016

Видання засновано 2000 р.

Головний редактор:

Романовський О.Г., член-кор. НАПН, д-р пед. наук

Координаційна рада:

Кремень В.Г., акад. НАН і НАПН України, д-р філос. наук (голова)

Товажнянський Л.Л., Почесний акад. НАПН України, д-р техн. наук (заст. голови)

Андрущенко В.П., акад. НАПН України, д-р філос. наук

Биков В.Ю., акад. НАПН України, д-р техн. наук

Луговий В.І., акад. НАПН України, д-р пед. наук

Масирова Р.Р., акад. МАНПО, д-р пед. наук (Казахстан)

Прокопенко І.Ф., акад. НАПН України, д-р пед. наук

Бабасв В.М., д-р наук з держ. управління

Гардоцька Т., хабілітований д-р наук (Польща)

Іліаш Н., д-р техн. наук, (Румунія)

Коваленко О.Е., д-р пед. наук

Копитов Р.А., д-р інж. наук (Латвія)

Левовицький Т., д-р пед. наук (Польща)

Олав Аарна, д-р техн. наук (Естонія)

Сєппо Холтга, д-р наук (Фінляндія)

Держвидання

Свідоцтво: **КВ №5212**
від **18.06.2001** р.

Засновники видання:

Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”,
Харківський національний педагогічний університет ім.Г.С.Сковороди,
Українська інженерно-педагогічна академія

Видається за рішеннями
Вчених рад, протоколи: НТУ “ХПІ” № 1 від 29.01.2016;
ХНПУ ім.Г.С.Сковороди № 1 від 26.02.2016;
УПА № 10 від 1.03.2016

З М І С Т

ФІЛОСОФСЬКІ ТА АНТРОПОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Курбатов С.В. Дискурс філософії освіти у працях Василя Кременя..... **3**

Дольська О.О. Гуманістичний характер техніко-технологічного розвитку: pro et contra..... **13**

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ЛІДЕРСТВА, УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТА

Moroz S.A., Moroz M.V. The institute of corporate university and its experience for development of labor potential of a classic higher education institution..... **22**

Гура Т.В., Рінко І.В. Формування організаційних здібностей як необхідного аспекту лідерської позиції майбутніх інженерів..... **32**

Machulin L.I. Concept “city” in the context of interdisciplinary research..... **42**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Слесик К.М. Збагачення виховного аспекту навчальних програм як засіб розвитку аксіологічного потенціалу студентів..... **48**

Донцов А.В. Формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів у системі колективних відносин..... **55**

Рудевіч Н.В. Формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем... **65**

Северина Н.Ю., Левицька Л.Г. Особливості мовної підготовки студентів-іноземців медичного профілю..... **75**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ЗМІСТУ

Підбуцька Н.В. Розвиток психологічної культури викладача технічного вищого навчального закладу засобами інтерактивних технологій..... **84**

Bogdan Zh. B., Solodovnyk T. O. Psychological features of developing a healthy lifestyle in early youth..... **95**

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ СТАТЕЙ..... 103

Редакційна колегія: Мороз В.М., д-р наук з держ. управління (<i>відповідальний секретар</i>) Балл Г.О., член-кор. НАПН України, д-р психол. наук Бех І.Д., академік НАПН України, д-р психол. наук Ничкало Н.Г., академік НАПН України, д-р пед. наук Сисосва С.О., член-кор. НАПН України, д-р пед. наук Троцько Г.В., член-кор. НАПН України, д-р пед. наук Гордієнко-Митрофанова І.В., д-р психол. наук Дольська О.О., д-р філос. наук Іонова О.М., д-р пед. наук Князєв В.М., д-р філос. наук Кузнєцов М.А., д-р психол. наук Култаєва М.Д., д-р філос. наук Лозовой В.О., д-р філос. наук Нечепоренко Л.С., д-р пед. наук Пономарьов О.С., канд. техн. наук Радіонова І.О., д-р філос. наук Рибалка В.В., д-р психол. наук Тараров Я.В., д-р філос. наук Хомуленко Т.Б., д-р психол. наук Телефон: (057) 70-04-025, телефакс (057) 70-76-371. E-mail: romanovski_khpi@mail.ru	C O N T E N T S PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL PARADIGM OF MODERN EDUCATION <i>Kurbatov S. V.</i> The Philosophical Discourse of Education in the Works of Vasyl Kremen..... 3 <i>Dolska O.O.</i> The humanistic character of technicqe-tecnologica development: pro et contra..... 13 THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS STUDY OF THE PHENOMENON OF LEADERSHIP, MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF SOCIAL FACILITIES <i>Moroz S. A., Moroz M. V.</i> The institute of corporate university and its experience for development of labor potential of a classic higher education institution..... 22 <i>Gura T., Ripko I. V.</i> Forming organizational abilities as a necessary aspect of leadership positions of future engineers..... 32 <i>Machulin L. I.</i> Concept “city” in the context of interdisciplinary research..... 42 ORGANIZATIONAL PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE SPECIALISTS <i>Slesyk K. M.</i> The enrichment of the educational aspect of the curriculum as a means of development axiological students’ potential 48 <i>Dontsov A. V.</i> Forming of valued-orientation definiteness future teachers in the system of collective relations 55 <i>Rudevich N. V.</i> Formingresearch competence of future gridautomation engineers 65 <i>Severyna N. Yu., Levytska L. G.</i> Features of the language training of foreign medical profile students..... 75 PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION AND ITS CONTENTS <i>Pidbutska N. V.</i> Psychological culture development of the teacher of technical educational establishment by means of interactive technologies..... 84 <i>Bogdan Zh. B., Solodovnyk T. O.</i> Psychological features of developing a healthy lifestyle in early youth..... 95
---	---

Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2016. – № 1. - 112 с.

У квітні 2013 р. часопис „Теорія і практика управління соціальними системами” включено до довідника періодичних видань бази даних “Ulrich’s Periodicals Directory” (New Jersey, USA), а у квітні 2015 р. - до наукометричної бази даних РІНЦ (ліцензійна угода №259-04/2015 від 23.04.2015 р.).

Журнал „Теорія і практика управління соціальними системами” затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 №241 як наукове фахове видання України з педагогічних наук.

© Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”, 2016
 © Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 2016
 © Українська інженерно-педагогічна академія, 2016

УДК 37.013.73

Сергій Курбатов

доктор філософських наук, завідувач відділу лідерства і інституціонального розвитку Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (НАПН), Київ;
асоційований науковий співробітник UCRS Університету Уппсали; Швеція
E-mail: sergiy.kurbatov@gmail.com

ДИСКУРС ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ У ПРАЦЯХ ВАСИЛЯ КРЕМЕНЯ

Анотація: стаття присвячена розгляду становлення наукового дискурсу філософії освіти у працях Василя Кременя в контексті виникнення та розвитку української традиції філософського осмислення освіти та є авторизованим перекладом статті, надрукованої англійською в журналі *Pedagogika Filozoficzna*. – 2015. - № 1. – С. 81-85. Обґрунтовано, чому саме філософія освіти впродовж значного періоду часу відігравала роль теоретико-методологічного підґрунтя реформи освітньої систем нашої країни. Простежено еволюцію розуміння філософських підходів до розуміння освіти, включаючи її людиноцентристські принципи, інноваційні виміри та синергетичні підходи до цілісного розуміння.

Ключові слова: філософія освіти, реформа освіти, освітні інновації, людиноцентризм, синергетика, самоорганізація, трансформації.

Sergiy Kurbatov

D.Sc. in Philosophy, Head of Department of Leadership and Institutional Development, Institute of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine (NAES of Ukraine) & Affiliated Researcher at Centre for Russian and Eurasian Studies, University of Uppsala, Sweden
E-mail: sergiy.kurbatov@gmail.com

PHILOSOPHICAL DISCOURSE OF EDUCATION IN THE WORKS OF VASYL KREMEN

Abstract: The paper is devoted to the explication of scientific discourse of philosophy of education in the works of Vasyl Kremen in the context of origin and development of Ukrainian tradition of philosophical perception of education. The author argued that philosophy of education during the long period of time plays the role of theoretical and methodological background of reformation of system of education in our country. Also evolution of philosophical approaches for understanding of education, including their humanocentric principles, innovative dimensions and synergetic vision. Original paper is published in journal *Pedagogika Filozoficzna*. - 2015. - No 1. – pp. 81-85.

Key words: philosophy of education, educational reforms, educational innovations, humanocentrism, synergetic, self-organization, transformation.

© Сергій Курбатов, 2016

Сергей Курбатов

ДИСКУРС ФИЛОСОФИИ ОБРАЗОВАНИЯ В РАБОТАХ ВАСИЛИЯ КРЕМЕНЯ

Аннотация: *статья посвящена рассмотрению становления научного дискурса философии образования в трудах Василия Кременя в контексте возникновения и развития украинской традиции философского осмысления образования и является авторизованным переводом статьи, опубликованной на английском языке в журнале Pedagogika Filozoficzna. – 2015 - №1. - С. 81-85. Обосновано, почему именно философия образования в течение значительного периода времени играла роль теоретико-методологической основы реформы образовательной системы нашей страны. Прослежена эволюция понимания философских подходов к пониманию образования, включая его человекоцентристские принципы, инновационные измерения и синергетические подходы к целостному пониманию.*

Ключевые слова: *философия образования, реформа образования, образовательные инновации, человекоцентризм, синергетика, самоорганизация, трансформации*

Sergiy Kurbatov

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The Philosophical Discourse of Education in the Works of Vasyl Kremen”

The paper is devoted to the explication of scientific discourse of philosophy of education in the works of Vasyl Kremen in the context of origin and development of Ukrainian tradition of philosophical perception of education. After 1991 Ukrainian philosophy faced few important challenges: 1) the necessity to overcome negative consequences of total dominance of Marxism-Leninism, which was supported by official ideology and communist propaganda; 2) identification and development the particular features of Ukrainian national philosophy with the special stress on state building processes and maintaining continuation of Ukrainian intellectual tradition; 3) demand for integration into European and global philosophical context after few decades of factual isolation and representation of Ukrainian philosophical tradition in the European and global context. These challenges are also applicable to system of university education, one of main social institutions, which is responsible for providing adequate support for future development of Ukrainian society and the creation of future national elite. In this situation the fact of establishing of Academy of Educational Sciences (since 2010 National Academy of Educational Sciences) in 1992 was a kind of response to these challenges. After election as a president of Academy of Educational Sciences in 1997 Vasyl Kremen works predominately in the area of philosophy of education, which could be regarded as one of the main academic areas in his current researches. Being a minister of education and science of Ukraine during the period December, 30, 1999 – February, 3, 2005 Vasyl Kremen used philosophy of education as a kind of methodological background for reformation of education in our country. Such approach opened the space for observation of the situation in Ukrainian education at macro level and helped to identify the optimal ways of radical transformation in this area using European and world experience. As a result during this period twelve years system of secondary education with twelve grade evaluation scale were implemented, educational studies made shift from soviet style authoritarian approaches to the pedagogy of tolerance, computers and informational technologies became an essential part of educational process, distance education was regarded as an important dimension of educational activities. Further important philosophical ideas of Vasyl Kremen regarding develop-

ment of Ukrainian education we could find in paper "Education in the Context of the Present Social and Cultural Changes" (2008), where he identified the main challenges for Ukrainian society and Ukrainian system of education as a kind of harmonization of traditional and innovative approaches in temporal perspective and national and global approaches in spatial perspective. These challenges are transforming the role of knowledge, which become a kind of background of everyday life and behavior and provide a solid base for decision making processes. According to Vasyl Kremen innovative and global character of contemporary civilization gives us opportunities to re-open and truly implement traditional humanistic approaches to education and to help each student in his or her self understanding, self realization and professional development. The main ideas of this approach are articulated in two key principles of educational studies – human-centric and child-centric. Vasyl Kremen expanded his vision of necessity of human-centric background of education in his book "Philosophy of Human-Centric Approach in the Strategies of Educational Space" (2009). Combining historical approach to the European civilization with the explanations of contemporary educational and other challenges he argued the crucial importance of humanistic values for the understanding contemporary socialization of person and providing adequate responses for his or her educational demands and expectations. How to transform the Ukrainian system of education according to innovative demands of contemporary civilization? The investigation of these question was one of the main goal of collective monograph "Phenomenon of Innovations: Education, Society, Culture" (2008), edited by Vasyl Kremen. Later he clarifies his own vision of the problem of innovative transformation in the paper "Innovative Man as the Goal of Contemporary Education". Complexity of the system of education in contemporary world encourages the researchers to find systematic approach for its philosophical interpretation. For Vasyl Kremen such systematic interdisciplinary character could be provided by synergetics in the framework of its explanation of the formation and self-organization of different patterns in open systems. Orientation not only on already existing processes, but also on the situation of becoming and development; postulating of unstable, non-linear and self-organized character of open system; identification of points of bifurcation – these principles of synergetics are crucial for understanding of the development of education. So, we could conclude that the philosophical discourse of education in the works of Vasyl Kremen is created as a kind of unity of traditional practices of understanding of reality and new approaches, which are affiliated with innovative character of contemporary global civilization.

Key words: philosophy of education, educational reforms, educational innovations, humanocentrism, synergetic, self-organization, transformation.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процес розвитку філософії освіти в Україні пов'язаний з фундаментальними змінами в академічному житті після розпаду Радянського Союзу і відновлення незалежності України в 1991 році. Драматичні зміни в політичній, економічній та соціальній сферах в нашому суспільстві були особливо помітні в гуманітарних та соціальних науках, тому що за часів Радянського Союзу ці сфери збереглися під ідеологічною диктатурою комуністичної доктрини з її численними обмеженнями в свободі проведення досліджень, уникнення критичного мислення і доступу до сучасної західної академічної літератури, відкритої цензури, суворого контролю за змістом робіт українських філософів, жорсткою критикою "буржуазного українського націоналізму" і штучною підтримкою Радянського тлумачення інтернаціоналізму (в основному у формі русифікації) [3].

За словами Віктора Андрущенка [1], разом з теорією “розвинутого соціалізму” українські філософи здійснили щось на кшталт “філософського суїциду” у формі розділення:

- на офіційну марксистсько-ленінську філософію під керівництвом Комуністичної партії;
- на дослідницьку, яка намагалася спіймати справжню суть марксизму і часто розглядала філософію за межами офіційної доктрини.

Центром інших важливих досліджень українських філософів був Інститут філософії НАН України [6], заснований у 1946., що і став правдивим українським культурним середовищем в 60-80-х рр. XX ст., особливо у сфері логіки й методології науки, інтерпретації філософії Гегеля та проведення соціологічних досліджень. Основними представниками цих автентичних наукових шкіл були Павло Копнін (1922-1971), Володимир Шинкарук (1930-2001), Сергій Кримський (1930-2010), Мирослав Попович (н.1930).

Після 1991 р. українська філософія зіткнулася з кількома важливими викликами:

- необхідність подолати наслідки повного домінування марксизму-ленінізму, котрий підтримувала офіційна ідеологія і комуністична пропаганда;
- ідентифікація і розвиток окремих складових української національної філософії з акцентуванням на формуванні процесів розбудови і підтримки поновлення української інтелектуальної традиції;
- потреба в інтеграції в європейський і глобальний філософський контекст після кількох десятиліть фактичної ізоляції і представництві української філософської традиції в європейському і глобальному контексті.

Ці виклики також можна віднести і до системи університетської освіти, одного з основних соціальних інститутів, що відповідає за забезпечення достатньої підтримки майбутнього розвитку українського суспільства і створення майбутньої національної еліти [18]. У цій ситуації факт заснування Академії педагогічних наук (з 2010 р. – Національної академії педагогічних наук [19]) у 1992 році був зразком відповіді на ці виклики. Основним завданням академічної установи було надання теоретичної і методологічної підтримки розвитку української системи початкової, середньої та вищої освіти.

Структурний підрозділ НАПН України, Інститут вищої освіти [5], заснований у 1999 р., став центром створення дискурсів української філософії освіти і її інтеграції у сучасне європейське і глобальне середовище. Проблеми філософії освіти стали об’єктом багатьох дисертаційних робіт й інших досліджень, проведених у цьому інституті. Активні дискусії з питань філософії освіти в Україні відбувалися завдяки заснуванню в 2005 р. спеціального журналу “Філософія освіти” [22], що дуже скоро став провідним українським академічним ресурсом у цій сфері. Цей журнал надає творчу платформу для знаних та молодих дослідників з різних регіонів України, які опікуються проблемами філософської інтерпретації стану освітньої системи. Завдяки академічним публікаціям, семінарам, круглим столам створюється можливість впровадження західних підходів у цю сферу в Україні. Сприяє цьому й переклад та популяризація серед української громади сучасних видатних мислителів, таких як Юрген Габермас, Петро Штомпка, Вольфган Вельч, Петр МакЛарен, Вільям МакБрідж, Ервін Ласло.

Світова історія довела, що особистісний фактор інколи грає важливу роль протягом історичного розвитку людства. На мою думку, дослідницькі інтереси одного з головних творців української освітньої політики і видатного українського філософа Василя Кременя (1947 р.н. [15]), хто займав одну з ключових організаційних посад в українській освіті починаючи з 1979 (з перервою у 1986-1992 [2, с. 13]), відіграють важли-

ву роль у легітимізації та популяризації філософії освіти як найважливішої сфери гуманітарних та соціальних наук України. Після обрання президентом Академії педагогічних наук у 1997 р. Василь Кремень переважно працює у сфері філософії освіти, котра стає однією з основних академічних сфер його сучасних досліджень. Отже, **метою даної статті** є розгляд еволюції філософських поглядів Василя Кременя та його розуміння освітньої проблематики в контексті реформування вітчизняної системи освіти, а її **цілями**:

- проаналізувати основні праці Василя Кременя, присвячені питанням філософії освіти;
- осмислити вплив творчого доробку Василя Кременя на формування та еволюцію підходів до філософської інтерпретації вітчизняної та світової освітньої проблематики;
- ідентифікувати основні підходи, ідеї та принципи, що лягли в основу філософського бачення освіти, запропонованого Василем Кременем.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1998 Василь Кремень публікує статтю про можливості філософської інтерпретації наукової спадщини великого теоретика і практика української освіти Василя Сухомлинського (1918-1970) [20], де він акцентує необхідність індивідуального підходу в освітній практиці так само як і поєднання моральних та естетичних аспектів процесу виховання, а також аналізує основні моделі можливої філософської інтерпретації класичної спадщини української педагогічної думки. Цю статтю можна розглядати як початок авторського осмислення філософських вимірів освітньої думки.

Працюючи міністром освіти і науки України у період з 30 грудня 1999 р. до 3 лютого 2005 р., Василь Кремень використовував підходи філософії освіти в якості методологічного підґрунтя для реформування освіти в нашій країні [11]. Такий підхід відкрив простір для вивчення ситуації в українській освіті на макрорівні і допоміг виявити оптимальні шляхи основних змін у цій сфері, ґрунтуючись на європейському та світовому досвіді. Як результат, у цей період була запроваджена дванадцятирічна система середньої освіти з дванадцятибальною системою оцінювання, в освітніх дослідженнях здійснено перехід від радянського авторитарного стилю до підходу толерантності в освіті, комп'ютерні та інформаційні технології стали невід'ємною частиною освітнього процесу, дистанційна освіта перетворилася на важливий напрям освітньої діяльності.

Визначальні зміни також супроводжувалися процесом приєднання до Болонського процесу (відповідна декларація підписана Україною у травні 2005 р.) та впровадженням західних освітніх стандартів в українську систему освіти. Кількість випускників шкіл, які стали студентами, зросла з 62% у 1999 р. до 75% у 2005 р., а іноземні мови стали обов'язковим шкільним предметом з другого класу [15]. Свого роду теоретичним узагальненням унікального досвіду Василя Кременя на високій посаді в системі державного управління є його книга "Освіта і наука в Україні: Інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати" (2005) [9], де він осмислює основні трансформації української освіти в контексті глобалізації, необхідності європейської та глобальної інтеграції, наголошує на важливості успішної інтернаціоналізації та академічної мобільності.

Відтак важливі філософські ідеї Василя Кременя стосовно розвитку української освіти знайшли своє втілення у статті "Освіта в контексті сучасних соціальних і культурних змін" (2008) [8], в якій він ідентифікує основні виклики для українського суспільства і української системи освіти як необхідність адекватного впорядкування традиційних та інноваційних підходів в темпоральній перспективі та національних і глобальних підходів у просторовій перспективі. Ці виклики трансформують роль знання, яке

стає своєрідним підґрунтям щоденного життя та забезпечує надійну основу для процесу прийняття рішень. За словами Василя Кременя, інноваційність та глобальний характер сучасної цивілізації надають нам можливості для відновлення та справжнього втілення традиційних гуманістичних підходів до навчання і допомагають кожному студентові у процесах самопізнання, самореалізації та професійного зростання. Основні ідеї цього підходу сформульовані у двох ключових принципах освітніх досліджень – людиноцентризмі та дитиноцентризмі. Керуючись цими принципами ми можемо знайти реальне вирішення сучасних проблем і цивілізаційних викликів. Принцип дитиноцентризму стосується початкової та середньої освіти, а принцип людиноцентризму має універсальний характер.

Василь Кремень розширює своє бачення необхідності основ людиноцентризму в освіті в його книзі “Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору” (2009) [13]. Поєднуючи історичний підхід до європейської цивілізації з поясненням проблем сучасної освіти й інших викликів, він стверджує вирішальне значення гуманістичних цінностей для розуміння сучасної соціалізації людини і надання адекватних відповідей щодо освітніх потреб та очікувань. Також Василь Кремень доводить автентичну природу цих гуманістичних цінностей української системи освіти впродовж довгого часу їх історичного розвитку, що можна розглядати як підтвердження європейської природи нашої культури і традицій. Ця книга була видана також польською [23] і російською [12] мовами. Для Василя Кременя філософія людиноцентризму “не просто чергове філософське чи антропологічне вчення, а новий тип метафілософії й розуміння людського світогляду” [13, с. 15]. Цей підхід може надати досліднику масштабну основу для розуміння розвитку освіти і аналізу його основних проблем та соціальних потреб у контексті сучасної глобальної цивілізації.

У власних дослідженнях мені доводилося демонструвати можливості для застосування принципу людиноцентризму в інтерпретації Василя Кременя для розвитку вдалих стратегій інтернаціоналізації сучасного університету [17]. Цей принцип допомагає усунути деяку асиметрію у стосунках між українськими дослідниками та їх західними колегами, що з’являється через невідповідність партнерів у плані їх доступу до фінансової та інших форм підтримки відповідної діяльності. Також підхід людиноцентризму забезпечує гарне підґрунтя для формування довіри у взаємному спілкуванні і співпраці. Визнання людського буття основною цінністю створює адекватну філософію міжнародних відносин у сфері освітньої діяльності як на персональному, так і на інституційному рівнях. Це дає можливість вирішення фундаментальних освітніх проблем на основі сучасного бачення гуманістичних теорій та практик. Підхід людиноцентризму має ґрунтуватися на певній специфічній концепції людини, що відображає поточні соціальні та культурні реалії. Для Василя Кременя це інноваційний тип людини, чия особливість – відкритість до нових знань, ідей, підходів. Він стверджував, що “тільки людина з нестандартним мисленням, що являє собою інноваційний тип культури, і готова до інноваційної професійної діяльності, може бути конкурентоздатною в сучасному світі і могла б створити мобільне суспільство і мобільну націю” [8, с. 16]. Вона має можливість учитися впродовж усього свого життя і мати переваги особистісні і професійні – впродовж цього тривалого процесу. В умовах інноваційної цивілізації тільки така людина може дати адекватні відповіді на численні економічні, соціальні, культурні, екзистенційні та інші виклики та проблеми і підтримувати необхідний високий рівень свого технічного та технологічного розвитку. Водночас така людина піклується про свій культурний рівень з урахуванням власних національних відмінностей і готова вне-

сти свій унікальний етнічний досвід та підходи в грандіозний мультикультурний процес глобалізації.

Як перетворити українську систему освіти згідно з інноваційними вимогами сучасної цивілізації? Дослідження цих питань було однією з основних цілей колективної монографії “Феномен інновації: освіта, суспільство, культура” (2008) за редакцією Василя Кременя [21]. Пізніше він роз’яснює своє бачення проблеми інноваційної трансформації у статті “Інноваційна людина як мета сучасної освіти” [7]. “Сучасна інноваційна освіта базується на переході від репродуктивного до продуктивного творчим типом мислення... Людина ХХ століття-це людина, яка навчається, чий можливості отримання нових знань є основним способом життя. Завдання освіти – створити такий тип людини, але суспільство і держава мають підтримувати оптимальні умови для процесу навчання протягом усього життя”, – пише Василь Кремень [Там само, с. 19-20]. Особливо важливий такий тип людини для сегменту еліти в українському суспільстві, для людей, які відповідають за процес прийняття рішень на національному та регіональному рівнях [4].

Інноваційна освіта не обмежена вивченням зовнішнього світу. Це також постійний пошук внутрішньої істини і унікальних особистісних установок та інтерпретацій. Культивування власної особистості ще з часів знаменитої давньогрецької максими «γνῶθι σεαυτόν», «пізнай себе», – це один з основних напрямків філософських роздумів про реальність. Даний принцип продовжує відігравати вирішальну роль під час властивої сучасній цивілізації експансії людської діяльності у зовнішній світ, домінування матеріальних цінностей і масової культури. Підхід людиноцентризму підкреслює цю унікальну можливість для гармонізації зовнішнього і внутрішнього світів у безперервному процесі навчання. Це свого роду філософські передумови для сучасної освітньої практики, так само, як і оптимальна стратегія досягнення успіху в професійному та особистісному розвитку.

Складність системи освіти в сучасному світі спонукає дослідників до пошуків системних підходів до її філософської інтерпретації. Для Василя Кременя таким системним міждисциплінарним підходом стає синергетика у поясненні формування і самоорганізації різних структур у відкритих системах. Як він пише в своїй статті “Синергетична модель розвитку освіти як відповідь на виклики сьогодення”: “Нині синергетика – вид всеосяжної парадигми для розуміння численних сфер людської діяльності... Без усяких сумнівів, синергетична модель креативності (творчості) пояснює парадигму сучасних освітніх і педагогічних процесів” [10].

Орієнтація не лише на сталі процеси, але також на ситуації становлення та розвитку; постулювання нестабільного, нелінійного і самоорганізованого характеру відкритої системи; виявлення точок біфуркації – ці принципи синергетики мають вирішальне значення для розуміння розвитку освіти в контексті сучасної інноваційної та глобальної цивілізації. Ось чому “синергетичні принципи забезпечують нестандартними підходами в навчанні, підтримують високу якість знань і відповідне професійне становлення та професійну адаптацію майбутнього фахівця через різні навчальні предмети в їх міждисциплінарній єдності” [14].

Висновки. Тож, ми можемо узагальнити, що філософський дискурс освіти в працях Василя Кременя створюється як своєрідна єдність традиційних практик осмислення реальності і нових підходів, що пов’язані з інноваційним характером сучасної глобальної цивілізації. Слідуючи гуманістичній традиції, представленій фундаментальним принципом людиноцентризму, він розробив широке підґрунтя для підтримки розвитку інноваційного типу особистості в контексті взаємодії різних форм навчально-

пізнавальної діяльності. Авторський стиль мислення Василя Кременя є актуальним для української філософської традиції і в той же час відображає сучасні досягнення світової та європейської філософії. Згідно з Google Scholar [16], H-індекс його робіт дорівнює 26 та 10-індекс – 60, що є чудовим доказом справжнього інтересу до його ідей серед українських та іноземних колег, а також важливості філософії освіти для змін нашої освітньої системи.

(Авторизований переклад з англійської
Маргарити Вікторівни Ткаченко)

Список літератури:

1. Андрущенко Віктор. “Філософське самовбивство” останніх радянських гуманітаріїв / Віктор Андрущенко // Філософія освіти. – 2012. – № 1–2 (11). – С. 7-15.
2. Василь Григорович Кремень – філософ, учений, освітянин, державний діяч [Текст] : біобібліографічний покажчик / Упоряд. Л. О. Пономаренко, Л. І. Ніколюк, І. П. Моїсєєва, Вступ. ст. Л. І. Ткаченко, Наук. ред. П. І. Рогова ; Академія педагогічних наук України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. – К. : Знання України, 2006. – 140 с. – (Академіки АПН України; вип. 6).
3. Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 1998. – 276 с.
4. Еліта: витоки, сутність, перспектива / [авт. колектив: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролеєв та ін.]; за ред. В. Г. Кременя; НАПН України, Ін-т обдар. дитини, Т-во “Знання” України [та ін.]. – К. : Т-во “Знання” України, 2011. – 526 с.
5. Інститут вищої освіти НАПН України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ihed.org.ua/>
6. Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.filosof.com.ua/about.htm>
7. Кремень В. Г. Інноваційна людина як мета сучасної освіти / Василь Кремень // Філософія освіти: Науковий часопис – 2013. – № 1. – С. 7-22.
8. Кремень В. Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / Василь Кремень // Філософія освіти. – 2008. – № 1-2 (7). – С. 15-22.
9. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 447 с.
10. Кремень В. Г. Синергетична модель розвитку освіти як відповідь на виклики сьогодення // Рідна школа. – 2010. – № 6. – С. 3-6.
11. Кремень В. Г. Сучасна філософія освіти як визначальний фактор авторитету соціальної держави // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2004. – № 2. – С. 3-9.
12. Кремень В. Г. Філософія человекоцентризма в стратегіях образовательного пространства : монографія / В. Г. Кремень. – Москва : Российская академия образования, 2013. – 183 с.
13. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / Василь Григорович Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 519 с.
14. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013. – № 3. – С. 3-19.
15. Кремень Василь Григорович – президент НАПН України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/ua/structure/leadership/president/>

16. Кремень Василь Григорович // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholar.google.com/citations?user=zrnMIfUAAAAJ&hl=uk&oi=ao>
17. Курбатов С. Людиноцентристська парадигма як інструмент ефективної інтернаціоналізації в галузі освіти / С. Курбатов // Філософія освіти: Науковий часопис. – 2010. – № 1/2. – С. 115-122.
18. Курбатов Сергій. Освіта як інструмент рекрутування еліти / Сергій Курбатов // Людинознавчі студії: Зб. наук. пр. Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка / Ред. кол. Т. Біленко (гол. ред.), В. Скотний, В. Бодак та ін. – Дрогобич: Наук.-вид. центр ДДПУ імені Івана Франка, 2010. – Вип. 22. Філософія. – С. 65-76.
19. Національна академія педагогічних наук України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/>
20. Сухомлинський Василь Олександрович // [Електронний ресурс]: Wikipedia. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сухомлинський_Василь_Олександрович.
21. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : [монографія] / [авт. кол.: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролеєв]; за ред. В. Г. Кременя ; Ін-т обдар. дитини АПН України. – К.: Пед. думка, 2008. – 470 с.
22. “Філософія освіти” ISSN 2309-1606 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philosophyeducation.com/index.php/>
23. Wasyl G. Kremien. Filozofia antropocentryzmu w edukacyjnej przestrzeni / [tłumaczenie z języka ukraińskiego: Franciszek Szlosek, Aleksandra Bratczuk]. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji-PIB, 2011. – 395, [2] s.

References:

1. Viktor Andrushchenko. “Philosophical suicide” last Soviet humanities / Victor Andrushchenko // *Filosofiiia osvity*. – 2012. – vol. 1–2 (11). – S. 7-15.
2. Vasil Kremen - philosopher, scientist, educator, statesman [Text]: Bibliographic index / Uporiad. L. O. Ponomarenko, L. I. Nikoliuk, I. P. Moisieieva, Vstup. st. L. I. Tkachenko, Nauk. red. P. I. Rohova ; Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Derzhavna naukovopedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlyns'koho. – K. : Znannia Ukrainy, 2006. – 140 s. – (Akademiky APN Ukrainy; vol. 6).
3. Dziuba I.M. Internationalism or Russification? – K.: Vydavnychyj dim “KM Academia”, 1998, – 276 s.
4. Elite: origins, nature, perspective / [avt. kolektyv: V. H. Kremen', V. V. Il'in, S. V. Proleiev ta in.]; za red. V. H. Kremen; NAPN Ukrainy, In t obdar. dytyny, T-vo “Znannia” Ukrainy [ta in.]. – K. : T-vo “Znannia” Ukrainy, 2011. – 526 s.
5. Institute of Higher Education NAPS of Ukraine // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ihed.org.ua/>
6. Institute of Philosophy of G.S. Skovorody NAS of Ukraine // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.filosof.com.ua/about.htm>
7. Kremen V. Innovation person as the purpose of modern education / Vasil Kremen // *Filosofiiia osvity: Naukovyj chasopys* – 2013. – vol. 1. – S. 7-22.
8. Kremen V. Education in the context of current social and cultural changes / Vasil Kremen // *Filosofiiia osvity*. – 2008. –vol. 1-2(7). – S. 15-22.
9. Kremen V. Education and science in Ukraine - innovative aspects of the: Strategy. Realization. Results / V. Kremen. – K.: Hramota, 2005. – 447 s.
10. Kremen V. Synergetic model of education as a response to challenges // *Ridna shkola*. – 2010. – vol. 6. – S. 3-6.

11. Kremen V. Modern philosophy of education as a determinant of social state authority // *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy*. – 2004. – vol. 2. – S. 3-9.
12. Kremen V. Human-centric philosophy in educational space strategies: a monograph / V.G. Kremen – Moskva : Rossijskaja akademija obrazovaniia, 2013. – 183 s.
13. Kremen V. Philosophy humanocentrism strategies in the educational space / Vasily Grigorovich Kremen. – K.: Pedahohichna dumka, 2009 . – 519 s.
14. Kremen V. Educational synergetics: conceptual and categorical synthesis // *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy: filosofiiia, psykhologiiia, pedahohika, sotsiologiiia*. – 2013. –vol. 3.– S. 3-19.
15. Kremen Vasyl Grigorovich – President of The National Academy of Educational Sciences of Ukraine // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://naps.gov.ua/ua/structure/leadership/president/>
16. Kremen Vasyl Grigorovich // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://scholar.google.com/citations?user=zrnMIfUAAAAJ&hl=uk&oi=ao>
17. Kurbatov S. Human centrist paradigm as a tool for effective internationalization of education / S. Kurbatov // *Filosofiiia osvity: Naukovyj chasopys*. – 2010. – vol. 1/2. – S. 115-122.
18. Kurbatov Sergey. Education as a tool for recruiting elite / Sergey Kurbatov. // *Liudynoznavchi studii: Zb. nauk. pr. Drohobys'tkoho derzh. ped. un-tu imeni Ivana Franka* / Red. kol. T. Bilenko (hol. red.), V. Skotnyj, V. Bodak ta in. – Drohobych: Nauk.-vyd. tsentr DDPU imeni Ivana Franka, 2010. – vol. 22. *Filosofiiia*. – S. 65-76.
19. National Academy of Educational Sciences of Ukraine // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://naps.gov.ua/>
20. Sukhomlynsky Vasyl Oleksandrovych // [Elektronnyj resurs]: Wikipedia. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Sukhomlyns'kyj_Vasyl'_Oleksandrovych.
21. The phenomenon of innovation: education, society, culture [monograph]/ [avt. kol.: V. H. Kremen', V. V. Il'in, S. V. Proleiev]; za red. V. H. Kremeniiia ; In-t obdar. dytyny APN Ukrainy. – K.: Ped. dumka, 2008. – 470 s.
22. “Philosophy of education” ISSN 2309-1606 // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.philosopheducation.com/index.php/>
23. Wasily G. Kremen. The philosophy of anthropocentrism in the educational space / [tłumaczenie z języka ukraińskiego: Franciszek Szlosek, Aleksandra Bratczuk]. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji-PIB, 2011. – 395, [2] s.

Стаття надійшла до редакційної колегії 12.02.2016

УДК 1 : 37

Ольга Дольська

доктор філософських наук, професор, кафедра філософії,
Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”
E-mail: dolska@list.ru

ГУМАНИСТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ: PRO ET CONTRA

Анотація: розвиток сучасного світу техніки вказує на необхідність її нового філософського тлумачення, на нове розуміння штучного світу в умовах інформаційного суспільства. Сучасні філософські розвідки техніки і технічного середовища, на наш погляд, необхідно розгортати в контексті нового дискурсу, а саме – бачення крізь призму людяності, актуалізуючи її гуманістичний характер. Саме ж поняття людського стає теж більш складним. Без звернення до нового його розуміння з урахуванням технічного складника сучасності та майбутнього не можливо вести розмову у будь-якій площині. Змінити дискурс розуміння техніки, технічного – ось завдання сучасної освіти.

Ключові слова: людяність, технологічний детермінізм, техніка, технології, інформаційне суспільство, інтер-індивідуальні відносини.

Olga Dolska

D.Sc. in Philosophy, Professor, Department of philosophy,
National technical university “Kharkiv polytechnic institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: dolska@list.ru

THE HUMANISTIC CHARACTER OF TECHNIQUE-TECNOLOGICAL DEVELOPMENT: PRO ET CONTRA

Abstract: The development of the modern world of technique points to the need of a new philosophical interpretation it, to a new understanding of artificial world in the conditions of the information society. The search for new types of energy, the possibility of a deeper understanding of “humanity”, the future transformations of society is impossible without a new understanding technique - humanistic.

Key words: humanity, technological determinism, technics, technology, information society, inter-personal relations.

Ольга Дольская

ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ: PRO ET CONTRA

Аннотация: развитие современного мира техники указывает на необходимость ее нового философского толкования, на новое понимание искусственного мира в условиях информационного общества. Поиски новых видов энергий, возможность более глубоко понимания самой “человечности”, будущие трансформации общества невозможны без нового понимания техники - гуманистического.

Ключевые слова: человечность, технологический детерминизм, техника, технологии, информационное общество, интер-индивидуальные отношения.

© Ольга Дольська, 2016

Olga Dolska

An extended abstract of a paper on the subject of:

**“The humanistic character of the technique-technological development:
pro et contra”**

Problem setting. The development of the modern technique world specifies (denotes) the need of its new philosophical interpretation, a new understanding of artificial world in the conditions of the informative society. The search for new types of energy gives the possibility of a deeper understanding of “humanity” itself, the future transformations of our society are impossible without a new comprehension of the technics which is humanistic.

Recent research and publication analysis. The world of technique and technology is complex, and its influence on social processes and human life is contradictory. There is contradiction, which defined different philosophical views on this issue. Each of the philosophers of the twentieth century have explored the phenomenon of the technics on the basis on different perspectives: by the existentialism position - M. Heidegger, by the social anthropology - A. Gehlen, by the critical theory - H. Marcuse, M. Horkheimer as the representatives of the Frankfurt School. Anthropological and instrumentalism approaches defining the role and importance of technics were used by M. Scheler, A. Gehlen, J. Dewey, M. Heidegger and others. They considered technics as an attribute of the human being so as the element of its generic nature and the result of the creative activity. Hence the ratio of the technics is contradictory. But it must be emphasized that it is a technical phenomenon coupled with technological influences the human civilization in general and the human person. It is proved by the development of modern science, philosophy, economics and sociology.

Paper objective. Almost all modern concepts of society emphasize the role of technics relevant both for present and future. Society theories of Rostow, Bell, Bauman, Naisbitt, Toffler, Castells, Masuda and others developed on the basis of technics and technological determinism. And at the beginning of the XXI century we became the witnesses of a new technics discourse formation – the humanistic one.

Paper main body. The special position on the technics problem was put forward by French philosopher G. Simondon. He believed that the existing meaning and comprehension of technics production and management cannot give the clear estimation of it in the context of the modern civilization problems. He noticed that the technique was deprived of its human element and it was turned into a purely functional mechanism. He paid attention to the fact that the technique includes the meaning of a “human”, which still remains generally absent. In this context the technical object becomes the element which presupposes the science generally.

The man starts to understand the technique in the context of improving the humanity, of the overcoming the alienation, - says G. Simondon. The new discourse can be formed on the basis of trans-individual teams activity. Technology parks and clusters are considered today to be the most effective production systems in globalization era and the Society of Knowledge. Denying the machinery (instrumental) meaning of the technics we shall receive the completely new man with a new vision of the modern world.

So equipment and technology do not only promote the transition to the new conditions of human existence, they can improve the man himself. And even more: the technique is used as the aim in the process of the new understanding of humanity formation. I think it makes us more responsible not only for new inventions and using of the technique and technology. There are more important things. Our life has become impossible without our inventions which are the result of human intellectualization.

Conclusions of the research. *The evaluation of technics from the humanistic point of view is not an easy task. Philosophical analysis should consider both as the important so the risk factors, its constructive or destructive nature on a global scale. The contemporary philosophical investigations of the technique and the technical environment, by our point of view, are necessary to show a new discourse context – the watching of the techniques over humanity, the actualizing of its humanistic character. The concept human itself also becomes more complete. Without this new comprehension including the technique component aimed onto present and future time it's impossible to talk about a human-being in any plane. To change the discourse of the technics and the technical understanding – that is the task of modern education.*

Key words: *humanity, technological determinism, technics, technology, information society, inter-individual relations.*

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток соціального життя залежить від техніки і технологій. Сучасний світ не можна уявити без нових техніко-технологічних винаходів. Їхнє соціальне значення складається з розумово-діяльнісного ставлення людини до зовнішнього світу та природи в процесі задоволення ними багатоманітних об'єктивних потреб. Але характер сучасних зрушень у світі свідчить про загострення проблем не тільки природного, екологічного, гуманітарного характеру, але й технічного. У такому контексті змістом об'єктивного закону є збереження балансу між природним і штучним, дбайливе ставлення до межі між ними. Усвідомлення того, що соціальне пов'язане не тільки з природним, але й з технічним як середовищем, на ґрунті якого це соціальне існує, стає все більш гострим.

Техніка невпинно йде до межі рівня виробничо-природної рівноваги, на якій вона вичерпує свою загальну функцію бути засобом виживання людини. Питання про реальне досягнення такої межі є предметом гострих дискусій у різних галузях та отримує альтернативні рішення у вигляді технологічного оптимізму та песимізму, які беруться до уваги у різних концепціях розвитку суспільства. Але розгляд сучасних філософських позицій щодо ролі техніки, технологічного детермінзму свідчить про необхідність формування нового дискурсу техніки.

Аналіз останніх досліджень. Проблема розуміння техніки сьогодні має, без жодного сумніву, актуальний характер. Скільки живе людство, стільки воно має справу з цим неймовірним феноменом. Концепція Л. Мамфорда, який запропонував своє бачення ролі техніки і будь-яких споруд технічного значення для людства, свідчить саме про це. З появою в еру Просвітництва термінів *прогрес* та *регрес* цікавість людини все більше ґрунтується саме навколо технічного, штучного удосконалення природи. Активізувались філософські роздуми навколо філософського тлумачення техніки у XX столітті. І це не випадково. Отже, розгляньмо ситуацію навколо проблеми техніки, яка склалась за останнє століття, і проаналізуємо дискурс, який складається навколо техніки у XXI столітті.

Світ техніки і технологій має складний характер, а його вплив на суспільні процеси, життя людини є неоднозначним. Він містить у собі протиріччя, що й визначило різні філософські погляди на це питання. Кожен із філософів XX століття досліджував феномен техніки з різних позицій: з позиції екзистенціалізму – М. Гайдеггер, соціальної антропології – А. Гелен, з позиції критичної теорії – представники Франкфуртської школи Г. Маркузе, М. Горкгаймер. Антропологічні та інструменталістські підходи до визначення ролі та значення техніки застосовували

М. Шелер, А. Гелен, Дж. Дьюї, М. Гайдеггер та ін. Вони розглядали техніку як атрибут людського буття, як елемент його творчої родової сутності тощо [2].

Аналіз відповідей на питання, що таке техніка, змусив М. Гайдеггера звести їх до двох варіантів: 1) техніка є засобом або інструментом для досягнення цілей, і 2) техніка – це людська діяльність. Такий підхід він називав інструментально-антропологічним. Сам він виступав проти такого підходу, оскільки, на його думку, він не дає можливості зрозуміти сутність техніки, техніка більше, ніж просто засіб людської практичної діяльності, вона є засобом присутності істини, а в ній – присутня суть буття людини [9]. М. Гайдеггер пропонує розглядати зародження техніки як один із проявів цікавості людини, як пошук істини, як тяжіння до тайни природи. Однак із часом техніка перетворюється на агресію проти самої природи, що неминуче відбивається на людині. Сутність людини потрапляє в залежність від техніки. Звідси завдання сучасної людини, на якому наголошує М. Гайдеггер, – змінювати технологічне світобачення [9].

Представники техніцистсько-раціонального напрямку, пояснюючи значення техніки і технології в суспільному житті, відводять їй роль головного чинника соціального прогресу. Це – Г. Башляр, П. Дюкассе, Е. Агассі, Б. Рассел. Вони говорять про повну автономність техніки і технологій, про їхню самостійність, унікальну здатність бути єдиним важливим фактором історичного розвитку і соціального прогресу. Ці науковці вважають, що саме технологічний детермінізм у вигляді науково-технічного прогресу визначає усі боки соціального розвитку, всі суспільні відносини [2].

Але є також багато прибічників антитехніцизму. Це – А. Бергсон, М. Вебер, М. Бердяєв, О. Шпенглер, К. Ясперс, Е. Фромм, які розглядають техніку і технології як причину тотального відчуження людини, як підґрунтя для загибелі культури. Критикують техніку і представники Франкфуртської школи. Наприклад, М. Горькаймер вважає, що технічний прогрес, який привів людство до нагромадження благ, розмір яких не могли собі уявити навіть утопісти, починає загрожувати людству. Зростання технічних можливостей людини супроводжується дегуманізацією. Людський розум, який колись втілювався у перших технічних винаходах, починає віддавати перевагу засобам, а не цілям. Людина стає рабом технічної цивілізації [2].

Цілі статті. Отже, ставлення до техніки є неоднозначним. Але необхідно наголосити, що саме технічний феномен у поєднанні з технологічним впливає на формування людської цивілізації взагалі та людини особисто. Про це свідчать сучасні розробки науковців та філософів, економістів та соціологів. Наше завдання – показати необхідність формування нового дискурсу техніки.

Виклад основного матеріалу. Майже усі сучасні концепції розвитку суспільства підкреслюють актуальну для сьогодення та майбутнього роль техніки. Концепції розвитку суспільства У. Ростоу, Д. Белла, Л. Мак-Люена, З. Баумана, Дж. Нейсбита, О. Тоффлера, М. Кастальса, Й. Масуди та інших розгортаються на ґрунті техніко-технологічного детермінізму. І вже на початку ХХІ століття ми задаємося питанням формування нового дискурсу розуміння техніки – гуманістичного.

Особливою позицією вирізняються роздуми французького філософа Ж. Сімондона. Він вважає, що вивчення виробництва й управління для розуміння техніки не дозволяє дати їй чітку оцінку в контексті проблем, характерних для людини нового цивілізаційного поштовху. Він вважає, що техніку позбавили людського, пере-

творивши її в чисто функціональний механізм. Він звертає увагу на те, що техніка вміщає в себе такий пласт “людського”, який раніше взагалі залишався непоміченим. І саме цей елемент техніки піднімає технічний об’єкт на п’єдестал науковості. Сьогодні техніка присутня не тільки навколо людини, вона вже стала його складовою частиною, частиною його життя. “Отже, технічний об’єкт привносить категорію більш широку, ніж праця: це операторне функціонування. Останнє передбачає, що основою технічного об’єкта, умовою його можливості є феномен винаходу. Разом з тим, винахід – це не праця, він не передбачає психосоматичної медіації між природою і людським виглядом. Винахід є не тільки адаптивною і захисною поведінкою, це ментальна операція, ментальне функціонування, що належить до того ж порядку, що і наукове знання” [7]. Отже, технічний винахід містить у собі певний фрагмент інтелектуальної діяльності як квінтесенції інтелектуалізації [2].

Ж. Сімондон формує концепцію втрати індивідуальності в контексті відчуження людини, суть якої у такому. У XIX столітті робітник, підлеглий в обслуговуванні механічних знарядь праці, втратив своє ноу-хау і таким чином саму свою індивідуальність. Сам себе він виявив, будучи зведеним до статусу пролетаріату. Він опинився в протистоянні не тільки до машини, але і до себе, і до науки, і до техніки. Простір, організований таким розумінням техніки і ставленням до неї, негативно позначається на конструктивних можливостях розвитку людини.

Подолати відчуження людини дозволить розуміння техніки в контексті удосконалення людяності, - вважає Ж. Сімондон. Новий дискурс може формуватися на основі трансіндивідуальних колективів. “Шлях до зменшення відчуження лежить не через соціальну сферу (включаючи трудову громаду і клас) і не через область інтеріндивідуальних відносин, розглянутих зазвичай психологією, а через трансіндивідуальний колектив. Технічний об’єкт виник у такому світі, в якому соціальні структури та їх психічні змісти були сформовані працею, а це означає, що технічний об’єкт ввели у світ праці замість того, щоб створити світ техніки з новими структурами. Машина пізнається і використовується через працю, а не через технічне знання; ставлення робочого до машини неадекватно, оскільки, взаємодіючи з машиною, він не продовжує свою роботу як винахідницьку діяльність” [7]. Освоюючи техніку, взаємодіючи з нею завдяки праці, людина онтологічно прилучається до світу і стає частиною колективу, який “вклав” у техніку свої здібності, результати роботи розуму, свою інтелектуальну колективну діяльність.

Сьогодні, якщо ми подивимося на оточуючий сучасний світ, то інтеріндивідуальні відносини мають місце та реалізують себе у проектах кластерної політики, яка формується на ґрунті техніко-технологічного детермінізму. Кластер – це добровільне об’єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими установами та місцевою владою з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та сприяння економічному розвитку регіону, окремої держави і держав. Діапазон форм і видів кластерних структур, безумовно, широкий, він створює значні складності при формуванні кластерів. Ці структури потребують аналізу і досліджень різноманітних сфер їх функціонування: наукового, промислового, природного та ін. А разом із тим, потребують проведення в цій сфері глибокої психологічно-дослідницької роботи, бо співробітники працюють у командах, які іноді зовсім не підготовлені до такого виду роботи ані з позиції професіоналізму, ані з позиції віку чи з позиції вміння працювати з іншомовними фахівцями та ін. Тим не менш, кластери визнані однією з найефективніших виробничих систем епохи глобалізації та Економіки Знань (Knowledge Economy).

Поряд із кластерами широкого розвитку в сучасній структурі будь-якої країни набули технопарки. Це феномен ХХ століття, але розквіт такої форми роботи відбувся у ХХІ столітті. Це також є свідченням детермінацій з боку техніки. Технопарк – майновий комплекс, в якому об'єднані науково-дослідні інститути, об'єкти індустрії, ділові центри, виставкові майданчики, навчальні заклади, а також обслуговуючі об'єкти: засоби транспорту, під'їзні шляхи, житлове селище, охорона тощо.

Технопарк – це організація, що керується фахівцями, головною метою яких є збільшення добробуту місцевого співтовариства за допомогою просування інноваційної культури, а також конкурентної спроможності інноваційного бізнесу та наукових організацій. Для досягнення цих цілей технопарк стимулює і управляє потоками знань і технологій між університетами, науково-дослідними інститутами, компаніями та ринками. Він спрощує створення і зростання інноваційних компаній за допомогою інкубаційних процесів і процесів виведення нових компаній з існуючих (spin-off processes). Виникає нове розуміння не тільки інноваційного напрямку сучасного розвитку, але й тлумачення технічного середовища технопарку.

Ідея від звільнення машинного розуміння техніки обов'язково відіб'ється на формуванні нової людини, а саме: повинна сформуватися абсолютно нова людина, людина з новим баченням світу. У О. Тоффлера такі люди існують вже сьогодні. Їх мало, але про них вже можна почути. Це – технореволюціонери, носії нових ідей, що будуть змінювати світ [8]. Техніка і створена ними технічна реальність відображають зворотний вплив на психіку і мислення людини. Людина продукує, “дає” нові знання, які в згорнутому вигляді присутні в кожному новому виробі. Жителі ХХІ століття не можуть користуватися автомобілем без знання того, як він зроблений, не можуть здійснювати електронні платежі і покупки без елементарних знань інформаційних технологій. Техніка “змушує” нас весь час навчатися все в нових і нових для нас режимах і активізує діалог, як з нею, так і з практиками трансіндивідуального. Цікаво зазначити, що В. Вельш, а за ним Н. Луман, розмірковуючи наприкінці ХХ століття про статус розуму ХХІ століття, доходять висновку про його трансверсальність [5]. Сьогодні, особливо в площині освіти, ідея розуму розглядається в сенсі трансіндивідуальних структур, які виражаються конкретно-історичною мовою, залежною від конкретної епохи і типу раціональності [1].

Отже, виникає заклик до творчого розвитку людини і техніки щомиті. А також заклик до того, щоб не тільки користуватися тим, що вже винайшли, але і включитися в процес розуміння розвитку трансіндивідуального колективного досягнення. Таке оформлення дискурсу техніки набуває особливого значення, коли йдеться про майбутні траєкторії розвитку цивілізацій за умов змін парадигмального розвитку використання енергій. Відомо, що фізики оцінюють будь-який об'єкт, навіть цивілізацію, за кількістю споживаної енергії. Оригінальні розробки бачення майбутнього в такому контексті висловлює М. Каку. Він пропонує класифікацію розвитку людської цивілізації за критерієм використання енергій, тобто окреслює рівні розвитку земної цивілізації відповідно до споживання нею енергії.

Усього пропонується чотири типи цивілізації. За думкою американського професора, сучасна цивілізація – це нульовий (0) тип. Вона отримує енергію з мертвих рослин. Але повсякчасно ми інколи спостерігаємо вияви цивілізації І типу – високотехнологічної. Цивілізації ІІ типу – цивілізації планетарні, що споживають лише ту частку випромінюваної світилом енергії, яка припадає на планету. На його думку, до ІІ типу належать зіркові цивілізації, вони споживають всю енергію, що

випромінюється світилом. До III типу належать галактичні цивілізації, які споживають енергію мільярдів зірок. Цінність цієї класифікації в тому, що ми можемо кількісно оцінити міць будь-якої цивілізації, замість того щоб будувати загальні припущення. Якщо наша сьогодення цивілізація належить до класу 0, то нас взагалі немає на цій шкалі, адже ми й досі отримуємо енергію із залишків загинув рослин, тобто з нафти та вугілля. (Карл Саган, узагальнюючи цю класифікацію, спробував більш точно оцінити наше становище за цією космічною шкалою. У нього вийшло, що ми зараз цивілізація типу 0,7) [3].

М. Каку порівнює стани цих цивілізацій з кінофільмами фантастичних сюжетів Голлівуду. Він вважає, що вони мають дуже потужний роз'яснювальний характер, а ми можемо хоча б на рівні уяви охопити майбутні можливості людини, якщо вона встане по новий шлях розуміння не тільки техніки та її можливостей, але й розуміння природи і нашої ролі у світовому масштабі. Тому він вважає, що типовою цивілізацією I типу є цивілізація, де людям підвладні енергетичні ресурси цілої планети. А до цивілізацій II типу можна віднести Об'єднану федерацію планет із "Зоряного шляху", яка змогла колонізувати близько сотні довколишніх зірок. А цивілізацією III типу можна, мабуть, назвати Імперію із саги "Зоряні війни" [3].

Перехід від цивілізації 0 типу до майбутньої цивілізації I типу – це, можливо, найбільша подія в історії людини. Саме в цей момент визначається, чи буде людство процвітати і розвиватися далі або загине від власної дурості: бо перехід спирається не тільки на досягнення техніки та технологій. Так, цивілізація I типу встановлює контроль людини над природними явищами (вулканами, землетрусами тощо), будує штучні міста в небі. II тип у зв'язку із виснаженням земних ресурсів використовуватиме енергію других планет шляхом переселення на них. Цивілізація III типу забезпечуватиме свій розвиток виключно за рахунок енергії Галактики [3].

Не менш захоплюючим є удосконалення технічного середовища завдяки мережі Internet. Особливо цікавою із цієї точки зору є концепція М. Мак-Люена. Він вважає, що масова комунікація як сфера життя суспільства, що вже структурно сформувалася як окрема галузь, у майбутньому стане, з одного боку, частиною суспільства, а з іншого – таємною силою, що має над ним владу, що все зростає. Комунікацію М. Мак-Люен розуміє як екстеріоризацію (процес переведення внутрішньої психічної дії у її зовнішній вираз у формах реакції та дії) чуттєвої здатності людини до сприйняття, виокремлюючи на основі цієї здатності аудіо-культуру і відео-культуру, тобто "культуру слуху" і "культуру зору". За даними сучасних психологів, вибірковість зору на декілька порядків перевищує вибірковість слуху. Кожен бачить своє, але звуковий ряд один на всіх. Якщо сенсорний баланс міфологічної свідомості характеризується синкретизмом і "розчиненням" у мові, то відео-культура сприяла формуванню індивідуалізму, критицизму та інтерпретуванню, а інформацію людина стала сприймати селекційно [6].

До яких висновків ми можемо дійти, спираючись на саме такий, на нашу думку, новий погляд на можливості техніко-технологічного вдосконалення нашого світу? У новому типі електронної культури комп'ютерна техніка об'єктивує вже саму нервову систему, що повертає людині включеність до громади (вже світової), повертає втрачений синкретизм, але й позбавляє тотального критицизму. Новий тип культури синтезу аудіо- та відео- орієнтує суспільство на новий вектор розвитку – від "експлозії" (глибоке й інтенсивне психічно-емоційне переживання, що супроводжується вибухом і рухом зовні) до "імплзії" (психічно-емоційне

переживання, що супроводжується спрямованістю процесів усередину). Отже, сучасна комп'ютерна техніка об'єктивує, тобто виводить назовні саму нервову систему.

Отже, техніка і технології сприятимуть не тільки переходу до нових умов існування людства, вони здатні удосконалювати саму людину. І ще більше: техніка, її використання націлюють нас на нове розуміння людяності. На наш погляд, це робить нас самих відповідальними не тільки за нові винаходи технічного та технологічного характеру та їх використання. Ідеться про більш значущі речі. Наше життя вже стає неможливим без винаходів, які стають результатом нашої інтелектуалізації в глобальному масштабі.

Авангардом переходу до нового суспільства є діти. Нас вже сьогодні вражають здібності малечі виконувати будь-які функції з гаджетами. Наші діточки спілкуються вже не з сусідами з нашого будинку або району. Вони грають з кимось із Австрії, Ізраїлю, Німеччини або Чехії. Цікавими є звернення М. Кастальса при аналізі інформаційного суспільства до культури хакерів. За його думкою, їй притаманний інтегральний характер, бо сформована вона на ґрунті техно-меритократичної культури, культури віртуальних товариств, медіа-культури та культури підприємництва. Усі разом вони створюють базу для ідеології свободи, яка розповсюджується у світі Нової Галактики. Отже, свобода “реалізується завдяки машинам та новому характеру спілкування між людьми та машинами” [4, с.48]. Тобто Internet сконцентрував у собі сучасні техніко-технологічні досягнення і став образом можливостей техніки та технологій нової цивілізації.

Висновки. Оцінка техніки з гуманістичного боку – непросте завдання. Оцінити її значення і фактори ризику, можливості її конструктивного або деструктивного характеру в глобальних масштабах має філософський аналіз. Сучасні філософські розвідки техніки і технічного середовища, на наш погляд, необхідно розгортати в контексті нового дискурсу, а саме – бачення крізь призму людяності, актуалізуючи її гуманістичний характер. Саме ж поняття *людського* стає теж більш складним. Без звернення до нового його розуміння з урахуванням технічного складника сучасності та майбутнього (бо час не зупинеться у ХХІ столітті) неможливо вести розмову у будь-якій площині. Змінити дискурс розуміння техніки, технічного – ось завдання сучасної освіти.

Список літератури:

1. Дольская О.А. Трансформации рациональности в современном образовании / О.А. Дольская. – Харьков, НТУ “ХПИ”, 2013. – 386 с.
2. Дольська О. О. Філософія сучасного суспільства : навч.-метод. посібник / Дольська О.О. – Харків : Підручник НТУ “ХПІ”, 2012. – 180 с.
3. Каку М. О типах цивилизаций / М. Каку // http://divannaya-sotnya.com.ua/v_mire_nayki/mitio-kaku-o-3-h-tipah-civilizacii.html
4. Кастальс М. Галактика Интернет / М. Кастальс. – Екатеринбург : У-Фактория (при участии издательства Гуманитарного университета), 2004. – 328 с.
5. Luhmann N. Das Erziehungssystem der Gesellschaft / N. Luhmann. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2002. – 236 s.
6. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры / М. Мак-Люэн. – К. : Ника-Центр, 2010. – 462 с.
7. Симондон Ж. / О способе существования технических объектов /

Ж. Симондон. – Альманах “Транслит”. – 2011. – № 9. – С. 94–105. <http://litbook.ru/article/266/>.

8. Тоффлер А. Третья волна / А. Тоффлер. – М. : Изд-во АСТ, 1999. – 776 с.

9. Хайдеггер М. Европейский нигилизм / М. Хайдеггер // Время и бытие : Статьи и выступления : Пер. с нем. – М. : Республика, 1993. – С. 63–176.

References:

1. Dol'skaja O. A. Transformation of rationality in modern education / O. A. Dol'skaja. – Harkiv, NTU “HPY”, 2013. – 386 p.

2. Dolska O. O. The philosophy of modern society: Teach.- method. manual / Dolska O.O. – Kharkiv : Tutorial NTU “HPI”, 2012. – 180 p.

3. Kaku M. About the types of civilizations / M. Kaku // http://divannaya-sotnya.com.ua/v_mire_nayki/mitio-kaku-o-3-h-tipah-civilizacii.html

4. Kastals M. Galaxy Internet / M. Kastals. – Ekaterynburg : U-factor (with the assistance of the Humanitarian University Press), 2004. – 328 p.

5. Luhmann N. Das Erziehungssystem der Gesellschaft / N. Luhmann. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2002. – 236 s.

6. McLuhan M. Gutenberg Galaxy. The creation of man print culture / M. McLuhan. – K. : Nika-Tsentr, 2010. – 462 p.

7. Symondon G. O mode of existence of technical objects / G. Simondon. – Almanac "Transliteration". – 2011. – № 9. – P. 94–105. <http://litbook.ru/article/266/>.

8. Toffler A. Third Wave / Alvin Toffler. – Moscow : Publishing House of the АСТ, 1999. – 776 p.

9. Haidegger M. European nihilism / M. Heidegger // Time and Being: Articles and Speeches: Trans. with it. – M.: The Republic, 1993. – P. 63–176.

Стаття надійшла до редакційної колегії 12.01.2016

Svitlana Moroz

Seeker of Science and Research Laboratory for Management in the Field
of Civil Protection, National University of Civil Protection of Ukraine; Kharkiv, Ukraine

E-mail: ra_ekma@yahoo.com

Mykhaylo Moroz

undergraduate student of Industrial Management Department of Savonia University
of Applied Sciences; Kuopio, Finland

E-mail: mykhmoroz@gmail.com

THE INSTITUTE OF CORPORATE UNIVERSITY AND ITS EXPERIENCE FOR DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL OF A CLASSIC HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Abstract: This article focuses on some historical aspects of the formation and development of corporate training centers with taking into account the peculiarities of their functioning within a modern system of vocational education. In the article there is defined the categorical meaning of corporate education, and formulated the goal of corporate functioning of the institution. This article contains the author's opinion on the content of category definitions of corporate education and corporate university, and the results justify the importance of relevant experience of the Institute for the development of labor potential of classic form of higher education. In addition, the article presents generalizations about the possibility of using the traditional mechanisms of corporate universities to develop their own labor potential, within the system of classical universities in terms of improving the content of vocational training of subjects and objects of the educational process.

Keywords: corporate education; corporate university; interaction between the institution and production; mechanisms for managing the development of labor potential of higher education; differences of classical university and corporate university.

Світлана Мороз

здобувач навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України, Харків

Михайло Мороз

студент Університету прикладних наук Савонії; Куопіо, Фінляндія

ІНСТИТУТ КОРПОРАТИВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЙОГО ДОСВІД ДЛЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЛАСИЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. Акцентується увага на окремих історичних аспектах формування та розвитку корпоративних навчальних центрів з прийняттям до уваги особливостей їх функціонування у межах сучасної системи професійної освіти. Визначено категоріальний зміст корпоративної освіти, а також сформульовано мету функціонування корпоративного навчального закладу. Викладено авторську думку щодо змісту визначень категорій корпоративної освіти та корпоративного університету, а також результати обґрунтування значущості досвіду функціонування відповідних інститутів для розвитку трудового потенціалу класичних за формою свого утворення вищих навчальних закладів. Наведено узагальнення щодо можливості використання традиційних для корпоративних університетів механізмів розвитку власного трудового потенціалу, у межах системи управління класичними вищими навчальними закладами в частині удосконалення змісту системи професійної підготовки суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу.

© Svitlana Moroz, Mykhaylo Moroz, 2016

Ключові слова: корпоративна освіта; корпоративний університет; взаємодія між навчальним закладом та виробництвом; механізми управління розвитком трудового потенціалу вищого навчального закладу; відмінності класичного університету від корпоративного університету.

Светлана Мороз, Михаил Мороз

ИНСТИТУТ КОРПОРАТИВНОГО УНИВЕРСИТЕТА И ЕГО ОПЫТ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА КЛАССИЧЕСКОГО ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация. Акцентируется внимание на отдельных исторических аспектах формирования и развития корпоративных учебных центров с принятием во внимание особенностей их функционирования в рамках современной системы профессионального образования. Определен категориальный смысл корпоративного образования, а также сформулированы цели функционирования корпоративного учебного заведения. Статья содержит авторскую точку зрения относительно содержания определений категорий корпоративного образования и корпоративного университета, а также результаты обоснования значимости опыта функционирования соответствующих институтов для развития трудового потенциала классических по форме своего образования высших учебных заведений. Кроме того, в статье представлены выводы относительно возможности использования традиционных для корпоративных университетов механизмов развития собственного трудового потенциала, в рамках системы управления классическими вузами в части совершенствования содержания системы профессиональной подготовки субъектов и объектов учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: корпоративное образование; корпоративный университет; взаимодействие между учебным заведением и производством; механизмы управления развитием трудового потенциала высшего учебного заведения; отличия классического университета от корпоративного университета.

Problem setting. The issue of educational content, as well as the development of its forms, is more frequently becoming the subject of scientific attention during the scientific-communicative activities. Among the latest scientific conferences, thematic focus of which was devoted to the investigation of instituted issues, we should pay attention to The 8th Annual Conference on Higher Education Pedagogy (04–06.02.2015, Blacksburg (USA) – Center for Instructional Development and Educational Research, Inter-higher School Scientific and Educational Conference. Actual Problems of Education (26–27.02.2015, Riga (Latvia) – Transport and Telecommunication Institute), World Education Forum “Higher Education and Education For All” (19–21.05.2015, Incheon (Republic of Korea) - International Association of universities), International scientific and practical conference “Scientific school of academician IA Zyazyun in his colleagues and pupils: readings in pedagogy” (14–15.05.2015, Kharkiv (Ukraine) – National technical university “Kharkiv polytechnic institute”), Canada International Conference on Education (22–25.06.2015, Toronto (Canada) - University of Toronto), International Conference “The Internationalization of Higher Education: Moving Beyond Mobility” (28–30.10.2015, Siena (Italy) – University of Siena) and other scientific-communicative activities.

Among the most anticipated scientific conferences of 2016, in our opinion, is the International Conference “The Open Education Global”, which is scheduled for 12–14 of April by the AGH University of Science and Technology in Kraków (Poland).

In addition, it should be recognized that the issue of educational content is constantly in priority to officials of the state government. For example, during the last parliamentary hearings on "Legal Support to education reform in Ukraine" in December 9, 2015, there was discussed not only how to further reform the education system of Ukraine, but also included the issue of balance between the constitutional right to public education for every citizen and freedom of choice for those citizens who are willing and able to choose alternative educational trajectories [19]. As one of the alternative forms of education provided, besides certain abstracts, can be considered a so-called corporate education, interpretation of meaning of which, despite the spread of the appropriate category within contemporary scientific debate, has not yet received its final form. Within this post we look at some approaches to the formulation of the definition above mentioned categories, and pay attention to the possibility of using the corporate education's labor potential for the development of the labor potential of higher educational institutions.

Recent research and publications analysis. The issue of corporate education and development of corporate universities in a particular aspect of the manifestation of its complex and multi-faceted content is reflected in the works of M. Allen [1], E. Blass [2], D.R. Hearn [4], J.C. Meister [6], A. Renaud-Coulon [7], L. Tanner [8], K. Wheeler [9] and many other scientists. Among domestic researcher the issue is reflected in studies of M.J. Dmytrenko, O.V. Zhykhors'ka, T.P. Zbryts'ka, V.Sh. Kahanova, S.A. Kalashnikova, S.V. Kurbatov, M.I. Mahura, A.S. Mynzova, O.H. Romanovs'kyj, V.V. Tomilov, E.N. Cheremisina and other scientists.

Recently, there were conducted many scientific studies, informative orientation of which was devoted to resolving issues of corporate education and clarification of the content of the phenomenon of corporate university. The most interesting of them, in our opinion, are: the monograph by M.D. Knjazeva "Innovation in Higher Education" (discussed development of open institutions and corporate education) [15]; monograph by M. Galaguzova "Corporate Education" (the essence of corporate education, defined its goals, objectives, structure and content) [11], the monograph by A.V. Bochkarev "Corporate Education at Military School" (series axiological, cultural, informative-communicational, traditional and innovative approaches to corporate training and education of military school cadets) [10] and other studies. Despite the high level of scientific attention to the problems of functioning and development of corporate education, some issues still remain within the scientific debate.

Paper objective. To find out the possibilities and uses of traditional mechanisms of corporate universities to develop their own labor potential in the management of relevant institutions within the functioning of the classical form higher education.

Paper main body. Nowadays more and more often the public interest in the issues of formation and development of higher education in the form of corporate universities is increasing, the research, scientific and educational activities of which are related to a particular company or sector of the economy. According to the research of V.V. Krasnoshapka, the first corporate universities were formed in the early 70s of the twentieth century in the United States. One of the first most renowned corporate university was established by a transnational company McDonalds in 1961 "Gamburger University", whose professional activity has focused training highly qualified specialists for the regional offices of the founder company [17]. The main difference between the first corporate university and traditional educational institutions was not only in training for a specific production, but also in the formation and maintenance among the audience of a high level loyalty to the corporate

culture of the organization's founding and unconditional commitment to its ideals. Eventually, almost every multinational company found it necessary to have its own school in its structure. The most powerful wave of university institutions in the form of corporate universities took place at the end of the twentieth century (in the period from 1988 to 1998 the number of corporate universities in the world has increased four times - from 400 to 1600 [12]). The prototype of the first corporate universities can be considered a training center of the world famous footwear factory "Bata". Czech entrepreneurs T. Baty (czech. Tomáš Baťa), in order to get highly qualified personnel for own production, founded a professional institution "Working School Bath" (RSHB) in Zlin in 1926 [20]. It should be noted that the idea of the institution to meet the demand of its own organization (corporation) staffing was borrowed from a Czech entrepreneur H. Ford, who once organized production school training for own production. Today, Ford Motor Company in cooperation with automakers union are the owners of one of the most powerful in the world centers of staff training and development. The purposes of corporate training center's operation are:

- providing the needs for employees for their training, retraining and development;
- ensuring the adaptation and retraining of those who lost jobs due to the introduction of new technologies into production, but have the desire to develop and use their own labor potential within the organizational structure of Ford Motor Company;
- supporting of national and local programs to increase the participation of employees in organizational management and to enable the exchange of ideas and experiences within the learning process and personal development [3]. This is the place in our research where it's necessary to determine the category of corporate university. However, the formulation of the content's definition of a corporate university as one of the organizational forms of education institutions, as well as the understanding of the development and characteristics of its operation, is unthinkable without categorical definition of corporate education's categorical content.

According to A.S. Minzov, corporate education should be understood as "a system of accumulation and translation (transfer) of various kinds of knowledge: economic, technological, industrial, institutional, professionally ethical, administrative and other kinds in order to effectively achieve the objectives assigned to the corporation" [16, p. 63]. In other words, corporate education – "is definitely an individual «product», that is adjusted to specific requirements and objectives of each individual organization, but it performs the general function – accumulates intellectual capital" [14, p. 91]. In our opinion, this definition is not perfect, because its goal within corporate education is focused exclusively on serving the interests of the corporation, while the interests of people remain out of sight. In our opinion, any education, including corporate can not be effective if it focuses beyond the individual. The interests of the individual in formulating corporate definition education finds its place in the interpretation of K. Wheeler. According to the researcher, corporate education focuses not only on traditional training of staff, but also on its development and the search for talented individuals [9]. However, the author does not pay attention to the fact that corporate education usually is primarily vocational education positioning at the level of postgraduate education. The second part of this remark is not principal, for corporate education can be built into the model of traditional vocational education. For example, ŠKODA AUTO University being essentially a corporate institution, offers not only undergraduate programs, but includes the Master's level program [5]. According to N.A. Huk, corporate education is "a mechanism for the practical implementation of feedback between industry

and education. Its essence is that the companies themselves must participate actively in the preparation of their future personnel" [13, p. 5].

This interpretation, given its focus only on the "implementation of feedback", also not without some flaws, the nature of occurrence of which is the lack of emphasis on the author's definition of one of the main aspects of the manifestation of educational content, namely its participation in the development of the individual. Such a conclusion we can formulate given the author's opinion about the purpose of corporate education, namely training of professional staff; fundraising potential of employers in higher education; stimulating professional growth of universities' faculties. It is clear that the proposed definition of problematic personality development positions not only at the individual goals, and considered only in the context of "professional training". The most successful, in our view, determining the content of corporate education was provided by V.V. Kuznecov, which considers the classification level part of the education system. According to scientists, corporate education is a set of educational structures and curricula enterprises, companies in their unity and cooperation provide production needs for the client corporation among qualified personnel [18, p. 7].

Considering the content of the given above definitions, we find it possible to formulate the author's approach as for interpretation of the meaning of corporate education. In corporate education we understand the kind of education, which by its substantial thrust focuses on the professional development of the individual within its organization of joint commissioning interest in order to improve competitiveness in the organizational structure of professional customer education. Basic customer of service and consumer educational services (programs for professional and personal development of a specialist) within the corporate education is the organization, for example, a subject or a group of subjects of market environment. So, knowing the interpretation of the meaning of corporate education, we can try to formulate a definition of a corporate university. We believe that under the corporate university it should be understood – a separate institution of an organization or a corporation (a branch or independent institutional education), the professional aim of which is the formation and development of professional knowledge and practical skills based on the content entrusted with the experience and tradition of the organization. Corporate University serves as a way of development and implementation of HR strategy through the mechanism of learning and skills development. The curriculum is built up according to the system of value orientations of the specific organization and use of existing practices in organizational performance. The phenomenon of corporate universities was caused due to the need to prepare highly skilled experts, capable not only to take up their duties bypassing a relatively long adaptation period, but also share the corporate culture of a particular enterprise (organization), and closely combine the theoretical developments in the relevant field of scientific knowledge with practice to implement them within a specific industry (improving the efficiency of the organization).

It is clear that corporate university can not be considered as a counterpart to the traditional (classical) University, and therefore the principles of its operation and development are unique to the appropriate organizational form. According to research E. Blass, the difference between traditional (classical) universities and corporate universities may be disclosed by the wording of content, goals, education outcomes, and given the traditions and peculiarities of the respective institutional formation (Table) [2, p. 63].

Main differences of traditional (classical) university from a corporate university

	Traditional (classical) university	Corporate university
Name	Comes from academic society, which connected into corporations named Universitas	Name shows the inner educational culture and society
Historical Background	Medieval and classical roots. The old university sector, which started in VII–XIX centuries, and the new one	Comes from inner trainings and educational subunits; suggests new services, creative ways for the real economic sector from the beginning of XX century, which could be characterized by massive research and development
Goals	Providing general and(or) professional education at the highest level	Broadening knowledge within a certain company raising competitiveness, welcoming changes
Results	Qualifications (stages, professional qualifications), as well as results of researches	Broadening the horizons, which could be achieved, unification of ethics, values and history of the company
Level of education	Three stages	Any, starting with basic functional training to highest academic levels
Quality and characteristics of studentship	Everyone who meets the requirements for admission can become a student	Every employee of the company
Production of knowledge	Free knowledge production, which later is distributed and sold in the form of publications. Separate knowledge arising from cooperation with industry and business, with limited distribution	The results apply only within an organization through internal publications and are unavailable to the public
Ownership and control	Owned by the state, which provides funding. Public responsibility to the relevant government agencies. The principle of “academic freedom” limits external control	Owned by a company, various forms of control. Always requires certain business justification
Connections to public universities	Cooperation exists in form of research projects	Connections on the level of teaching certain courses and conducting certain researches

Coming back to the subject of our immediate attention, we find it necessary to consider the specific characteristics of the particular mechanisms of labor potential, which are commonly used in corporate universities, for example:

– participation of members of real production in shaping the content of training programs and the elaboration of criteria for the assessment of learning outcomes students;

- participation of practitioners in the workshop sessions and as well in evaluation of educational material needs of production;
- corporate university teachers' participation in professional activities of organizational structures of real production (the possibility of staying in the middle of the production process).

Of course, the above is not a complete list, and therefore in need of its development, especially in the field of detecting the benefits of the training form of educational material presentation. However, the above mechanisms of labor potential of corporate universities can be used within the professional activities of traditional universities, which will provide an opportunity not only to build a bridge over the gap between theoretical knowledge and practical use of it, but also ensure the development of labor potential of universities, especially, by strengthening its quality characteristics.

Conclusions of the research. Taking into account the experience of corporate universities, we can formulate the following main conclusions on the possibility of taking into consideration the practice of their operations in order to develop the labor potential of traditional (classical) form of universities.

Firstly, it is necessary to maximally bring the content and level of knowledge and experience of the teaching staff to modern requirements of the real economy sector. As part of the mechanism for implementing these program activities, we should pay attention to:

- the possibility of practitioners' involvement in shaping and improvement of curriculums. In our opinion, the use of professional knowledge and practical experience of representatives of the real economy sector during the discussion and adoption of content relevant to training programs not only contribute to bridging the gap between the theory of scientific knowledge and its practical use, but also affect the raising of the qualitative component of the labor potential of science - teaching staff;
- the need to include correspondent representatives of the real economy sector, within the content of which the study was carried out, to the state examination boards. From our point view, the involvement of practitioners in the process of evaluating students' knowledge and procedure of graduation, will not only increase the level of practical knowledge in the teaching staff, but also create an understanding in all without exception participants of educational communication about the ultimate goal of the educational process and principles of its development;
- the need to improve the quality of conducting the production practice by the participants of the educational process, and the level of responsibility of those, whose professional competence has a function on control over the effectiveness of the organization and production practice. We believe that focusing just on the practical significance of theoretical knowledge and opportunities (need) to use in direct employment, will enhance the professional competence of not only the participants of the educational process, but also the experts of the organization within the organizational structure of which the production practice was organized.

Secondly, the practice of implementing corporate education, and therefore the experience of corporate universities, strongly suggest the potential efficiency of interaction between the institution (department) and production (separate unit). One of the main forms of such cooperation could be training for the participants of the educational process in an efficient enterprise. The difficulty using this form is primarily related to the unwillingness of the organization's management to involve intern students to the manufacturing production. The reason for this reluctance is the risk of disclosure of commercial secrets of businesses, as a student-trainee is not a permanent employee, and therefore not interested in preserving that infor-

mation which is classified in the category of trade secrets. The resolving of this conflict could be signing an agreement on employment of graduates in the relevant company. In addition, the universities, in context of the issue of establishing partner relationships with a successfully operating production, may be interested in the company's proposal to provide educational services for training programs of employees (or) the involvement of the teaching staff to address specific production issues as independent experts or immediate perpetrators. In other words, universities should be interested in the real economy sector with its capabilities to solve specific issues (training, development of unique equipment, improvement of management systems, etc.). The most desirable result of the interaction between universities and manufacturing, in our opinion, is the formation of the cluster.

Thirdly, the corporate university, because of his close relationship with the actual operating corporations is not only a part of the training system for particular corporations, but above all is the bearer of organizational ideas and corporate culture. The phenomenon of corporate university can be seen in the light of its participation in the implementation of the organization's mission, allowing you to talk about the educational function of the institution. Unfortunately, most of the traditional universities of Ukraine are considering the formation and development of corporate culture at the secondary, which certainly affects not only the quality of the educational process, but the quality of individual's development as well. We believe that the experience of corporate universities in usage of the potential of comparative culture within the educational process should be used in employment activities of traditional universities. As one of the examples of understanding the place and role of corporate culture in the professional activities of classical university may be considered experience The University of Social Sciences and Humanities (Polish: Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej), whose leadership pays appropriate attention to the applicable line of work.

The above findings, given the complexity and diversity of the manifestation of the chosen research subject, do not exhaust the content of questions in the research of potentials of corporate education and usage of the experience of corporate universities to develop own labor potential. Among the promising areas of research in the organization, we should pay attention primarily to those, whose content is related to the definition of conditions of efficiency in practices of corporate universities for the development of qualitative characteristics of labor potential of participants in the educational process. Also, a perspective direction in the organization of scientific research within the defined above vector of scientific research, from our point of view, could be finding out the advantages and disadvantages of corporate education and its potential for the development of the individual, enterprises and society as a whole.

References:

1. Allen M. The Corporate University Handbook: Designing, Managing and Growing a Successful Program / Mark Allen. – New York: AMACOM, 2002. – 256 p.
2. Blass E. The Rise and Rise of the Corporate University / E. Blass // Journal of European Industrial Training. – 2005. – Vol. 29. – P. 58–74.
3. Grayson J. American management at the threshold of the. XXI century / Grayson J., O'Dell Carla. – Moscow: Economics, 1991. – 196 p.
4. Hearn D.R. Education in the Workplace: An Examination of Corporate University Models [electronic resource] / Denise R. Hearn. – Access mode: <http://www.newfoundations.com/OrgTheory/Hearn721.html>
5. Master's Degree Study Programme [electronic resource] / Study programmes // ŠKODA AUTO University. – Access mode: <http://en.savs.cz/study/study-programmes>

6. Meister J.C. Corporate Universities: Lessons in Building a World-class Work Force / Meister Jeanne C. – Columbus: McGraw-Hill Education, 1998. – 256 p.
7. Renaud-Coulon A. Corporate Universities: a lever of Corporate Responsibility / Renaud-Coulon Annick. – Paris: Global CCU Publisher, 2008. – 223 p.
8. Tanner L. Corporate university approach taking hold / Tanner Lisa. // Dallas Business Journal. – 2003. – № 26(51). – P. 38–52.
9. Wheeler K. The Corporate University Workbook: Launching the 21st Century Learning Organization / Kevin Wheeler, Eileen Clegg. – New York: John Wiley & Sons, 2005. – 160 p.
10. Бочкарев А.В. Корпоративное образование в военном училище: монография / А.В. Бочкарев, В.Д. Ширшов, С.В. Ширшов. – Екатеринбург: ЕВАКУ, 2010. – 220 с.
11. Галагузова М. Корпоративное образование: монография / Галагузова М. – М.: LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 108 с.
12. Грачева С. Корпоративные университеты за рубежом (история создания, опыт, современность) [электронный ресурс] / С. Грачева // Управление персоналом. – 2008. – №5. – Режим доступа: www.top-personal.ru/issue.html?1496
13. Гук Н.А. Співпраця роботодавців та ВНЗ щодо розв'язання питань подальшого працевлаштування молоді / Н.А. Гук, І.Л. Татомир // Економічний форум. – 2003. – №2. – С. 1–7.
14. Дмитренко М.Й. Людський вимір корпоративної культури: тенденції та перспективи розвитку / Дмитренко М.Й. // Гуманітарний часопис. – 2014. – №1. – С. 89–97.
15. Князева М.Д. Инновации в высшем образовании: монография / Князева М.Д. – М.: Академия Естествознания, 2006. – 160 с.
16. Минзов А.С. Корпоративные университеты: проблемы создания и тенденции развития / А.С. Минзов, Е.Н. Черемисина // Вестник Российской академии естественных наук. – 2008. – №1. – С. 63–69.
17. Красношанка В.В. Корпоративні університети у системі професійного навчання та розвитку персоналу [електронний ресурс] / В.В. Красношанка, Я.Р. Буданова // Ефективна економіка. – 2013. – №12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2590>
18. Кузнецов В.В. Корпоративное образование: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.В. Кузнецов. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2010. – 227 с.
19. Про правове забезпечення реформи освіти в Україні [електронний ресурс] / Офіційно: 09.12.2015 у Верховній Раді відбулися парламентські слухання // Педагогічна преса: освітній портал. – Режим доступу: <http://pedpresa.ua/144993-pro-pravove-zabezpechennya-reformy-osvity-v-ukrayini-govoryly-u-verhovnij-radi.html>
20. Рабочая школа Бати: вспоминают выпускники / (авт. текста А. Чеканова) [Электронный ресурс] / Исторические прогулки // Радио Прага. – Режим доступа: <http://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/rabochaya-shkola-bati-vspominayut-vypuskniki#0>

References:

1. Allen M. The Corporate University Handbook: Designing, Managing and Growing a Successful Program / Mark Allen. – New York: AMACOM, 2002. – 256 p.
2. Blass E. The Rise and Rise of the Corporate University / E. Blass // Journal of European Industrial Training. – 2005. – Vol. 29. – P. 58–74.
3. Grayson J. American management at the threshold of the XXI century / Grayson J., O'Dell Carla. – Moscow: Economics, 1991. – 196 p.

4. Hearn D.R. Education in the Workplace: An Examination of Corporate University Models [electronic resource] / Denise R. Hearn. – Access mode: <http://www.newfoundations.com/OrgTheory/Hearn721.html>
5. Master's Degree Study Programme [electronic resource] / Study programmes // ŠKODA AUTO University. – Access mode: <http://en.savs.cz/study/study-programmes>
6. Meister J.C. Corporate Universities: Lessons in Building a World-class Work Force / Meister Jeanne C. – Columbus: McGraw-Hill Education, 1998. – 256 p.
7. Renaud-Coulon A. Corporate Universities: a lever of Corporate Responsibility / Renaud-Coulon Annick. – Paris: Global CCU Publisher, 2008. – 223 p.
8. Tanner L. Corporate university approach taking hold / Tanner Lisa. // Dallas Business Journal. – 2003. – № 26(51). – P. 38–52.
9. Wheeler K. The Corporate University Workbook: Launching the 21st Century Learning Organization / Kevin Wheeler, Eileen Clegg. – New York: John Wiley & Sons, 2005. – 160 p.
10. Bochkarev A.V. The corporate education in military school: monograph / A.V. Bochkarev, V.D. Shirshov, S.V. Shirshov. – Ekaterinburg: EVAKU, 2010. – 220 p.
11. Halahuzova M. The corporate Education: monograph / Halahuzova M. – M.: LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 108 p.
12. Grachev S. Korporativnye universities abroad (History of Creation, Experience, our time) [Electronic resource] / S. Grachev // Management staff. – 2008. – №5. – Access: www.top-personal.ru/issue.html?1496
13. Huk N.A. Cooperation between employers and universities to address further issues of youth employment / N.A. Hook, I.L. Tatomyr // Economic Forum. – 2003. – №2. – P. 1–7.
14. Dimitrenko M.I. The human dimension of corporate culture: trends and prospects / Dmytrenko M.I. // Humanities magazine. – 2014. – №1. – P. 89–97.
15. Knyazeva M.D. Innovations in high education: monograph / M.D. Knyazeva. – M.: Academy of Natural Science, 2006. – 160 p.
16. Mynzov A.S. Corporate Universitis: issues of creation and tendencies for development / A.S. Mynzov, E.N. Cheremisina // Bulletin of the Russian Academy of Natural Sciences. – 2008. – №1. – P. 63-69.
17. Krasnoshapka V.V. Corporate universities in the system of training and staff development [electronic resource] / V.V. Krasnoshapka, Y.R. Budanov // Efficient Economy. – 2013. – №12. – Access: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2590>
18. Kuznetsov V.V. Corporate education: Textbook. allowance for students. Executive. Proc. institutions / V.V. Kuznetsov. – Ekaterinburg: publisher Rus. state. prof.-ped. University Press, 2010. – 227 p.
19. On legal support for educational reform in Ukraine [electronic resource] / Official: 09/12/2015 in Parliament held hearings Educational // press: Education Portal. – Access mode: <http://pedpresa.ua/144993-pro-pravove-zabezpechennya-reformy-osvity-v-ukrayini-govoryly-u-verhovnij-radi.html>
20. Working school of Bata: memories of graduates / (auth. Chekanova A.) [Electronic resource] / Historic journies // Radio Prague. – Access: <http://www.radio.cz/ru/rubrika/progulki/rabochaya-shkola-bati-vspominayut-vypuskniki#0>

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.02.2016

Тетяна Гура

кандидат педагогічних наук, професор, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

E-mail: tatyana-gura@mail.ru

Ірина Ріпко

здобувач, інженер, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

E-mail: irina.vodilo@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК НЕОБХІДНОГО АСПЕКТУ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Анотація: розглядається організаторська діяльність студентів як найбільш ефективний спосіб для висунення особистості на лідерські позиції. Проблема формування організаційних здібностей досліджується на прикладі групи аспірантів Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. У статті пропонуються педагогічні умови для формування організаційних здібностей у майбутніх інженерів в навчально-виховному процесі технічного університету. Стаття містить пропозиції щодо підвищення ефективності формування організаційних здібностей як необхідного аспекту лідерської позиції у майбутніх інженерів.

Ключові слова: лідерська позиція, організаторська діяльність студентів, педагогічні умови, навчально-виховний процес у технічних університетах, формування організаційних здібностей майбутніх інженерів.

Tetiana Gura

PhD in Pedagogy, Professor, Department of pedagogy and psychology of social systems management, National technical university “Kharkiv polytechnic institute”; Ukraine

E-mail: tatyana-gura@mail.ru

Iryna Ripko

Master of Education Higher Education, Researcher of the Department of Pedagogy and Psychology of social systems, National technical university “Kharkiv polytechnic institute”; Ukraine

E-mail: irina.vodilo@mail.ru

FORMING ORGANIZATIONAL ABILITIES AS A NECESSARY ASPECT OF LEADERSHIP POSITIONS OF FUTURE ENGINEERS

Abstract: The article examines the organizational activity of students as the most effective way for the nomination of the person in the leadership position. The problem of formation of organizational skills is studied by the example of a group of graduate students of National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”. The article proposes pedagogical conditions for the formation of organizational abilities of future engineers in the educational process of technical university. The paper contains proposals to improve the efficiency of formation of organizational skills as an essential aspect of leadership positions at the future engineers.

Keywords: Leadership position, organizational activity of students, pedagogical conditions, educational process at the technical universities, the formation of organizational abilities of future engineers.

© Тетяна Гура, Ірина Ріпко, 2016

Татьяна Гура, Ирина Репко

ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАТОРСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ КАК НЕОБХОДИМОГО АСПЕКТА ЛИДЕРСКОЙ ПОЗИЦИИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ

Аннотация: рассматривается организаторская деятельность студентов как наиболее эффективный способ для выдвижения личности на лидерские позиции. Проблема формирования организаторских способностей исследуется на примере группы аспирантов Национального технического университета “Харьковский политехнический институт”. В статье предлагаются педагогические условия для формирования организаторских способностей у будущих инженеров в учебно-воспитательном процессе технического университета. Статья содержит предложения по повышению эффективности формирования организаторских способностей как необходимого аспекта лидерской позиции у будущих инженеров.

Ключевые слова: лидерская позиция, организаторская деятельность студентов, педагогические условия, учебно-воспитательный процесс в технических университетах, формирование организаторских способностей у будущих инженеров.

Tetiana Gura, Iryna Ripko

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Forming organizational skills as necessary aspect of leadership positions of future engineers”

Problem setting. The pace of development of our society, integration of education into the European education space, internationalization of engineering education have created real conditions for free choice of individual path and strategies of personal potential realization, searching for ways of individual development. Forming future engineer's personality, who strives for a harmonious, fruitful work for the benefit of himself and society, is impossible without the development of organizational skills that are an important part of the leader's personality.

The problem of creating optimal conditions for the formation of student's leadership position, a future engineer in particular, is of significant importance. That is why leadership qualities, namely organizational skills, are the basis on which an individual's activity is built. It happens not only through individual inclinations manifestation, but also in terms of social and public significance, which is very important for the future direction of professional technical training.

Recent research and publications analysis. Many scientists have revealed interest in the formation of future engineers' identity, in particular, the formation of the organizational skills of future engineers and leaders. Alexander Romanovskiy in his monography highlights the psychological and pedagogical guidelines for the development of organizational skills of the future engineer-manager. Regarding this issue it is also worth mentioning Mikhail Fomin, who in his thesis research examines the structure of the contents of psycho-pedagogical training of future mechanic engineers, in particular the formation and development of their organizational skills. S. Reznik outlines in the thesis research the guidelines for developing management skills of future engineers at higher technical education establishments. N. Pidbutska in her thesis research defines pedagogical conditions of conflict culture formation of the future mechanic engineer, which is important for success in their organizational activities. A. Ignatyuk in his thesis research highlights the issues related to the professional self-improvement of future engineers. However, the authors do not pay proper attention to the im-

portance of forming organizational skills, necessary for the development of future leadership position of today's engineers. The importance and relevance of the topic have led to writing of this article.

Paper objective. To study the problem of forming organizational skills as a necessary aspect of leadership position of future engineers.

Paper main body. Organizational activities of students are regarded as the most effective method, bringing an individual to a leadership position. The authors proceed from the assumption that a group is a favorable environment for the formation and development of leadership qualities that underlie the leadership position, and that in more advanced groups the level of leaders' development is both quantitatively and qualitatively higher, and more diverse. The authors emphasize that the formation of leadership qualities of students, future engineers, is greatly influenced by study group, and that the development of an individual in a team, the formation and development of individual's leadership qualities depend on the content of activities, performed by the group and ways of work organization. In the study the authors choose organizational activity of future engineers as the most effective one for an individual's path to leadership. The involvement in organizing activities encourages to some extent the formation and development of leadership qualities and leadership position of most students, including those whose leadership qualities are subtly expressed.

The study examines organizational skills as a necessary aspect of the leadership position of future engineers. The authors conduct an experiment, studying leadership qualities of students and postgraduate students at NTU "KhPI". The research conducted has enabled them to make a scale of organizational skills of students. By analyzing it the authors have found that a low average level of organizational skills is prevailing among students.

Conclusions of the research

1. Organizational skills are a necessary component of future engineers leadership position, but these skills are not very well developed: only 20% of graduates have a high level of organizational skills.

2. It is necessary to develop teaching methods and technologies aimed at forming organizational skills of future engineers and leaders in the educational process. To build the organizational component of leadership position we offer the following pedagogical conditions, which will be further tested in the conditions of a technical college: the involvement of students into different types independent activity; the implementation of a system aimed at modeling professionally oriented situations and tasks; the organization of work focused on formation and development of organizational skills of students through mutual influence and interactions with other group members.

Постановка проблеми. Розвиток нашого суспільства, інтеграція освіти до європейського освітнього простору, інтернаціоналізація інженерної освіти створили реальні умови для вільного вибору особистістю шляхів і стратегії персональної самореалізації, пошуку варіантів індивідуального розвитку. Це обумовлює формування нового педагогічного мислення, нового підходу до побудови педагогічної взаємодії, творчої організації в різноманітних формах соціалізації особистості [5]. Виховання особистості майбутнього інженера, що прагне до гармонійної, плідної праці на користь і собі, і суспільству неможливо без розвитку організаційних здібностей, які є важливою складовою особистості лідера.

Для успішної діяльності майбутньому інженеру недостатньо володіти технічною компетенцією, потрібно ще й вміти проявити організаційні здібності, відчувати не тільки проблемну ситуацію, але й вміти впливати на неї, пристосуватися до об'єктивних чинників виробництва. Особливо значущою є проблема створення оптимальних умов для формування лідерської позиції студента, майбутнього інженера. Тому

лідерські якості, а саме - організаційні здібності - це той фундамент, на якому будується активність особистості не тільки з прояву її індивідуальних задатків, але і у сфері її соціально-суспільної значимості, що вельми важливо для майбутнього фахівця технічного напрямку підготовки.

Аналіз основних досліджень. Багатьох вчених цікавили питання формування особистості майбутніх інженерів, зокрема, формування організаційних здібностей майбутніх інженерів-лідерів. Так, О. Романовський у своїй монографії висвітлює психолого-педагогічні основи формування організаційних здібностей майбутнього інженера-керівника [10]. Також в цьому контексті варто згадати М. Фоміну, яка у своєму дисертаційному дослідженні розглянула структуру змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів машинобудівного профілю, зокрема формування та розвиток їх організаційних здібностей [13]. С. Резнік обґрунтувала в своєму дисертаційному дослідженні основи формування управлінських умінь і навичок у майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах [8]. Н. Підбуцька у своїй дисертаційній роботі визначила педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, що важливо для досягнення успіху у його організаційній діяльності [7]. О. Ігнатюк в своєму дисертаційному дослідженні висвітлює питання, пов'язані з професійним самовдосконаленням майбутнього інженера [4]. Проте автори не приділяли належної уваги питанням важливості формування організаційних здібностей для становлення лідерської позиції майбутніх сучасних інженерів.

Тема нашої статті пов'язана з загальною концепцією формування національної гуманітарно-технічної еліти Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". У ній Л. Товажнянський, О. Романовський та О. Пономарьов чітко підкреслюють, що "сама висока професійна компетентність фахівців у гармонійному поєднанні з їх належною світоглядною і соціально-гуманітарною, насамперед, психолого-педагогічною та управлінською підготовкою, з прищепленням їм високої духовності, життєвих цінностей та ідеалів, морально-етичних принципів і переконань, здатні забезпечити відповідність наших випускників суспільним вимогам до якості інженерних кадрів" [12, с.19]. Важливість та актуальність теми і зумовили написання нашої статті.

Метою дослідження є вивчення проблеми формування організаційних здібностей як необхідного аспекту лідерської позиції майбутніх інженерів.

Виклад основного матеріалу. Підвищений інтерес до проблем формування лідерської позиції у студентів технічних університетів обумовлений стрімкими змінами в усіх сферах життєдіяльності сучасного суспільства: економіки, політики, науки, освіти тощо. Це і визначає серйозну увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів до питань лідерства та лідерських здібностей особистості. Досліджуються найбільш сприятливі ситуації і умови для висування особистості на лідерські позиції, створюються методики формування лідерських якостей і розвитку лідерського потенціалу студентів [3].

Лідер існує в групі, його висуває колектив. Тому, саме колектив є сприятливим середовищем для формування і розвитку лідерських якостей, які є основою для формування лідерської позиції. Дослідження психолога Л. Уманського довели, що в більш розвинених групах, рівень розвитку лідерів вище як кількісно так і якісно, він більш різноманітний. У високорозвинених колективах формування і розвиток лідерських якостей особистості, а отже і формування лідерської позиції, відбуваються на-

багато швидше і ефективніше, завдяки діяльності лідерів-організаторів, які здатні адекватно відображати особливості групи і етапи її розвитку, стимулювати і заохочувати лідерство серед членів колективу [14].

На формування лідерських якостей у студентів, майбутніх інженерів, великий вплив має навчальна група. У період студентства особистість стикається з різними представниками молодіжної спільноти, яка неоднорідна і розрізняється в інтелектуальному і культурному плані. Одні студенти, демонструючи кращі зразки своєї поведінки, моральності та інтелекту, сприяють формуванню та подальшому розвитку лідерських якостей, становленню лідерської позиції, показуючи на власному прикладі необхідність прояву активності, ініціативності, самостійності, відповідальності. Інші представники студентської спільноти з негативними поглядами та принципами можуть негативно впливати на рівень формування і розвитку лідерських якостей, а отже і становленню лідерської позиції у своїх однокурсників. Для того щоб не відбувалося поширення негативних тенденцій, які заважають поступальному формуванню лідерських якостей та становленню лідерської позиції, процес входження особистості в студентську спільноту повинен контролюватися і керуватися професорсько-викладацьким складом. Безумовно, успіх впливу студентського колективу на процес формування лідерських якостей окремої особистості обумовлюється сукупністю її індивідуально-психологічних особливостей. У колективі, який нехтує особистісною своєрідністю студента, не враховує психологічну складову особистості, неминучі конфлікти. Атмосфера непорозуміння і неприйняття здійснює негативний вплив на особистість, яка, відчуває дисгармонію у стосунках з однолітками, не знаходить умов для свого творчого зросту, не зустрічає довіри, підтримки і допомоги в реалізації особистих планів. У цьому випадку колектив не може надавати позитивного впливу на формування та розвиток лідерських якостей та становлення лідерської позиції, пригнічуючи активність, ініціативність і прагнення особистості до самовираження. В результаті цього студент, який володіє достатнім лідерським потенціалом, не має можливості для його реалізації і, отже, не може вплинути на формування лідерських якостей і становлення лідерської позиції у інших студентів і передати їм зразки лідерської поведінки. Найчастіше це може статися через те, що студент, який має бажання стати лідером і володіє всіма необхідними для цього якостями, не є носієм тих цінностей, які прийнято в групі. Дослідження в психології показали, якщо в колективі є людина з відповідним соціально-психологічним настроєм до дії, але його норми і цінності не збігаються з нормами і цінностями членів колективу, то його не виберуть лідером [2]. Тому ми повністю поділяємо твердження Н. Жеребової, що для успішного психолого-педагогічного впливу навчального колективу на особистість студента, майбутнього інженера, необхідно спеціально створювати сприятливі умови для прояву індивідуально-творчих особливостей членів колективу. Це можливо в тому випадку, коли члени групи авторитетні для особистості, коли задовольняються лідерські потреби, а колективні та особисті інтереси окремого студента збігаються або не суперечать один одному.

На думку А. Зоріної, розвиток особистості в колективі, формування і розвиток її лідерських якостей залежать від змісту діяльності, до якої залучено колектив та від способів організації діяльності. Саме в діяльності проявляється лідер [3, с. 127]. Ми повністю поділяємо думку А. Зоріної. Діяльність студента технічного університету різноманітна. Вона включає навчальну, науково-дослідну та позааудиторну роботу,

але обов'язково всі види діяльності повинні супроводжуватись організаторською активністю майбутніх інженерів.

У нашому дослідженні ми зупинили свій вибір на організаторській діяльності майбутніх інженерів як найбільш ефективній для висунення особистості на лідерські позиції. Включення в організаторську діяльність покликане в тій чи іншій мірі сформувати і розвинути систему лідерських якостей та становлення лідерської позиції у більшості студентів, включаючи і тих, чиї лідерські якості виражені недостатньо. Організаторська діяльність вимагає від них прояву активності, ініціативності, вміння впливати на людей, домагатися їхньої прихильності і підтримки і при цьому поважати їх бажання, інтереси, прагнути зрозуміти і прийняти їх точку зору. Ми вважаємо, що чим більше різноманітних зв'язків особистості з колективом, тим інтенсивніше розвиваються і особистість, і сам колектив, впливаючи один на одного. У контексті формування і розвитку лідерських якостей та становлення лідерської позиції у студентів, майбутніх інженерів, найважливішим в цьому взаємному впливі є те, що, впливаючи на інших членів колективу, студент сам змінюється і формується в системі своїх способів мислення і поведінки.

На думку О. Романовського, організаційні здібності - це якість особистості, яка характеризує його вміння ефективно організувати спільну роботу людей, розподілити між ними конкретні завдання й забезпечити їх належне виконання [11, с. 39].

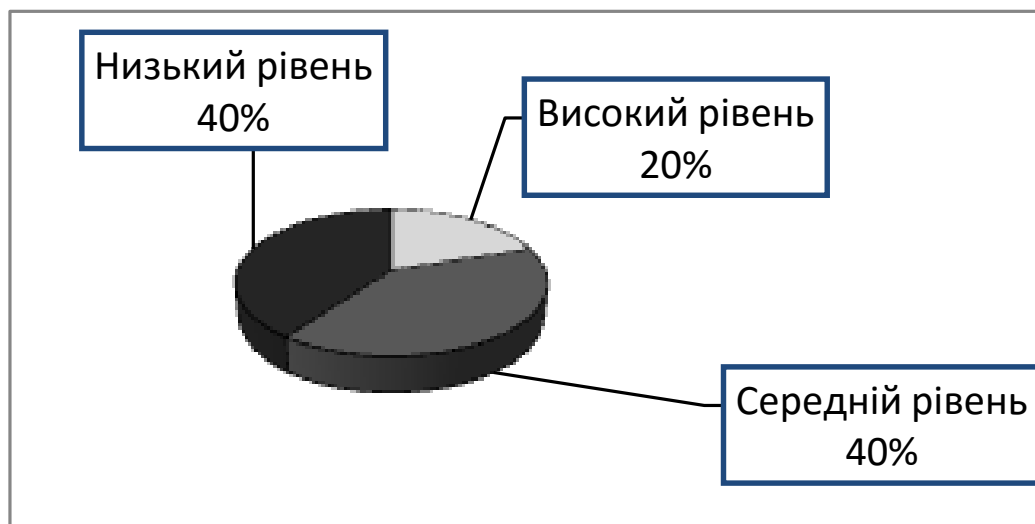
Тільки в діяльності проявляється лідер, тому організаторська діяльність студентів – це найбільш ефективний спосіб для висунення особистості на лідируючі позиції. Залучення до організаторської діяльності має сприяти формуванню та розвитку в тій чи іншій мірі лідерської позиції студентів, включаючи тих студентів, чиї лідерські якості виражені недостатньо. Організаторська діяльність студентів вимагає від них прояву активності, ініціативності, вміння впливати на людей, домагатися їхньої прихильності та підтримки і при цьому поважати їхні бажання, інтереси, прагнути зрозуміти і прийняти їх точку зору. [3, с. 127].

С. Мальована вважає, що організаторська діяльність включає комунікативні здібності, практичний розум, здатність заражати і активізувати інших, критичність, тактовність, ініціативність, вимогливість до себе і інших, наполегливість. Людина з організаторськими здібностями має потребу в організаторській діяльності, відрізняється орієнтацією у складних ситуаціях, наполегливістю в вирішенні питань, прагне очолити групу, організувати яку-небудь справу. При цьому С. Мальована надає поведінковий індикатор, яким характеризується організаційна діяльність особистості [6, с. 16]. Ми повністю згодні з визначеною характеристикою організаційних здібностей та визначенням поведінкового індикатора організаційних здібностей, тому що, дійсно, студент з високим рівнем організаційних здібностей відрізняється прагненням очолити групу, організувати справу; вміє давати розпорядження і розподіляти обов'язки; відрізняється активністю і бажанням активізувати інших; бачить загальну кінцеву мету та способи її досягнення.

У нашому дослідженні ми розглянемо організаційні здібності як необхідний аспект лідерської позиції майбутнього інженера. Нами був організований і проведений експеримент по дослідженню лідерських якостей у студентів, майбутніх інженерів. В дослідженні приймали участь тридцять студентів - 18 чоловіків та 12 дівчат віком від 23 до 25 років. Вони є аспірантами першого курсу Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (НТУ "ХПІ"). Методами дослідження були обрані анкетування та тестування. Анкетування проведено за трьома на-

прямами: лідерські якості, які сприяють успіху в роботі; лідерські якості, які визначають успіх сучасного лідера; лідерські якості випускника НТУ “ХПІ”, що найбільш значимі для опитуваних в майбутньому. Експеримент проводився під час навчально-виховного процесу на аудиторних заняттях з “Педагогіки вищої школи” в грудні 2014 року.

Результати анкетування показали, що у групі 20% респондентів вважають, що організаційні здібності найбільш необхідні для успіху в роботі; також аспіранти визначили, що ця якість необхідна у роботі сучасного лідера (20%), і ніхто з респондентів не визначив цю якість найбільш значимою для себе у майбутньому. Також 20 % опитуваних визначили лідерство як вміння організувати взаємодію між людьми так, щоб кожен з них усвідомив як досягти поставленої лідером мети. 34% опитуваних оцінили рівень реалізації своїх організаційних здібностей під час навчання як високий, а 13% вважали низьким рівень реалізації своїх організаційних здібностей. Одержані дані підтверджують необхідність формування організаційних здібностей. Для підтвердження результатів анкетування ми також провели тест КОЗ-2. Обробка даних дослідження виявила, що 20% опитуваних мають високий рівень організаційних здібностей; 40% - середній та 40% - низький рівень організаційних здібностей. Аналіз рівня організаційних здібностей по результатам КОЗ-2 наведено на рисунку.

Рівень організаційних здібностей

Різниця між заявленим респондентами рівнем організаційних здібностей і фактично встановленим рівнем організаційних здібностей дозволяє нам зробити висновок про необхідність формування організаційних здібностей у майбутніх інженерів під час навчально-виховного процесу [9].

Варто зазначити, що дослідження організаційних здібностей у студентів НТУ “ХПІ” проводилися і раніше. Так, у статті Т. Гури викладалися результати експерименту проведеного серед студентів 4 курсу електромашинобудівного факультету НТУ “ХПІ” з дослідження організаторських умінь. В дослідженні взяли участь 120 студентів електромашинобудівного факультету. Для експерименту була використана методика виявлення комунікативних та організаційних здібностей (КОЗ – 1), до якої ввійшли 40 питань. Проведені дослідження дозволили скласти шкалу організаторських

здібностей студентів, аналізуючи її автор визначив, що серед студентів переважає низький та середній рівень розвитку організаційних здібностей – 78 %. Це говорить про те, що прояв ініціативи в суспільній діяльності та самостійності прийняття рішень недостатній, він - знижений. Авторка підкреслює, що організаційні здібності у студентів виявлені, тому є потенціал для їх подальшого розвитку та назріває необхідність планомірної роботи по формуванню та розвитку цих здібностей серед студентів електромашинобудівного факультету [1].

Між цими двома експериментами проміжок часу у 7 років, але результати ідентичні і говорять про низький рівень сформованості організаційних здібностей у майбутніх інженерів, а відповідно і про несформованість у них лідерської позиції.

Враховуючи одержані результати дослідження з формування організаційних здібностей у майбутніх інженерів пропонуємо у навчально-виховному процесі створити такі умови, а надалі апробувати їх в умовах технічного ВНЗ:

- по-перше, включення студентів у різні види самостійної діяльності, що сприяють розвитку особистісних організаційних здібностей, які є основою особистості лідера та сприяють формуванню лідерської позиції у майбутнього інженера;
- по-друге, використовувати в навчально-виховному процесі системи моделювання професійно-орієнтованих ситуацій та завдань, що вимагають від студентів власної оцінки, нестандартного підходу до їх розв'язання та привчають студентів до прояву організаційних здібностей та формування лідерської позиції;
- по-третє, організувати цілеспрямовану роботу з формування та розвитку організаційних здібностей у студентів шляхом взаємного впливу і дій на інших членів колективу для зміни і формування у самого студента системи інноваційних способів мислення та поведінки.

Проведене нами емпіричне дослідження дозволило визначити найбільш значущу групу складових лідерської позиції для випускників НТУ "ХПІ", серед яких однією з пріоритетних є організаційні здібності. Доведено недостатню сформованість організаційних здібностей в дослідній групі, що говорить про несформованість лідерської позиції у студентів. Тому проблема формування та розвитку організаційних здібностей у студентів технічних університетів в навчально-виховному процесі є актуальною і потребує подальшого дослідження.

На основі вищевикладеного ми можемо зробити **такі висновки**:

1. Організаційні здібності є необхідним компонентом лідерської позиції майбутніх інженерів, але ці здібності розвинені недостатньо: тільки 20% випускників мають високий рівень організаційних здібностей.

2. Необхідно розробити дидактичні методи та технології для формування організаційних здібностей у майбутніх інженерів-лідерів в навчально-виховному процесі. Для формування організаційної складової лідерської позиції студентів пропонуємо такі педагогічні умови, які в подальшому будуть апробовані в умовах технічного вузу: включення студентів у різні види самостійної діяльності; використання системи моделювання професійно-орієнтованих ситуацій та завдань; організацію цілеспрямованої роботи з формування та розвитку організаційних здібностей у студентів шляхом взаємного впливу і дій на інших членів колективу.

Перспективою подальших досліджень є встановлення механізмів формування лідерських здібностей у студентів технічних університетів в ході навчально-виховного процесу в технічному університеті та розробка практичних рекомендацій для формування лідерської позиції студентів.

Список літератури:

1. *Гура Т.В.* Розвиток комунікативних та організаційних здібностей студентів електромашинобудівних спеціальностей в умовах НТУ “ХПІ” / Т.В. Гура // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. - Запоріжжя. – 2007. - Вип. 44. – С. 154-158.
2. *Жеребова Н.С.* Лидерство в малых группах как объект социально-психологического исследования / Н.С. Жеребова // Руководство и лидерство. - Л.: 1973. - С. 54-63.
3. *Зорина А.В.* Формирование лидерских качеств у студентов в вузе: результаты эксперимента [Электронный ресурс]: Известия ВГПУ, - 2009. - №1. - С. 126-129. Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-liderskih-kachestv-u-studentov-v-vuze-rezultaty-eksperimenta#ixzz3Rdl9lE8H>
4. *Ігнатюк О.А.* Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: монографія / О.А. Ігнатюк. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2009. – 432 с.
5. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560 с.
6. *Мальована С.П.* Методичні рекомендації з розвитку лідерських компетенцій / С.П.Мальована, І.Г.Родченко, А.П.Костирко; Донецьк: Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2012. – 32 с.
7. *Підбуцька Н. В.* Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника: автореф. дис. канд. пед. наук / Н.В. Підбуцька; Вінниця. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – 20 с.
8. *Резнік С. М.* Формування управлінських умінь і навичок у майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук / С. М. Резнік; Інститут професійно-технічної освіти АПН України. – К., 2007. – 20 с.
9. *Ріпко І.В.* Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту //Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: Зб. наук. праць. – Вип. 40 (93). – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2015. - С. 481-487.
10. *Романовський О. Г.* Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: монографія / О. Г. Романовський. – Харків: Основа, 2001. – 311 с.
11. *Романовський О. Г.* Типологія лідерства: метод. посібник з курсу “Психологія управління” / О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, К.В. Баженов, О.А. Ігнатюк; – Харків: ХДПУ, 2000. – 28 с.
12. *Товажнянский Л.Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації: навчально-методичний посібник / Л.Л. Товажнянский, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов. - Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 416 с.
13. *Фоміна М.В.* Структурування змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів машинобудівного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М.В. Фоміна; Вінниця держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 20 с.
14. *Уманский Л.И.* поэтапное развитие группы как коллектива/ Л.И.Уманский //Коллектив и личность. - М.: Изд-во “Наука”, 1975. - С. 77-87.

References:

1. Hura T. The development of communicative and organizational skills students electrical engineering specialties in terms of NTU "KPI" / T.V. Hura // *Pedahohika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: Zb. nauk. pr. - Zaporizhzhia.* – 2007. - Vyp. 44. – S. 154-158.
2. Zhrebova N. Leadership in small groups as an object of socio-psychological research / N.S. Zhrebova // *Rukovodstvo i liderstvo.* - L.: 1973. - S. 54-63.
3. Zorina A. Formation of the leadership qualities of students in high school: the experiment results [Elektronnij resurs]: *Izvestija VGPU,* - 2009. - №1. - S. 126-129. Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-liderskih-kachestv-u-studentov-v-vuze-rezultaty-eksperimenta#ixzz3Rd9lE8H>
4. Ihnatiuk O. Formation of readiness of future engineers for professional self-improvement: Theory and Practice: Monograph / O.A. Ihnatiuk. – Kharkiv: NTU "KhPI", 2009. – 432 s.
5. Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects: Monograph, / Za zah. red. F.H. Vaschuka. – Uzhhorod: ZakDU, 2011. – 560 s.
6. Mal'ovana S. Guidelines for the development of leadership competencies/ S.P.Mal'ovana, I.H.Rodchenko, A.P.Kostyrko; Donets'k: Donets'kyj oblasnyj tsentr perepidhotovky ta pidvyschennia kvalifikatsii pratsivnykiv orhaniv derzhavnoi vlady, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia, derzhavnykh pidpriemstv, ustanov i orhanizatsij, 2012. – 32 s.
7. Pidbuts'ka N. Pedagogical conditions of formation of the conflict culture of the future engineer of machine: Abstract of dissertation for the degree of Ph.D (pedagogical sciences) / N.V. Pidbuts'ka; Vinnytsia. derzh. ped. un-t im. M. Kotsiubyns'koho. – Vinnytsia, 2008. – 20 s.
8. Reznik S. Formation of managerial skills of future engineers in higher technical education: Abstract of dissertation for the degree of Ph.D (pedagogical sciences) /S.M.Reznik; Instytut profesijno-tekhничnoi osvity APN Ukrainy. – K., 2007. – 20 s.
9. Ripko I. Research leadership qualities in students of technical universities: the results of the experiment: *Zb. nauk. prats'.* – Vyp. 40 (93). – Zaporizhzhia: Klasychnyj pryvatnyj universytet, 2015. - S. 481-487.
10. Romanovs'kyi O. Training future engineers to administrative activity: monograph. Kharkiv: Osnova, s. 311.
11. Romanovs'kyi O. Types of leadership: method. Guide to the course Psychology of Management. - Kharkiv, KhDPU, s. 28.
12. Tovazhnians'kyi L. The concept of formation of humanitarian and technical elite in NTU "KPI" and ways of its realization, Kharkiv, NTU "KhPI" s. 416.
13. Fomina M. Structuring content of psycho-pedagogical training of future engineers engineering: Abstract of dissertation for the degree of Ph.D (pedagogical sciences) /M. Fomina; Vinnytsia, derzh. ped. un-t im. M.Kotsiubyns'koho, s. 20.
14. Umanskii L. Phased development of the group as a collective /L.Y.Umanskii // *Kollektiv i lichnost'.* - M.: Izd-vo "Nauka", 1975. - S. 77-87

Стаття надійшла до редакційної колегії 28.02.2016

Leonid Machulin

PhD in Philosophy, Head of the Information Centre at Kharkiv State Academy of Design and Arts;
Ukraine

lm1957@i.ua

CONCEPT "CITY" IN THE CONTEXT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH

Abstract: *The article considers the interpretation of the concept "city" as a product of man's activity in works of historians and sociologists, economists and urbanologists, philosophers and ecologists. The author pays special attention at the statement about the role of a city, its spheres, levels, cultures, and subcultures. The article proves the necessity of the synthesis of philosophical understanding of a city itself as an object, the concept "city", and factors of development of cities in different time and in different countries.*

Key words: *definition of the concept "city", transformation of a city, philosophical understanding of the development of a city, interdisciplinary research of a city.*

Леонід Мачулін

кандидат філософських наук, начальник Інформаційного центру Харківської державної академії дизайну і мистецтв

lm1957@i.ua

ПОНЯТТЯ "МІСТО" У ПЛОЩИНІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація: *розглядається питання трактовки поняття "місто" як продукта людської діяльності істориками та соціологами, економістами і урбанологами, філософами і екологами. Приділено увагу твердженням про призначення міста, його сфер, рівней, культур і субкультур. Доведено необхідність синтезу філософського розуміння самого міста, як об'єкта, поняття "місто", факторів розвитку міст в різний час і в різних державах.*

Ключові слова: *дефініція поняття "місто", трансформація міста, філософське розуміння розвитку міста, міждисциплінарне дослідження міста.*

Леонид Мачулин

ПОНЯТИЕ "ГОРОД" В ПЛОСКОСТИ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация: *рассматривается вопрос трактовки понятия "город" как продукта человеческой деятельности историками и социологами, экономистами и урбанологами, философами и экологами. Уделено внимание утверждению о назначении города, его сфер, уровней, культур и субкультур. Доказана необходимость синтеза философского понимания самого города как объекта, понятия "город", факторов развития городов в разное время и в разных государствах.*

Ключевые слова: *дефиниция понятия "город", трансформация города, философское понимание развития города, междисциплинарное исследование города.*

© Leonid Machulin, 2016

Problem statement. Rise of the civilization of a new type, namely an informational civilization, significantly changes the understanding of the phenomenon of a city itself, as well as a city's cultural and anthropological status. In spite of the fact that cities play a major role in influences on the transformation and development of the society, there is a crisis in urban forms of a man's activity. Moreover, the urban culture is getting more massed and consuming, new forms of people's division arise and get deeper. A multicultural, sociocultural, and social-economical space of a modern city more and more often becomes an arena of various national, economical, political, confessional, interpersonal, and other conflicts. It undermines a spiritual function of a city although it used to be among its traditional functions. Under such circumstances it is reasonable to philosophically re-consider a concept of a city, as well as its human-creation potential in a new civilizational context.

Thus, a sociocultural essence of a city involves its being as a generator of new concepts, so an innovational space of a society in a way, and a system which gets more complicated on its own and in this way increases the level of its own organisation. A city constantly brings about new problems and it solves them itself. At that, on leaving one imbalanced state, a city creates another imbalanced state of a new level.

Relevance of the subject. Firstly, a city became an object of research long enough time ago and as a result many theories explaining this phenomenon have been developed. Secondly, specialists in many areas of knowledge have been interested in a city, namely they are experts in architecture, city planning and aesthetics, sociology and history. Thirdly, a concept "city" is a rather complex object to study. It can be considered in a wide range of research for its complete and in-depth description.

Analysis of recent research and publications. As an object for research, a city has drawn attention of historians and philosophers since the antique times. However, research of the city agenda began at the end of the 19th - beginning of the 20th centuries as a result of a fast urbanization caused by the industrial revolution (end of the 18th - 19th centuries). The urbanization had lasted for the whole 20th century and drew attention of representatives of practically all fields of science, namely culture study experts (G. Zimmel [2], A. Toynbi [3]), sociologists (M. Veber [4], M. Kastels [1]), economists A. Smit [5], D. Harvey [6], architects and urbanologists (Z. Gidion [7], K. Lynch [8], B. Horev [9], M. Mezhevich [10]), ethnologists and ecologists (O. Yanitskiy [11], V. Glazyichev [12]). Despite different disciplinary approaches, authors of scientific works on a city almost unanimously concluded that a term "city" is a polysemantic phenomenon and it cannot have a generally accepted definition. The researchers account it for at least three types of circumstances.

Objectives of the article. The objective of the article is to investigate the extent of previous research of the subject.

Research core material. Modern researchers consider a term "city" to be polysemantic and as a result they refuse to try and solve "a definition problem", or just give it varied definitions. National researchers classified attempts to formulate a definition "city" on the following criteria: territorial-demographic, political-administrative, economical, socio-structural, and sociocultural ones [13].

The territorial-demographic approach to the definition of a term "city" registers qualitative indices, such as habitation square, population, concentration of inhabitants, and specific aspects in organisation of dwelling territory, namely specific architecture, transport, and urban land improvement. However, this approach cannot be efficient in defining a term "city" for at least two reasons. Firstly, a qualitative basis, which is an outer feature, does not give a real

vision of a “city’s” essence and, secondly, the latter itself not always can show a real merge between a city and village.

The political-administrative approach to the definition of a term “city” claims that a city is a settlement with a certain territory which has been given some special administrative rights by the authority. A city is considered founded when the state authority signs an according act. However, what is important to us is the understanding of the specific features of settlements according to which the latter get classified. For example, in Russia before the revolution the authority declared settlements to be cities or towns also thanks to petitions or patronage, or even bribes. In his work “City and village in the European Russia” a well-known geographer V. Semenov-Tyan-Shansky revealed in detail all the shaky arguments for given definitions of a “city” and “village” which was harmful to public interests.

The economical approach to the definition of a term “city” is probably the most popular. Accordingly, the economical features of a city are: 1) engineering-technological labour division into agriculture and industry; 2) labour division into assumption and production; 3) level of professional differentiation of labour; 4) financial-economical aspect: according to the predominant capital: industrial, trading, credit (private lender, bank); 5) industrial-economical aspect: according to type of production: material resources, services, information, etc.

The socio-structural approach claims that the most significant qualitative difference between a city and village is a characteristic, complex, and heterogeneous social structure and relationships. It is the predominance of “urban” activities that still differentiates a city from a “non-city”. In this sense a city is defined as a place where social structures (groups and institutions) and role functions are concentrated. In the socio-structural sense a city is also characterized by a high level of sociocultural dynamics and mobility, as well as by expanding and updating of individuals’ role functions. Thus, it becomes an arena for innovative activity of social subjects which can be institutional, group or individual ones.

The major aspect in *the sociocultural approach* is recognition that cities attract people not only by an opportunity to work, but also to improve their social wellbeing and living comfort. Apart from their vital needs, people also have over-biological, spiritual ones, namely a need in personal growth and self-realisation, creative activity, expanding their informational and cultural horizon, advancing their educational level, etc. Cities provide more opportunities for people to realize all those needs and, on the other hand, cities renew themselves and get transformed by getting “fresh blood”.

Thus, a sociocultural essence of a city communicates that a city is a generator of new concepts, a society’s innovative field, a system which gets more and more complex on its own and in this way advances the level of its organisation. A city constantly brings about problems and solves them itself. At that, on leaving one imbalanced state, a city creates another one [13].

As the preliminary analysis has shown, when studying cities in their various aspects, researchers not only apply different approaches, but they also use different principles to achieve their goals. Several principles stand out, namely the principles of historicism, self-organisation, and anthropologism.

1. *The principle of historicism* involves not just observing understanding of a city as a progressive historical phenomenon, but also studying its development: a) in an individual form; b) in a local form; c) in a specific sociocultural environment which has some specific characteristics enforcing the development. Changes in both different regions, social groups, and spheres of the society do not occur evenly. Neither society, no culture are able to influence on the development of culture, but culture determines the development of a society.

Tendencies in historical development get matured as an uprising of external sociocultural locuses does on the body of a traditional system. New appears as a separate and individual case of deviation from traditional. Historical logic is the logic of individualization and not of generalisation. Cities were and are very different in their structures and functions, that is why it is so difficult to classify them. However, the variety of the urban form itself affirms the principles of diversity and innovation. J. Habermas defined the sociocultural concept of the modern (the principle of a modern society) as an “incomplete project”, on-going process of the social construction. The accelerate dynamics of sociocultural changes in cities caused in the end a postmodern situation. The society had been changing not through the quantitative growth, but the qualitative diversity of cities and urban life.

2. *The principle of self-organisation* in its various modifications is widely used in study and description of complex social systems. In their research authors rely on the theoretical-methodological potential of synergetics which is the theory on self-organisation, as well as of the theory of self-developing systems. Synergetics studies common factors for transfers like “order B out of order A”, “chaos out of order”, “order out of chaos”. In the context of synergetics the process of the urban civilization creation is realized through numerous and individual deviations from an established structure and traditions.

3. *The principle of anthropologism* (the anthropic principle). This principle declares that the major and ultimate subject of human sciences is man, and their task is identification and solving man's problems. The urban environment is a unity of place, space of interaction, time, and man themselves. The gnoseological focus (a concentration point for research interests) of a city's life must be city dwellers with their needs, interests, values, and goals, as well as peculiarities of their personality and behaviour. A city is a special organisation of a man's life environment, an urban environment. A city is also a special form of organisation of a man's spiritual life, production and satisfaction of their spiritual needs in specific forms.

Is there a paradigmatic approach to studying a city as a phenomenon in general? Many researchers set this question and there were different answers depending on their understanding of the system itself, the ultimate goal, and ways to solve the task. We think that it is impossible to find essential non-temporal characteristics of a city as a sociocultural system of a specific type if approaching a question of foundation and development of a city as a cumulative increase of mass of sociocultural changes and innovations. Such approach will not solve the problem of foundation and character of system features of a city. Thus, the variability of the phenomenon of a city points at the search of an integral scientific approach which would consider all the sides and circumstances of the urban life. The author believes that such an approach can be designed and implemented by means of the philosophical reflection thanks to its ability to rise to the meta-theoretical level and realize the generalization and systematization of the material under study, as well as interdisciplinary synthesis.

Although the philosophical-methodological approach is applied in almost all research on a city, philosophical problems sound louder in the context of two aspects, namely: 1) the gnoseological aspect which deals with the cognition process of a city; 2) the system aspect when a city is considered as a system, as well as when researchers say about the necessity in both the system analysis of urban processes and the system approach to designing and managing a city. A synthesis of the philosophical reflection and theoretical-methodological ideas in sociology of a city can be heuristically fruitful as early as in the stage of developing a definition of a term “city”.

Conclusions. We conclude that most often a city as an object is studied by segments in the following aspects: the territorial-settlement, economical, city-planning, historical, psy-

chological, semiotic, sociological, and philosophical-methodological. The conducted analysis of the extent of previous research of the subject has shown that neither a city itself, nor a definition of a term “city” have become a subject of special established philosophical research. Moreover, a number of factors enable us to conclude that scientists’ knowledge about one of the most significant phenomena of the mankind’s development is of the fragmentary character. These factors are the following: the complexity of the research of a changing phenomenon, an attempt of a simultaneous research of a city using methods of different sciences, an inconsiderate period of study of a city by modern sciences (approximately a hundred years), and lack of actually philosophical literature on the city agenda. No fundamental philosophical research has been done which can solve a question about the cultural-anthropological status of a city as a product of modernization. Neither has been done research on the influence of the globalization processes on the sociocultural transformations of a city and its cultural-anthropological functions in the national aspect. Furthermore, the science needs a philosophical re-interpretation of the synthesis of different cultures in a city and mechanisms for performing such a synthesis. Also there is no research about a correlation between types of cities and types of cultures, as well as there is no philosophical analysis of a role and place of a city in the state development, etc. Thus, it is necessary not to look for a general scientific definition of a term “city”, as in different epochs in different countries there were different grounds for establishing cities and their functioning. It is also necessary to synthesize a philosophical consideration of development of cities in different times, in different countries, and in different formations.

Further research prospects in the area of a city and concept “city” lies in the context of the interdisciplinary research.

Список літератури:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
2. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь / Г. Зиммель // Логос. — 2002. — № 3/4. — С. 23–34.
3. Тойнби А. Постижение истории / А. Тойнби. — М. : Наука, 1991. — 736 с.
4. Вебер М. История хозяйства. Город : пер. с нем. / М. Вебер. — М. : КАНОН-пресс-Ц : Кучково поле, 2001. — 576 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М. : [Эксмо](#), 2007. — 960 с. — (Серия “Антология экономической мысли”).
6. Харвей Д. Экономическая теория, макро- и микроэкономика / Д. Харвей. — М. : Юнити-Дана, 2011. — 704 с.
7. Гидион З. Пространство, время, архитектура / З. Гидион ; сокр. пер. с нем. М. В. Леонене, И. Л. Черня. — М. : Стройиздат, 1984. — 456 с.
8. Линч К. Образ города : пер. с англ. / К. Линч. — М. : Стройиздат, 1982. — 328 с.
9. Хорев Б. С. Территориальная организация общества / Б. С. Хорев. — М., 1981. — 320 с.
10. Межевич М. Н. Город: проблемы социального развития / М. Н. Межевич, А. В. Дмитриев. — Л. : Наука, 1982. — 176 с.
11. Яницкий О. Н. Города. Экологическая перспектива / О. Н. Яницкий. — М. : Мысль, 1987. — 278 с.

12. Глазычев В. Л. Социально-экологическая интерпретация городской среды / В. Л. Глазычев. — М. : Наука. 1984. — 180 с.

13. Радионова Л. А. Город в социокультурном измерении / Л. А. Радионова // Коммунальное хозяйство городов. Сер. Экономические науки : науч.-техн. сб. — Харьков, 2002. — Вып. 37. — С. 213–218.

References:

1. *Castells M.* The information age: economy, society and culture / M. Kastel's ; per. s angl. pod nauch. red. O. I. Shkaratana. — M. : GU VShJe, 2000. — 608 s.

2. *Simmel G.* The metropolis and mental life / G. Zimmel' // Logos. — 2002. — № 3/4. — S. 23–34.

3. *Toynbee A.* A study of history / A. Tojnbi. — M. : Nauka, 1991. — 736 s.

4. *Weber M.* The history of economy. The city : per. s nem. / M. Veber. — M. : KANON-press-C : Kuchkovo pole, 2001. — 576 s.

5. *Smith A.* An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations / M. Veber. — M. : KANON-press-C : Kuchkovo pole, 2001. — 576 s.

6. *Harvey D.* Economic theory, macro- and microeconomics / D. Harvej. — M. : Juniti-Dana, 2011. — 704 s.

7. *Giedion S.* Space, time and architecture / Z. Gidion ; sokr. per. s nem. M. V. Leonene, I. L. Chernja. — M. : Strojizdat, 1984. — 456 s.

8. *Lynch K.* The image of the city: per. s angl. / K. Linch. — M. : Strojizdat, 1982. — 328 s.

9. *Khorev B.S.* The territorial organisation of the society / B. S. Horev. — M., 1981. — 320 s.

10. *Mezhevich M.N.* The city: problems of the social development / M. N. Mezhevich, A. V. Dmitriev. — L. : Nauka, 1982. — 176 s.

11. *Yanitsky O.N.* Cities. The ecological prospects / O. N. Janickij. — M. : Mysl'. 1987. — 278 s.

12. *Glazychev V.L.* The social-ecological interpretation of the urban environment / V. L. Glazychev. — M. : Nauka. 1984. — 180 s.

13. *Radionova L.A.* The city in the sociocultural context / L. A. Radionova // Kommunal'noe hozjajstvo gorodov. Ser. Jekonomicheskie nauki : nauch.-tehn. sb. — Har'kov, 2002. — Vyp. 37. — S. 213–218.

Стаття надійшла до редакційної колегії 4.03.2016

Катерина Слесик

доктор педагогічних наук, доцент, кафедра методики педагогіки та методики професійного навчання, Українська інженерно-педагогічна академія (УІПА); Харків

E-mail: ekaterina-slesik@list.ru

ЗБАГАЧЕННЯ ВИХОВНОГО АСПЕКТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ АКСІОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ

Анотація: розглядається проблема аксіологізації вищої освіти в контексті виконання Закону "Про освіту" та інтеграції в європейську і світову освітню систему. Обґрунтовуються причини вказаного напрямку наукових досліджень. Пропонуються шляхи активізації аксіологічного потенціалу студентів, один з яких полягає у збагаченні виховного аспекту змісту освіти на основі впровадження спеціально розроблених модулів аксіологічної спрямованості. Виховання ціннісної свідомості особистості студентів передбачає розширення поля виховного впливу через залучення студентів до самопізнання і саморозвитку.

Ключові слова: вища освіта, аксіологізація освіти, аксіологічний потенціал особистості студента, збагачення змісту освіти, інсталяція змістового модулю.

Kateryna Slesyk

D.Sc. in Pedagogy, Associate Professor, Department of pedagogy and methods of professional training, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy (UIPA); Kharkiv, Ukraine

E-mail: ekaterina-slesik@list.ru

THE ENRICHMENT OF THE EDUCATIONAL ASPECT OF THE CURRICULUM AS A MEANS OF DEVELOPMENT AXIOLOGICAL STUDENTS' POTENTIAL

Abstract: Considers the problem of axiological of higher education in the context of the implementation of the Law "On education" and integration into European and world educational system. Reasons of the indicated direction of scientific researches are grounded. Ways of activation and the enrichment of the axiological potential of students was offered. One of them is to enrich the educational aspect of the content education through the introduction specially designed modules axiological orientation. Fostering value consciousness of individual students involves the expansion of the field educational influence, through the involvement of students in self-knowledge and self-development.

Keywords: higher education, axiological education, axiological potential of the individual student, enriching the content of education, the installation of module.

Екатерина Слесик

ОБОГАЩЕНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО АСПЕКТА УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ

Аннотация: рассматривается проблема аксиологизации высшего образования в контексте выполнения Закона "Об образовании" и интеграции в европейскую и мировую образовательную систему. Обосновываются причины указанного направления научных исследований. Предлагаются пути активизации и обогащению аксиологического потенциала студентов, один из которых заключается в обогащении воспитательного аспекта содержания образования на основе внедрения специально разработанных модулей аксиологической направленности. Воспитание ценностного сознания личности студентов предполагает расширение поля воспитательного воздействия через привлечение студентов к самопознанию и саморазвитию.

© Катерина Слесик, 2016

Ключевые слова: *высшее образование, аксиологизация образования, аксиологический потенциал личности студента, обогащение содержания образования, установка содержательного модуля.*

Kateryna Slesyk

An extended abstract of a paper on the subject of:

**“The enrichment of the educational aspect of the curriculum as a means of development
axiological students’ potential”**

Problem setting. European integration of Ukrainian higher education presupposes training not only of a reliable and competitive specialist, but also formation of moral qualities, upbringing of citizens capable of conscious social choice. According to the law “On higher education”, which states Ukraine’s participation in the Bologna process, national pedagogy has to be oriented to universal values. This is why the problem of choice and formation of universal human values is of particular relevance in the educational system.

Recent research and publications analysis. During the previous decades there has been intensive development of axiological approach, which becomes a necessary and organic component of considering the stable development. The scientists’ works consider such aspects of the problem of axiology in education: value orientations of education (A. Kiryakova, G. Melekesov, A. Romanovsky); the role of the value aspects of modernization of higher education in engineering and technology (A. Chuchalin); spiritual development of the personality in the system of educational orientations (V. Andrushchenko). At the same time, issues of axiology in higher education, of using the educational potential of the curriculum content are not adequately reflected in the scholars’ works.

Paper objective. The objective of this article is to highlight the theoretical and practical aspects of introducing axiology into the content of higher education; to study the ways of enhancement and enrichment of students’ axiological potential.

Paper main body. The concept of axiology in education has been considered by several researchers. It is viewed as a way of realization of axiological approach in education, which has been shaped as a leading methodological approach in pedagogical science. Since mid-twentieth century axiology has become the philosophical basis of various sciences, including pedagogy. Pedagogy considers the fact that axiology is component of humanization of education, because in theory and in actual practice, it defines the structure and hierarchy of humanistic values of education, a system-forming element of which is the person as the main value. Axiology is viewed as a set of pedagogical conditions conducive to the development of essential forces of personality, the rise of needs, the enrichment of the axiological potential, the formation of the academic maturity of the student. Therefore it is expedient to speak about the axiological potential of the personality, which is considered a dynamic multi-level integrative new formation characterized by the presence of a stable hierarchy of values defining the nature of the person’s future professional activity and readiness to develop the cultural values. Axiological potential of education is realized primarily through the provision of educational content with axiological orientation that depends on the organization of education. In order to form the value orientations of students at the Ukrainian engineering pedagogics academy the project “Module” has been implemented, which is included into the curriculum of some humanities with a number of topics of axiological orientation. The project will help the students to acquire: knowledge of ways of Ukrainian higher education adaptation to the European field of education; knowledge of European cultural and educational values, ways of life and cooperation in the conditions of intercultural interaction; professional skills to learn and to cooperate with other people in multicultural education, interact in a team to work towards self-development and self-improvement on the basis of value orientations; personal skills, such as determination, responsibility, empathy, creativity, constructiveness.

Conclusions of the research. *One way of training a competitive specialist with a rich inner world is to use and enrich the educational potential of academic disciplines. Therefore, installation of the modules of value directions into training courses is considered a method of forming a harmonious personality in the system of higher education. In order to enrich the axiological potential of a student's personality, further research is important, which is to identify the educational potential of the disciplines in all areas of higher education and upgrade their content.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні цивілізаційні процеси в Європі характеризуються кризовими явищами в усіх сферах життя. Корінні зміни відбуваються в сфері освіти, яка знаходиться на переломному етапі свого розвитку. Саме на цьому етапі суспільство вимагає чіткої системи ціннісних орієнтацій. Цілісна система моральних загальнолюдських цінностей є основною характерною рисою об'єднаної Європи, пріоритетним напрямом політики якої стає питання створення єдиного освітнього простору. Ось чому проблема вибору і виховання пріоритетних цінностей набуває особливої актуальності в наші дні. В умовах, коли Україна бере участь у Болонському процесі, вітчизняна педагогіка має зорієнтуватися на досконалі загальнолюдські цінності.

Цей факт знайшов своє відображення в законодавчо-нормативних документах, зокрема законах України “Про вищу освіту”, “Про освіту”. В останньому стверджується, що освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Мета української освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Нові тенденції в усіх сферах громадського життя викликають і нові напрями в розвитку освіти. Передусім зростання її нової культури можливе в напрямі, який дозволить здолати протиріччя нашого часу: відчуженість людей, гіпертрофований розвиток егоїзму, зайву раціональність мислення і бездуховність, нестримне зростання потреб і бажань. Саме цінності свободи, відповідальності, вихованості, громадянськості, самоконтролю, самостійності диктують новий образ освіти, глобальна мета якої – зробити людину такою, яка розуміє, відчуває, а також культурною, тобто підготувати до реального життя у складному і суперечливому світі, забезпечивши тим самим розвиток культури суспільства в цілому.

При традиційному знаннєво орієнтованому підході до змісту освіти знання є абсолютною цінністю і закривають саму людину. Особливо цей підхід яскраво виявляється у технічній освіті. Водночас рівень знань ще не гарантує високої свідомості. Потрібна світоглядна і моральна орієнтація знань, тобто інтеграція навчання з розвитком дійсно моральної і творчої особистості, що чітко усвідомлює своє місце в житті суспільства. Вищезазначене вимагає зміни парадигми вищої технічної освіти, забезпечивши її перехід від традиційної, що визнає лише соціальну корисність людини, до особистісно орієнтованої, побудованої на принципах цінності людини й особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рубіж двох тисячоліть виявився часом трансформації провідних орієнтирів саморозвитку цивілізації. Сучасні дослідники однастайні у визнанні якісно нових цінностей, притаманних глобалізованому, постнеокласичному “суспільству обслуговування” або “суспільства знань”. Стан постмодерну називають новою епохою “переоцінки цінностей”. Цивілізаційне зрушення, що

сталося, актуалізувало проблеми аксіології (науки про цінності) знову дискутуються: питання виникнення й еволюції цінностей, ієрархії і домінування ціннісних систем. Освіта, що змінюється, привела в мінливому світі до розуміння необхідності вироблення нової стратегії університетської освіти в контексті глобалізації. Вибудовуючи стратегію, необхідно визначити базисні тенденції розвитку вищої освіти у світовому співтоваристві до тих, що одночасно є і стратегічними орієнтирами освіти. Такими тенденціями у декларації UNESCO названі фундаменталізація, інтеграція, аксіологізація [1].

В останні десятиліття відбувається інтенсивний розвиток аксіологічного підходу, що стає необхідним і органічним компонентом осмислення стійкого розвитку. У працях науковців (Є.Кітова, А.Чучалін та ін.) розглядаються такі аспекти проблеми аксіологізації освіти: ціннісні орієнтації сучасної освіти (В.Бондаренко, А.Кирикова, Г. Мелекесов, О.Романовський, З.Черваньова); роль ціннісних аспектів модернізації вищої освіти в галузі техніки і технологій (Є. Кітова, А.Чучалін); духовність особистості в системі освітніх орієнтацій (В.Андрущенко, Г.Балл). [2; 3; 4; 6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим сучасна система освіти в Україні перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виявляється передусім у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства. Питання використання виховного потенціалу змісту програм, аксіологізації вищої освіти, на відміну від інформатизації, не знайшли достатнього відображення у працях науковців і практиці освіти. У зв'язку з цим питання використання виховного потенціалу змісту вищої освіти з метою аксіологічного розвитку особистості студента потребує дослідження як у теоретичному, так і практичному аспекті.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення теоретичних і практичних аспектів аксіологізації змісту вищої освіти; дослідження шляхів активізації і збагачення аксіологічного потенціалу студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принципово необхідним у зв'язку з цим стає звернення до поняття аксіологізації, під якою розуміють спосіб реалізації аксіологічного підходу в освіті, який оформився як провідний методологічний підхід в педагогічній науці [3].

Поняття аксіологізації освіти розглядалось рядом дослідників (В.Андрущенко, А.Кирикова, Г. Мелекесов та ін.). Починаючи з середини ХХ століття аксіологія стала філософською основою різних наук, в тому числі і педагогіки.

Педагогічна наука виходить з того, що аксіологізація – компонент гуманізації освіти, оскільки в теорії і в реальній практиці вона визначає склад та ієрархію гуманістичних цінностей освіти, системоутворюючим елементом яких виступає людина як головна цінність. Аксіологізація розглядається як сукупність педагогічних умов, які сприяють розвитку сутнісних сил особистості, підвищенню потреб, збагаченню аксіологічного потенціалу, формуванню академічної зрілості студента [3; 5].

Педагогічна наука виходить з того, що аксіологічні орієнтири окремих індивідів формуються на основі універсальних цінностей, що існують у суспільстві, які опредмечуються у сукупності принципів соціальної реальності, стають реальними регуляторами соціальної поведінки. Як відмічає Г.Мелекесов, механізм інтеріоризації цінностей при цьому має: соціальний (міжособистісний) рівень, коли відбувається відбір, оцінка, діяльнісна інтеріоризація; психологічний (внутрішньоособистісний) рівень,

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

коли засвоєні цінності перетворюються на ціннісні уявлення, орієнтації, спрямованість, цілі [5].

У зв'язку з цим доцільно говорити про аксіологічний потенціал особистості, який розглядається як багаторівневе інтеграційне динамічне новоутворення, що характеризується наявністю стійкої ієрархії ціннісних орієнтацій, які визначають характер її майбутньої професійної діяльності і готовність до освоєння цінностей культури. Ми погоджуємося з дослідниками (насамперед, з А. Кирьяковою), що розвиток аксіологічного потенціалу особистості студента припускає якісні зміни в ціннісному ставленні до навчальної діяльності, до самого себе, до майбутньої професійної діяльності. Водночас, на наш погляд, це стає реальністю, лише в тому випадку, коли освоювані студентами цінності надають пізнанню, співпраці й самореалізації ціннісну орієнтацію. Аксіологічний потенціал освіти реалізується насамперед завдяки наданню змісту освіти аксіологічної спрямованості, що залежить від дорослих, які організують освіту.

Аксіологізація освіти має, принаймні, дві лінії здійснення у навчально-пізнавальному процесі. По-перше, вона виявляється в актуалізації світоглядних основ освіти з позиції насущної парадигми - ціннісної і гуманістичної. Найбільш яскравим прикладом в цьому відношенні виступають можливості діалогу культур. Університетська освіта особистості вже не може бути монокультурною, замкнутою. Об'єктивна потреба у формуванні інтеркультурних основ виховання нових поколінь вимагає ґрунтовних зусиль навчальних закладів із збагачення змісту навчального процесу не лише загальнолюдськими цінностями, але й цінностями сучасної інтеркультурної комунікації. По-друге, аксіологізація навчального процесу виявляється в підвищенні значущості суб'єктивних позицій особистостей, які навчаються.

Згідно з визначеними в нормативних документах орієнтирами вищої освіти і потребами соціального життя в Українській інженерно-педагогічній академії впроваджується аксіологічний підхід до імплементації закону "Про вищу освіту", що застосовується до дисциплін гуманітарного циклу. Особливістю гуманітарного знання є особливий рівень суб'єктивності в їх сприйнятті, усвідомленні і проектуванні. Тому потрібно і ціннісне ставлення, і затребуваність знання в конкретних ситуаціях, що означає: усвідомленість цього знання; присвоєність його, уміння реалізувати це знання на практиці, виражаючи не лише його суб'єктивну суть, але й суб'єктивне ставлення. Відповідно до вищезазначеного проводиться підготовка до реалізації проекту "Модуль: Європейські цінності освіти як фундаментальні основи її реалізації", що був результатом запиту на участь у програмі Жан Моне. У процесі підготовки (діагностичний етап) з'ясовано наявність у студентів професійних знань і вмінь, мотивації до засвоєння цінностей, необхідних для готовності до професійної діяльності і саморозвитку.

Проект відповідно до якого визначено низку гуманітарних дисциплін (філософія, психологія, педагогіка), у програми яких будуть інстальовані модулі ціннісного напрямку, знаходиться в стадії розробки. Відбувається підготовка програми і навчально-методичного забезпечення модулю. Заплановано включення модулю у програму дисципліни "Основи психології і педагогіки" для студентів четвертого курсу інженерних спеціальностей (180 академічних годин) у 2016-2017 навчальному році. Особливістю підходу до реалізації модулю є не лише впровадження спеціальних тем, але розгляд змісту програми з аксіологічної позиції (таблиця):

Структура модулю “Європейські цінності як основоположні принципи європейської інтеграції вищої освіти”

Курс 4 (підготовка бакалаврів)	Напрямок, спеціальність, освітньо-професійний рівень	Характеристика навчального модулю
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 1,3	Шифр та назва напрямку: 05 Технічні науки	Обов'язкова Рік підготовки: 4 Семестр: 8
Модулів: 1	Шифр та назва спеціальності: 05.02.00 Машинознавство	Лекції (теоретична підготовка): 12 год.
Змістових модулів: 1 Загальна кількість год.: 40	Психологія і педагогіка	Семінари: 4 год. Практичні: 8 год. Самостійна робота – дистанційне навчання (в тому числі проектна): 16 год.
Тижневих год.: 5	Освітньо-професійний рівень: бакалавр	Індивідуальна робота: проект (структурно-логічна схема; навчальний план; структура залікового кредиту курсу тощо) 8 год.

Педагогічне прогнозування дало можливість визначити, що впровадження змістового модулю на процесуальному етапі буде сприяти оволодінню студентами: *знаннями*: шляхів адаптації вищої освіти України до європейського освітнього простору; європейських культурно-освітніх цінностей, способів життя і співпраці в умовах міжкультурної взаємодії; професійними навичками: навчатись і співпрацювати з іншими людьми в умовах полікультурності освіти; взаємодіяти в команді на основі сформованих ціннісних орієнтацій з особами з інших національно-етнічних груп; поширювати інформацію щодо європейських цінностей в соціумі (навчальному закладі, громадянському суспільстві); активно діяти в напрямі саморозвитку і самовдосконалення на основі сформованих ціннісних орієнтацій; *особистими навичками*: стійкість, відповідальність; емпатія, співпереживання; творчість, конструктивність.

Проектом передбачено такі види діяльності, як навчання студентів; їх практична діяльність із застосування і поширення інформації про демократичні та гуманістичні цінності; дослідження, в рамках якого планується визначити ефективність застосованої методики формування ціннісних орієнтацій студентів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Проблема вищої освіти співвідноситься із глобальним завданням забезпечення входження людини в соціальний світ, її продуктивної адаптації у цьому світі, що викликає необхідність постановки питання визначення повнішого, особистісно і соціально інтегрованого результату університетської освіти.. Одним із шляхів підготовки конкурентоспроможного фахівця з багатим внутрішнім світом є використання і збагачення виховного потенціалу навчальних дисциплін. Передбачена діяльність гіпотетично дасть можливість здійснити позитивні зрушення в активізації і збагачення аксіологічного потенціалу особистості студента. З метою збагачення аксіологічного потенціалу особистості майбут-

*ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ*

ніх фахівців важливими є подальші дослідження з виявлення виховного впливу дисциплін з усіх напрямів вищої освіти та модернізації їх змісту.

Список літератури:

1. Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи // Всесвітня конференція ЮНЕСКО “Вища освіта в XXI столітті: підходи і практичні заходи”, Париж, 5-9 жовтня 1998 р.
2. Андрущенко В. Освіта має плекати духовність / В. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Випуск 11(24) - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007 – С. 7.
3. Кирьякова А.В. Закономерности развития аксиологического потенциала личности студента / А.В. Кирьякова // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – №11. – С. 110 – 113.
4. Китова Е.Т. Современные ценностные ориентации инженерного образования / Китова Е.Т. // Сибирский педагогический журнал. – 2015. – № 4. – С. 45 – 49.
5. Мелекесов Г.А. Аксиологизация университетского образования / Г.А. Мелекесов // Вестник ОГУ. – Гуманитарные науки. – 2001. – № 2. – С. 50 – 57.
6. Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Бондаренко В.В., Пономарьов О.С., Черваньова З.О. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2005. – 600 с. – Рос. мовою.
7. Чучалин А. И. Модернизация бакалавриата в области техники и технологий с учетом международных стандартов инженерного образования // Высшее образование в России. – 2011. – № 10. – С. 20–29.

References:

1. World Declaration on Higher Education for the XXI century: approaches and practical measures” // Vsesvitnia konferentsiia YuNESKO “Vyscha osvita v XXI stolitti: pidkhody i praktychni zakhody”, Paryzh, 5-9 zhovtnia 1998 r.
2. Andrushchenko V. Education should nurture spirituality / В. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Випуск 11(24) - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007 – С. 7.
3. Kiryakova A. V. Laws of development of axiological potential student's personality / A.V. Kir'jakova // Mezhdunarodnyj zhurnal jeksperimental'nogo obrazovaniya. – 2010. – №11. – S. 110 – 113.
4. Kitova E. T. The modern value orientation of engineering education / Kitova E.T. // Sibirskij pedagogicheskij zhurnal. – 2015. – № 4. – S. 45 – 49.
5. Melekesov G. A. Aksiologizatsiya university education / G.A. Melekesov // Vesnik OGU. – Gumanitarnye nauki. – 2001. – № 2. – S. 50 – 57.
6. Tovazhnyansky L. L., Romanovsky O. G., Bondarenko V.V., Ponomaryov O.S., Chervanova Z.O. – Kharkiv: NTU “KhPI”, 2005. – 600 s. – Ros. movoiu.
7. Chuchalin A.I. Modernization bachelor's degree in engineering and technology with international standards of engineering education // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 2011. – № 10. – S. 20–29.

Стаття надійшла до редакційної колегії 1.03.2016

Анатолій Донцов

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

E-mail: donts.anatoly2014@yandex.ru

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ КОЛЕКТИВНИХ ВІДНОСИН

Анотація: розглядаються актуальні питання формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів в процесі формування колективних відносин. Особлива увага приділяється пошуку нових можливостей, вимог та підходів щодо оптимізації навчально-виховного процесу. Розкрито деякі елементи експериментальних технологій формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів. Констатуються матеріали власних емпіричних досліджень з формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів.

Ключові слова: навчально-виховний процес, ціннісні орієнтації, студентська група, моральні відносини, педагогічні технології.

Anatolii Dontsov

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Pedagogy, V. N. Karazin Kharkiv National University; Kharkiv, Ukraine

E-mail: donts.anatoly2014@yandex.ru

VALUE-ORIENTED DEFINITENESS FORMATION OF FUTURE TEACHERS IN THE SYSTEM OF COLLECTIVE RELATIONS

Abstract: the current questions of value-oriented definiteness formation of future teachers in collective relations formation process are examined. The special attention is paid to the search of new possibilities, requirements and approaches to optimization of educational process. Some elements of experimental technologies of value-oriented definiteness formation of future teachers are exposed. Material of empiric researches are stated in relation to value-oriented definiteness formation of future teachers.

Keywords: educational process, value orientations, student group, moral relations, pedagogical technologies.

Анатолій Донцов

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНО-ОРИЕНТАЦИОННОЙ ОПРЕДЕЛЕННОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ КОЛЛЕКТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация: анализируются актуальные вопросы формирования ценностно-ориентационной определенности будущих учителей в системе коллективных отношений. Особое внимание уделяется поиску новых возможностей, требований и подходов к оптимизации учебно-воспитательного процесса. Раскрыты некоторые элементы экспериментальных технологий формирования ценностно-ориентационной определенности будущих учителей. Констатируются материалы собственных эмпирических исследований по формированию ценностно-ориентационной определенности будущих учителей.

© Анатолій Донцов, 2016

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, ценностные ориентации, студенческая группа, нравственные отношения, педагогические технологии.

Anatolii Dontsov

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Value-oriented definiteness formation of future teachers in the system of collective relations”

Problem setting. The article focuses on the problem of valued-orientation definiteness formation of future teachers in modern terms as one of the leading directions of improvement of the professional pedagogical personnel training system. It is mentioned that mastering and orientation of personality's orientation in the system of universal socio-cultural and moral values are the important pedagogical condition of the comprehensive harmonious personality formation of a specialist capable of ingenuity and generation of new scientific approaches and ideas. A hypothesis is endorsed that the process of valued-oriented definiteness formation of future teachers is optimized on condition of the use of technologies of collectively-mediated formation of personality.

It is stated that creation of social valuation is one of the leading mechanisms of value-oriented definiteness formation, therefore, while solving the mentioned problem, special attention has to be paid to inoculation of the future teachers with, first of all, all socially meaningful system of moral values and value orientations.

Recent research and publications analysis. The modern scientific developments of the considered problem are analyzed in the article. In particular, the attempts are examined that are made to study the problem of value base determination of personality-based education are established, to form professionally value orientation and humanist values of future teachers, to form professionally value orientation and humanist values of future teachers, to form value orientation of medical students during the study of humanities. Nevertheless, it is found that the problem of value-oriented definiteness formation of a personality has not got the proper attention yet as an element of pedagogical personnel training in current terms.

During the development of methods of practical realization of consistencies value-oriented definiteness formation of future teachers, in the first place the consistency is formulated, according to which achievements of internal value-oriented definiteness formation future teacher in terms of immature social surrounding or self-isolation from it cannot be effective.

Paper objective. Some objectives of the experimental work are examined, that are achievement of optimum accordance of estimating judgments of "small group" not only to the criterion of "unity" but also to the requirements of objectivity and impartiality. The set task is completed on the condition of achievement of high-level formation of the world view and moral consciousness by members of a student group during scientific cognitive, reproductive, play and creative activity.

Moral development of the student group in the conducted research is subject to the analysis according to moral criteria which characterize definition correlation of the good and the bad. In such a case typification of moral development of student groups depended on the criteria of their socio-cultural and moral development.

The range of achievement of value-oriented definiteness formation of personnel in the system of socio-cultural values in the experimental research showed the correlation of interpersonal relations and socially important feature of activity, on the one hand, and is anti-civil or socially dangerous orientation, on the other hand. The noted criteria are examined as two polar opposites which characterize the level of filling of students joint activity with moral maintenance.

Paper main body. The paper outlines that the moral culture of future teachers plays a significant role in their value-oriented definiteness formation. Criteria and factors that influence formation of future teachers moral culture are selected on the basis of conception of object-activity mediation of group interpersonal relations. The provided materials are part of the author's research conducted at V. N. Karasin Kharkiv National University, and they confirm the considerable impact of formal and informal leaders on value-oriented definiteness formation of future teachers.

Special attention is paid to the analysis of problem of forming of the correct ideas of value by future teachers in accordance with the system of scientific knowledge about a man and society. The methodical requirements are discovered in relation to communication standards formation as a condition of exchange cross-fertilization of value-oriented attitude of students to the system of moral values, as the realization success of stimulation technology of value-oriented definiteness of future teachers depends on their general intellectual development and rich culture of ethical thinking.

Conclusions of the research. It is stated that the mechanism of the normative-value formation of a student's personality can be activated in such directions: 1) on the basis of common cultural development by mastering humanities; 2) use of methods of emotion-feeling and rationally logical influence: analysis of real-life situations, self-examination of actions, moral-reflexive analysis, empathy, seeking success; 3) improvement of general socio-ethical competence; 4) shaping of independent analysis of moral values and norms that provides the employment of methods of impact on students' existence sphere; 5) formation of knowledge about a person's psychological features and psycho correction skills; 6) development of a personality's autonomous norms values structure.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів в сучасних умовах є одним провідних напрямків удосконалення системи професійної підготовки педагогічних кадрів. Особливо нагальною зазначена проблема виступає у контексті підвищення загальнолюдської і професійної вихованості майбутніх учителів, що характеризує їхню професійну готовність до організації кваліфікованої навчально-виховної роботи в умовах загальноосвітньої школи. Адже засвоєння і орієнтація особистості на систему загальнолюдських соціокультурних і моральних цінностей є важливою педагогічною умовою формування патріотичних почуттів і переконань майбутнього фахівця.

Утворення соціальної оцінки є одним з провідних механізмів формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів, тому прищеплення майбутнім учителям суспільно значущої системи цінностей для системи вищої освіти є завданням вкрай актуальним. Складність цього процесу полягає в тому, що соціальна оцінка майбутніх учителів не завжди відповідає об'єктивним критеріям моральності і має суттєві розбіжності з об'єктивними уявленнями про добро і зло, комічне і трагічне, ганебне і піднесене. Найчастіше це траплялось тоді, коли рівень розвитку моральної свідомості найближчого соціального оточення майбутнього вчителя знаходиться на стадії примітивних, або помилкових моральних уявлень і переконань.

Практика засвідчує, що деякі негативні вчинки або явища соціальної дійсності не завжди мають об'єктивну моральну оцінку з боку майбутніх учителів. Велику роль у формуванні ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів і соціально значущої мотивації поведінки відіграє сімейне виховання, але значні потенційні можливості виховного процесу містяться в первинному навчальному колективі, який є основним об'єднуючим чинником між майбутнім вчителем і вищим навчальним закладом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних наукових розробках здійснювались спроби дослідження проблем визначення ціннісних основ особистісно-орієнтованого виховання, формування професійно ціннісних орієнтацій та гуманістичних цінностей майбутніх учителів [2; 5; 7; 8]. Досліджено особливості теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування духовно-ціннісних орієнтацій студентів, серед яких виділяються: створення духовно насиченого освітнього середовища, перехід з прямого управління на рівень самоуправління навчальною діяльністю, актуалізація критичного мислення студентів через застосування методів проблемного навчання, інтерактивних, креативних методів, критичного читання і писання [4, с.14-15].

Виявлено змістовний компонент професійно-ціннісних орієнтацій та процесуальний механізм їх формування. Серед педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій зазначаються такі: організація і стимулювання рефлексивної діяльності студентів з метою орієнтації на професійні цінності, розробка спеціального курсу знань, використання діалогових технологій тощо. Дослідниками визначено систему критеріїв сформованості ціннісних та професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у процесі їхньої професійної підготовки.

Суттєва закономірність засвоєння майбутнім вчителем соціально значущих моральних норм і цінностей полягає в тому, що він завжди знаходиться під впливом ціннісно-орієнтаційної спрямованості свого найближчого соціального оточення. Отже, у попередніх дослідженнях наголошується на тому, що ефективність педагогічної технології, яка впроваджується у навчально-виховний процес, має визначатись конкретним контингентом студентів, психолого-педагогічними умовами педагогічного процесу і професійними й особистісними якостями викладача [6, с. 146]. Дослідники вказують на необхідність використання комплексного підходу щодо формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попередні наукові розробки можна розглядати як позитивний внесок в пошук і примноження нового наукового знання стосовно зазначеної проблеми. Але, водночас, проблема формування ціннісно-орієнтаційної визначеності особистості як елемент підготовки педагогічних кадрів потребує більш ретельного дослідження, оскільки в попередніх науково-дослідницьких започаткуваннях недостатня увага приділяється вивченню і підбору соціокультурного змісту ціннісних орієнтацій майбутніх учителів, а також аналізу характеру і специфіки впливу найближчого соціального оточення на процес генерації системи соціокультурних цінностей і ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів.

Формулювання цілей статті. У розробці методів практичної реалізації закономірностей формування майбутніх учителів насамперед розроблялась закономірність, згідно з якою досягнення внутрішньої ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутнього вчителя в умовах незрілого соціального оточення, або самоізоляції від нього не може бути ефективним. За даних умов проби використання елементів особистісно орієнтованого виховання, хоча і можуть сприяти деяким позитивними зрушеннями у вихованні, але вони несуть в собі загрозу формування егоїстичних рис характеру майбутнього вихователя, що є несумісним з його професійною діяльністю. Тому формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів розглядалось з позиції розробки *технології колективно-опосередкованого виховання*. Отже, **метою** даної статті є дослідження педагогічних закономірностей формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів у системі колективних відносин, що

дасть можливість визначити об'єктивні вимоги та нові підходи щодо удосконалення організації навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження впливу студентської групи на формування моральної культури майбутніх учителів передбачало аналіз співвідношення критеріїв розвитку “малої групи” і “колективу”, адже, якщо в групі немає узгодженості оцінювальних суджень, поглядів і переконань, вона не здатна виконувати свою виховну функцію.

У процесі експериментальної роботи ми намагались досягти такого співвідношення, щоб оцінювальні судження “малої групи” відповідали не лише критерію “єдності”, а й вимогам об'єктивності та неупередженості, що досягалось за умов високого рівня сформованості світогляду і моральної свідомості членів колективу. Майбутні вчителі включались до різноманітних за змістом і формою видів діяльності: науково-пізнавальної, репродуктивної, ігрової і творчої. Такий підхід дав змогу максимально наблизити спільну діяльність студентів до їхніх інтересів і потреб, зробити її особистісно значущою для кожного з них.

Моральний розвиток студентської групи у проведеному дослідженні підлягав аналізу за моральними критеріями, які характеризують співвідношення дефініцій добра і зла. За такої умови типізація морального розвитку студентських груп була підпорядкована критеріям їхнього соціокультурного і морального розвитку. Діапазон досягнення ціннісно-орієнтаційної визначеності колективу в системі соціокультурних цінностей у експериментальному дослідженні відображав співвідношення опосередкування міжособистісних стосунків, з одного боку, суспільно значущим характером діяльності, а з іншого - її антигромадською або соціально небезпечною спрямованістю.

Зазначені критерії розглядались як дві полярні протилежності, що характеризують рівень наповнення спільної діяльності моральним змістом, тому в проведенні експериментальної роботи ми намагались активізувати на психологічних тренінгах та практичних заняттях елементи групового і колективного пошуку у вирішенні поставленої морально-етичної проблеми.

Виходячи з концепції предметно-діяльнісного опосередкування групових міжособистісних відносин, серед критеріїв і чинників, що впливають на формування моральної культури майбутніх учителів в умовах студентської групи, виділялись:

- позитивна соціальна і світоглядна спрямованість її формальних і неформальних лідерів;
- ціннісно-орієнтаційна єдність групи з найбільш суттєвих і принципових соціальних-етичних питань;
- характер колективних моральних відносин довіри, поваги, взаємодопомоги;
- відповідність психологічної атмосфери в групі гуманістичним судженням, поглядам і переконанням.

Деформація моральної свідомості майбутніх учителів відбувається не лише під впливом соціальних негативних чинників, але й тоді, коли помилкові світоглядні погляди підтримуються думкою більшості студентської групи. Експериментальні заходи містили гуманітарну експертизу і консультування як особливий вид практичного додатку комплексу наукових знань про мораль і виховання [3, с. 4], ділові й рольові ігри, діалоги щодо ситуації морального вибору вчинка: “Своє майбутнє будемо разом”, “Пізнай іншого”, “Ми і сучасність”; диспути: “Що таке моральна свобода?”, “Що означає бути патріотом-колективістом?”, “Чи потрібна нам вільна мораль?”. У

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

процесі дослідження встановлено, що виховний вплив студентського колективу реалізація ціннісно-орієнтаційного концепту формування моральної культури майбутніх учителів залежить від рівня розвитку пізнавальних потреб і зрілості колективної думки, яка здатна дати об'єктивну моральну оцінку різним вчинкам і явищам соціальної дійсності.

У навчально-виховному процесі важливо сформувати таку світоглядну позицію майбутніх учителів, яка б відповідала гармонізації його особистих і громадських інтересів. Але на практиці основна перешкода у формуванні такої світоглядної позиції полягає в тому, що в суспільстві ще існує розходження між належним і суцільним, між ідеальними уявленнями про належне і реаліями життя, між гуманістичними і прагматичними критеріями сенсу людської діяльності.

Дослідження студентських груп Харківського національного університету (опитано 167 студентів), яке було проведене за методом соціометричного опитування, засвідчило, що здебільшого існує неузгодженість між формальними і неформальними лідерами. Причому неформальні лідери виділялися від інших завдяки своїм організаційним здібностям, заповзятливості, підвищеній соціальній активності, але поряд з цим вони виявляють індиферентне ставлення до навчання. Це виявлялося в систематичних пропусках занять, у відсутності бажання вести конспекти лекцій і, як наслідок, у низькому загальному рівні успішності. Відтак, виникала супереченість, з одного боку, між організаційними здібностями, соціальною активністю майбутнього вчителя, його прагненням до лідерства, а з іншого, низьким рівнем соціально значущої орієнтації та моральної мотивації поведінки неформальних лідерів.

Поряд з цим, матеріали досліджень засвідчили, що майбутні вчителі, які виявляли позитивне ставлення до навчання і мали високу успішність, не сприймалися студентами за неформальних лідерів, оскільки лідерство вони оцінювали з інших соціальних і моральних критеріїв. Але основна проблема полягала в тому, що майбутні вчителі, які мали високі показники у навчанні, не складали переважної більшості в студентських групах, і тому мали незначний вплив на формування громадської думки студентського колективу.

Активізація виховної функції студентської групи зумовлена зрілостю і об'єктивністю оцінювальних суджень та поглядів студентів стосовно морально-етичних питань колективної діяльності, в якій центральне місце посідає процес засвоєння наукових знань, вмінь, навичок і набуття моральних, професійних та інших соціально значущих якостей.

Враховуючи положення про те, що у вихованні позитивного ставлення особистості до навчання вирішальну роль відіграє усвідомлення нею соціальної цінності наукових знань, у процесі експериментальної роботи ми намагались переконати майбутніх учителів у тому, що наукові знання містять в собі не лише об'єктивну, всебічну інформацію про різноманітні природні та соціальні процеси і явища, а й розкривають основний зміст належного в розвитку моральних відносин, різних соціальних спільнот і кожної людини.

У процесі застосування *технології гуманітарної експертизи з питань моральної культури і сучасного етикету* особливе значення приділялось формуванню правильних ціннісних уявлень майбутніх учителів стосовно системи наукових знань про людину і суспільство. Формувались вміння аргументовано викладати свою позицію про належне і сутнє, справжні та хибні соціальні і моральні цінності, завдяки чому утворювалась найбільш об'єктивна соціальна оцінка студентською групою предметів

та явищ, що мають моральний сенс. Соціальна оцінка майбутніх учителів утворювалась не лише під впливом навчальної діяльності, але й у процесі організації позааудиторних виховних заходів, таких як *круглі столи, ділові ігри, “мозкові атаки”, конференції з організації педагогічної практики, читачькі конференції, диспути і дискусії, конкурсні вікторини, дні факультетів, вечори зустрічей з цікавими людьми, вечори запитань та відповідей, вечори пам’ятних дат, конкурсні вечори з елементами театралізації*.

Соціальна і моральна оцінка майбутнім вчителем своїх вчинків і явищ соціальної дійсності залежала не лише від рівня його інформованості з питань соціальної практики. Невизначеність цієї проблеми полягала в тому, що деяка частина майбутніх учителів, поряд з високим рівнем інформованості, була схильна висловлювати неправильні оцінювальні судження з питань соціальної та моральної орієнтації особистості. Так, наприклад, матеріали дослідницьких бесід і інтерв’ю зі студентами свідчать, що 56% опитаних орієнтовані передусім на задоволення своїх матеріальних потреб без відповідного трудового внеска.

Такі оцінювальні судження пояснювались значними розбіжностями між думкою і словом, між словом і вчинками соціальної спільноти, що оточує майбутнього вчителя. Все це часто призводило до різних моральних і соціально-педагогічних конфліктів між студентською молоддю і представниками старших поколінь, коли поведінка старших не відповідала моральним судженням і переконанням молоді.

На необхідність запровадження більш досконалих технологій моральної освіти серед майбутніх учителів вказувало й те, що, як доведено матеріалами опитування, в студентському колективі майже не засуджувалось нахабство і користолобство. Але саме вони спонукають особистість не лише до порушення моральних, а й правових норм. За результатами наших дослідницьких бесід, було встановлено, що нахабство і бажання мати власну користь з будь-якої діяльності блокували всі інші морально-регуляторні чинники поведінки майбутніх вчителів.

Під впливом користолобства, як правило, зневажаються колективні і суспільні інтереси, думка більшості. В умовах загострення проблем виживання кожної особистості і суспільства все більш високої практичної значущості набували такі якості, як заповзятливість, вправність, діляцтво тощо. Потреба в забезпеченні певного рівня існування іноді спонукала майбутніх учителів до прийняття більш рішучих дій і вчинків, навіть таких, які розходяться із загальнолюдськими моральними нормами.

У процесі організації експериментальної роботи ми враховували й те, що на формування соціокультурних орієнтацій майбутніх учителів і їхнього оцінювального ставлення до різних явищ соціальної дійсності впливає цілий комплекс суб’єктивних і об’єктивних чинників, які мають певну упорядкованість. У цьому процесі відігравали велику роль макросередовище, засоби масової інформації, сім’я, вузівська гуманітарна освіта, студентська група, неформальні дружні компанії. Відтак, під впливом найближчого соціального оточення і спілкування утворювалась неповторна індивідуальна своєрідність ціннісно-орієнтаційної позиції.

Свобода обміну думками під час ділових ігор “Моральний кодекс вчителя”, “Культура совісті”, “Толерантність”, “Педагогіка успіху” сприяла формуванню колективної думки. Відвертість деяких майбутніх учителів іноді виглядала некоректною за змістом, оскільки вона порушувала міру припустимого, хоча, водночас, відкритість і відвертість майбутніх учителів свідчила про їхнє моральне розкріпачення і давала можливість викладачеві своєчасно вносити певні корективи в процесі формування

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

оцінювального ставлення до системи моральних цінностей, що підпорядковані ідеї гуманізації людських стосунків. Проблема колективної відвертості майбутніх учителів тісно пов'язана з вихованням почуття міри, тактовності, поваги до думки більшості, гуманного ставлення до кожного члена колективу.

Аналіз проблеми розвитку групових комунікативних зв'язків і колективного спілкування свідчить, що, з одного боку, воно має бути відвертим і відкритим, з іншого — міра відвертості повинна визначатись тим поняттям тактовності, яке відповідає критеріям культури спілкування. На важливість дотримання цієї вимоги вказували матеріали нашого опитування, згідно з якими встановлено, що майбутні вчителі не поважають інших людей за брехню і невідвертість (52 %), значно менше — за егоїзм та ігнорування думки колективу (29 %), наклепництво, балакучість і лицемірство (21 %), відсутність розуму (11 %). З боку студентського колективу значно менше засуджуються такі негативні властивості особистості, як користолюбство, боягузтво, нахабство та зневага до себе.

У процесі проведення ділових ігор “Спілкуємося вчасно”, “Треба познайомитись”, “Комунікативний успіх”, “Діємо разом”, спрямованих на формування культури спілкування, ми намагались дотримуватись таких методичних вимог:

- визнання права співрозмовника на свою думку;
- дотримання почуття міри у висловлюваннях, тривалості монологічного звернення та емоційній наповненості виступу;
- врахування типу та особливостей культури мислення майбутнього вчителя;
- врахування попереднього інформаційно-пізнавального досвіду співрозмовника;
- виявлення чинників, що сприяють утворенню хибних переконань;
- тактовне і коректне визнання своїх помилок і неточностей;
- уміння коректно визнавати свої помилки і неточності;
- коректне пояснення хибності неетичних стереотипів мислення співрозмовника;
- поступовість і поетапність переконання;
- чіткість і ясність змісту співбесіди;
- володіння вміннями і навиками технології запитань;
- наближення своєї аргументації до особистого досвіду співрозмовника;
- використання яскравих прикладів і фактів;
- використання інформації, яка рівною мірою може бути відомою майбутнім вчителям і викладачеві.

Процес утворення ціннісних орієнтацій майбутніх учителів знаходиться під подвійним впливом: з одного боку, під впливом гуманітарної освіти і засобів масової інформації, які підвищують загальну інформованість з етичних проблем суспільно-економічного життя, а з іншого — під впливом сім'ї і найближчого неформального соціального оточення. Отже, моральні погляди і переконання майбутніх учителів формувались не лише в процесі виховної роботи, а й під впливом освоєння соціальної практики, тому серед них була помічена суттєва розбіжність між достатньою інформованістю з питань соціальної практики і здатністю давати правильну моральну оцінку різним соціальним явищам, подіям і вчинкам.

Успішність реалізації технології стимулювання ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів залежала від їхнього загального інтелектуального розвитку та високої культури етичного мислення. Враховуючи, що в сучасних умовах запрова-

дження досконалих інформаційних систем, завдяки яким особистість має доступ до будь-якої інформації, вихованню культури етичного мислення приділялась особлива увага.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз проблеми формування ціннісно-орієнтаційної визначеності майбутніх учителів у системі колективних відносин надав можливість встановити, що зазначений виховний процес можна активізувати в таких напрямках: 1) на основі загальнокультурного розвитку: освоєння курсів “Філософія”, “Культурологія”, “Історія української культури”; 2) використання методів емоційно-чуттєвого і раціонально-логічного впливу: аналіз життєвих ситуацій, самоаналіз вчинків, морально-рефлексивний аналіз, співпереживання, прямування до успіху; 3) підвищення загальної соціально-етичної компетентності: освоєння курсів “Соціологія”, “Етика і естетика”, спецкурсів “Моральна саморегуляція особистості”, “Моральна культура особистості”, “Культура спілкування”, “Культура морального вибору”, “Культура творчості”; 4) формування вмінь самостійного аналізу моральних цінностей і норм, що передбачає використання методів впливу на екзистенційну сферу студентів: розсудливість, порада, доручення, самооцінка, нормативний самоаналіз; 5) формування знань про психологічні особливості людини і навиків психокорекції: освоєння курсів “Професійна педагогіка і психологія”, “Психологія і педагогіка вищої школи”, спецкурсів “Рефлексивний самоаналіз”, “Основи психокорекції”.

Моральна зрілість студентської групи має визначатись не лише типом взаємовідносин між студентами, змістом, характером і метою їх спільної діяльності, але й рівнем розвитку її нормативно-ціннісної структури, в якій елемент примусовості знижується в міру сформованості морально-регулятивних якостей кожного члену студентського колективу.

У процесі організації виховної роботи суспільно значуща мета колективної діяльності має поступово переходити у внутрішню морально-психологічну структуру кожного майбутнього вчителя, тому ми вважали за необхідне розширення ціннісно-світоглядної орієнтації студентського колективу щодо системи соціокультурних і моральних цінностей.

Список літератури:

1. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания / Бондаревская Е. В. // Педагогика, - 1995. - № 4. – С. 29-36.
2. Волкова В. А. Формирование профессионально ценностных ориентаций будущего учителя музыки: дисс... канд. пед. наук: 13.00.01 / Волкова Вера Андреевна. – К., 2000. – 189 с.
3. Гуманитарная экспертиза: Возможности и перспективы. – Новосибирск: Наука, Сиб. отделение, 1992. – 224 с.
4. Давидова Ж. В. Педагогічні умови формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07. – Харків, 2013. – 20 с.
5. Денисенко В. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – Херсон, 2005. – 19 с.
6. Дзундза А. І. Систематизація ознак сучасних освітніх технологій // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки, 36. наук. праць / Редкол.: Т.І. Сущенко та ін. – Запоріжжя. – 2007. – С. 143-148.

*ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ*

7. Кузнецова В. Г. Формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів: дис... канд. пед. наук.: 13.00.04. – Луганськ, 2001. – 195 с.

8. Скрябіна Т. О. Формування ціннісних орієнтацій студентів вищих медичних навчальних закладів у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Луганськ, 2010. – 227 с.

References:

1. Bondarevskaya E. V. Valued bases of the personality-oriented education / Bondarevskaja E. V. // *Pedagogika*, - 1995. - № 4. – S. 29-36.

2. Volkova I. A. Forming professionally the valued orientations of future music master: dis... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Volkova Vera Andreevna. – K., 2000. – 189 s.

3. Humanitarian examination: Possibilities and prospects. - Novosibirsk: Nauka, Sib. otделение, 1992. – 224 s.

4. Davidova J. V. Pedagogical terms of forming of the spiritually-valued orientations of student young people: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.07. – Kharkiv, 2013. – 20 s.

5. Denisenko V. V. Forming of the valued orientations of future teachers of initial classes: avtoref. dys... kand. ped nauk: 13.00.04. – Kherson, 2005. – 19 s.

6. Dzundza A.I. Systematization of signs of modern educational technologies // *Pedagogika i psykhologhiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky*, Zb. nauk. prats' / Redkol.: T.I. Suschenko ta in. – Zaporizhzhia. – 2007. – S. 143-148.

7. Kuznecova V. G. Forming of the humanisms values of future teachers: dys... kand. ped. nauk.: 13.00.04. – Luhans'k, 2001. – 195 s.

8. Skryabina T.O. Forming valued orientations of students of higher medical educational establishments in the process of study of disciplines of socially-humanitarian cycle: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04. – Luhans'k, 2010. – 227 s.

Стаття надійшла до редакційної колегії 8.03.2016

Наталія Рудевіч

кандидат технічних наук, доцент; кафедра автоматизації енергосистем, Національний
технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

E-mail: n.rudevich@ukr.net

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ З АВТОМАТИЗАЦІЇ ЕНЕРГОСИСТЕМ

Анотація: визначено причинно-наслідкові ланцюги знань для основних етапів пошукових науково-дослідних робіт щодо систем управління об'єктами енергосистем: розробка технічного завдання на науково-дослідну роботу, вибір напрямку дослідження, теоретичні та експериментальні дослідження, узагальнення і оцінка дослідження. Побудована причинно-наслідкова модель змісту проведення пошукових науково-дослідних робіт щодо систем управління. Записано алгоритм процесу проведення пошукових науково-дослідних робіт щодо систем управління. Розроблено алгоритм методу формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем на основі причинно-наслідкової моделі змісту проведення пошукових науково-дослідних робіт щодо систем управління об'єктами енергосистем.

Ключові слова: науково-дослідна робота, системи управління об'єктами енергосистем, інженер з автоматизації енергосистем.

Nataliia Rudevich

PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Department of Power system automation, National technical university “Kharkiv polytechnic institute” (NTU “KhPI”); Kharkiv, Ukraine

E-mail: n.rudevich@ukr.net

FORMING RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE GRID AUTOMATION ENGINEERS

Abstract. The cause and effect chain of knowledge for the main stages of scientific research work in relation to power facility control systems in the paper determined: development of the requirement specifications on research work, choice of the direction of the research, theoretical and experimental researches, generalizations and evaluation of the research. The cause and effect model of the content of scientific research work in relation to control systems is built. The algorithm of the process of scientific research work in relation to control systems is recorded. The algorithm of the method of formation of the research competence of future grid automation engineers on the basis of cause and effect model of the content of scientific research work in relation to power facility control systems is developed.

Keywords: the scientific research work, the power facility control systems, grid automation engineer.

Наталья Рудевич

ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ ПО АВТОМАТИЗАЦИИ ЭНЕРГОСИСТЕМ

Аннотация: определены причинно-следственные цепи знаний для основных этапов поисковых научно-исследовательских работ про системы управления объектами

© Наталія Рудевіч, 2016

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

ми энергосистем: разработка технического задания на научно-исследовательскую работу, выбор направления исследования, теоретические и экспериментальные исследования, обобщение и оценка исследования. Построена причинно-следственная модель содержания поисковых научно-исследовательских работ про системы управления. Записано алгоритм процесса проведения поисковых научно-исследовательских работ про системы управления. Разработан алгоритм метода формирования научно-исследовательской компетентности будущих инженеров по автоматизации энергосистем на основе причинно-следственной модели содержания поисковых научно-исследовательских работ про системы управления объектами энергосистем.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, системы управления объектами энергосистем, инженер по автоматизации энергосистем.

Nataliia Rudevich

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Forming research competence of future grid automation engineers”

Problem setting. The research competence that, first of all, determines the ability to carry out scientific research work in relation to power facility control systems successfully is one of the competences of future grid automation engineers. In this connection, an actual task is the development of maintenance and teaching methods for forming research competence of future grid automation engineers.

Recent research and publications analysis. Forming research competence of future specialists is the article of research of many home scientists. Their researches are mainly aimed at the determination of nature of the content and structure of the research competence, and in some works attention is also paid to the teaching methods, that are appropriate to be used for the successful formation of research competence of future engineers. Undoubtedly, most methods given in the literature can be used in the process of professional preparation of future grid automation engineers, but they mainly determine the method of management of educational activity, and do not pay the proper attention to logic of educational process, that, in turn, is stipulated by the specificity of industry of practical activity. Professional activity of future grid automation engineers is in the first turn connected with understanding the structure of causal connections between the different subsystems of knowledge of power facility control systems.

Paper objective. Thus, the aim of the article is the development of the content and method of formation of the scientific and research competence of future grid automation engineers on the basis of cause and effect model of the content of carrying out the research work in relation to power facility control systems.

Paper main body. For the sake of achievement of the put aim in the article the characteristic stages of the research work are first of all determined: development of the requirement specification on research work, choice of the direction of the research, theoretical and experimental researches, generalizations and evaluations of the research. Further cause and effect copulas are in-process set between the different subsystems of knowledge of the power facility control systems at the implementation of every stage of the scientific research work. Taking into account the set connections, the general cause and effect model of realization of scientific research work is built in relation to the power facility control systems. A model is built taking to account that the power facility control system may have a hierarchical structure in which the construction of structural elements of higher levels depends on the construction of elements of lower levels. The algorithm of the process of realization of scientific research work is given in relation to power facility control systems. Further on the basis of algorithm of the process of realization of scientific research work in relation to the power facility control systems the generalized algorithm of method of formation of the research competence of future power engineers is written down on the basis of cause and effect model of realization of scientific research work. The first stage of algorithm of method of studies is the stage of acquaintance with the

power facility control system that provides the determination of setting and the basic requirements to the power facility control systems. The next stage of the given algorithm of teaching method envisages forming the students' knowledge, abilities, skills to determine the requirements and setting of the research work in relation to power facility control systems. The third stage of method of studies is related to forming of knowledge, abilities, and skills in relation to determination of possible variants of construction or principle of operation of the power facility control system. The fourth stage of forming knowledge, abilities, skills to research parameters of component elements and control system on the whole mainly envisages determination of influence of different schematics solutions (principles of construction) on the technical and economic indexes of power facility control systems. The last stage of teaching method is related to forming generalization and evaluation of the results of researches.

Conclusions of the research. *The application of the worked out content and teaching method on the basis of the cause and effect model of realization of the scientific research work in relation to power facility control systems will allow to form successfully the bases of scientific research competence of future grid automation engineers during professional preparation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з ключових компетентностей майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем є науково-дослідна компетентність, яка в першу чергу визначає здатність успішно здійснювати пошукові науково-дослідні роботи (НДР) щодо систем управління (СУ) об'єктами енергосистем. Потреба в проведенні пошукових НДР може виникнути під час розробки проектного завдання на СУ задля визначення стану передового та зарубіжного досвіду; під час вирішення експлуатаційних задач, що пов'язані з поліпшенням техніко-економічних показників роботи СУ; під час здійснення наукової діяльності, яка спрямована на створення нової або удосконалення існуючої СУ. Без сумніву, базові знання, уміння, навички з проведення пошукових НДР повинні сформуватись у майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем під час навчання у вищому навчальному закладі. Отже, актуальним завданням є розроблення змісту та методу навчання для формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування науково-дослідної компетентності у майбутніх спеціалістів є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених. Їхні дослідження спрямовані переважно на визначення змістовної сутності та структури науково-дослідної компетентності [1-4]. В роботах [3, 4] увага приділяється також методам навчання, що доцільно використовувати задля успішного формування науково-дослідної компетентності у майбутніх інженерів. Так, у роботі [3, с.87] в якості дієвого засобу формування науково-дослідної компетентності майбутніх економістів пропонують застосовувати наступні методи навчання: проблемний виклад навчальної інформації, частково-пошукові та евристичні методи, "мозкову атаку", ігрові методи, кейс-метод. Для формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів-програмістів в роботі [4, с.153] пропонується використання таких методів: когнітивні (спостереження, порівнянь, гіпотез, аналогій, конструювання та ін.), креативні (залучень, мозкового штурму, проблемний, евристичний, різнонаукового бачення, дослідницький), контролю і рефлексії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Безумовно, більшість наведених вище методів можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем, але вони переважно визначають спосіб керівництва навчальною діяльністю, не приділяючи належної уваги логіці навчального процесу, яка, у свою чергу, обумовлюється специфікою галузі практичної діяльності. В роботі [5] визначено, що запорукою успішної професійної діяльності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем є розуміння структури причинних зв'яз-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

ків між різними підсистемами знань про СУ об'єктами енергосистем. Тому, зміст та методи навчання для формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем повинні будуватись на основі причинно-наслідкових моделей, які відображують зміст їх реальної професійної діяльності.

Формулювання цілей статті. Розроблення змісту та методу формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем на основі причинно-наслідкової моделі змісту проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Послідовність та виконання НДР, кількість етапів та їх зміст залежать від спрямованості досліджень, характеру складності НДР, ступеня розробленості теми. Для пошукових НДР характерні наступні етапи [6]: розробка технічного завдання на НДР, вибір напрямку дослідження, теоретичні та експериментальні дослідження, узагальнення і оцінка дослідження. Встановимо причинно-наслідкові зв'язки між різними підсистемами знань про СУ при виконанні кожного етапу пошукових НДР. Застосуємо наступні знакові позначення: R – підсистема знань, що стосується призначення СУ; D – підсистема знань, що стосується принципу дії СУ; S – підсистема знань, що стосується побудови СУ; H – підсистема знань, що стосується параметрів та характеристик СУ ($H_{\text{вим}}$ – параметри вимог).

Технічне завдання на НДР - це важливий вихідний документ, в якому зазначаються мета, зміст і порядок робіт, намічається спосіб реалізації результатів дослідження. Причинно-наслідковий ланцюг знань при розробці технічного завдання з урахуванням прийнятих позначень запишемо (рис. 1)

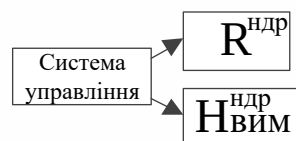

Рис. 1. Причинно-наслідковий ланцюг знань при розробці технічного завдання на пошукові НДР

При розробці технічного завдання на НДР зазвичай використовують методи наукового прогнозування та аналізу передових досягнень вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, результати патентних досліджень, враховують вимоги замовника.

Вибір напрямку дослідження виконується з метою визначення методів дослідження і способів вирішення поставлених завдань. На цьому етапі проводяться збір і вивчення науково-технічної літератури, нормативно-технічної документації, інформації про аналоги та інших матеріалів за темою, проводяться патентні дослідження на підставі цього складається аналітичний огляд. Вибір способу вирішення поставлених задач передбачає вибір певного принципу функціонування та побудови СУ. Отже, причинно-наслідковий ланцюг знань буде мати вигляд (рис. 2).

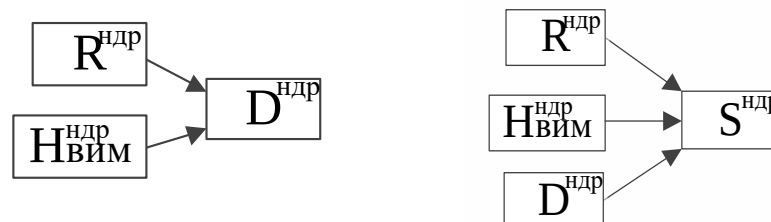

Рис. 2. Причинно-наслідковий ланцюг знань при виборі напрямку дослідження під час пошукових НДР

На етапі вибору напрямку дослідження формуються можливі вирішення завдань, поставлених у технічному завданні та робиться їх порівняльна оцінка; уточнюється економічна ефективність від впровадження нової продукції; робиться вибір і обґрунтування прийнятого напрямку досліджень і способів вирішення завдань. Визначається термін освоєння розгорнутого виробництва і морального старіння продукції; розробляється загальна методика проведення дослідження і т. п.

Теоретичні та експериментальні дослідження проводяться з метою отримання необхідних теоретичних обґрунтувань щодо пропонованих рішень. При цьому причинно-наслідковий ланцюг знань можна представити у вигляді (рис. 3).

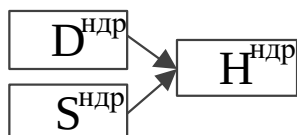

Рис. 3. Причинно-наслідковий ланцюг знань при проведенні теоретичних та експериментальних досліджень під час пошукових НДР

В загальному випадку на етапі проведення теоретичних та експериментальних досліджень розробляються робочі гіпотези, будуються моделі (макети, експериментальні зразки) об'єкта досліджень, обґрунтовуються припущення, розробляються методики експериментальних досліджень. Після експериментів отримані данні, обробляються та зіставляються з результатами теоретичних досліджень. Можливе також коригування теоретичних моделей об'єкта, проведення при необхідності додаткових експериментів та техніко-економічних досліджень.

Узагальнення і оцінка результатів досліджень передбачає складання та оформлення звіту, який повинен містити узагальнення результатів роботи, проведених на всіх етапах НДР, і рекомендації з розробки нової або удосконалення існуючої техніки. Отже, причинно-наслідковий ланцюг останнього етапу пошукових НДР має вигляд (рис. 4).

Рис. 4. Причинно-наслідковий ланцюг при узагальненні і оцінці результатів досліджень пошукових НДР

В загальному випадку на останньому етапі пошукових НДР розробляються рекомендації щодо подальших досліджень, складається підсумковий звіт та здійснюється прийом НДР комісією.

З урахуванням сказаного загальна причинно-наслідкова модель змісту проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем буде мати вигляд, що представлений на рис.5. Причинно-наслідкова модель змісту проведення пошукових НДР, що представлена на рис. 5 побудована з урахуванням того, що СУ може мати ієрархічну структуру, в якій побудова структурних елементів більш високих рівнів залежить від побудови елементів більш нижніх рівнів (рис. 6).

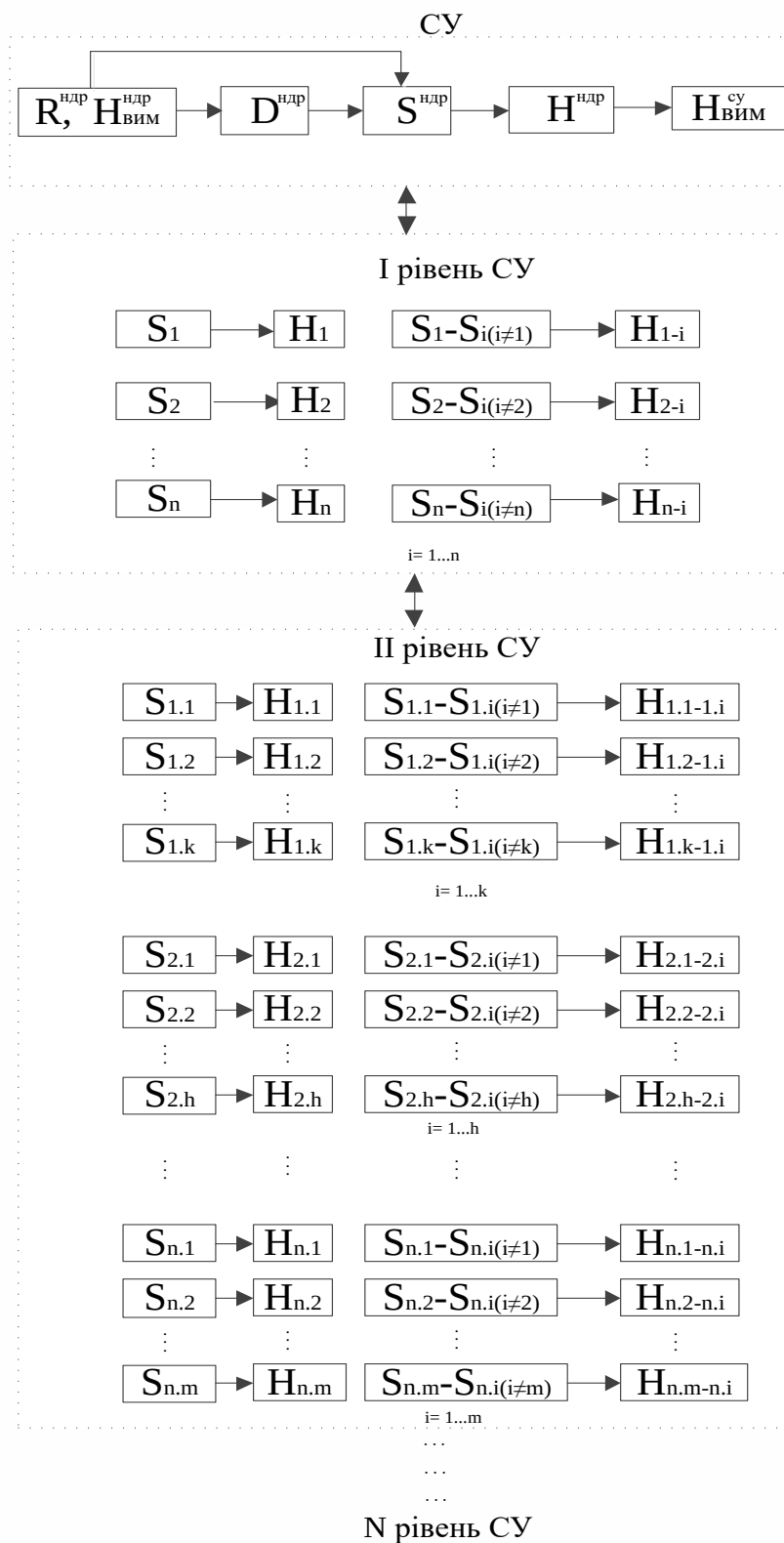

Рис. 5. Причинно-наслідкова модель змісту проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем

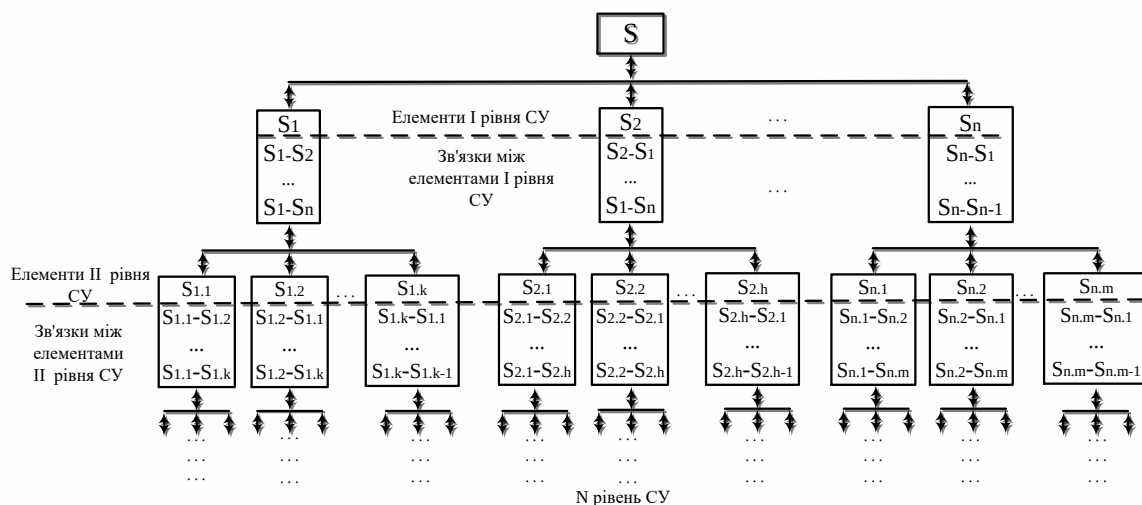

Рис. 6. Загальний вид структури ієрархічної СУ

В загальному випадку алгоритм процесу проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем можна записати у вигляді, що представлений на рис.7.

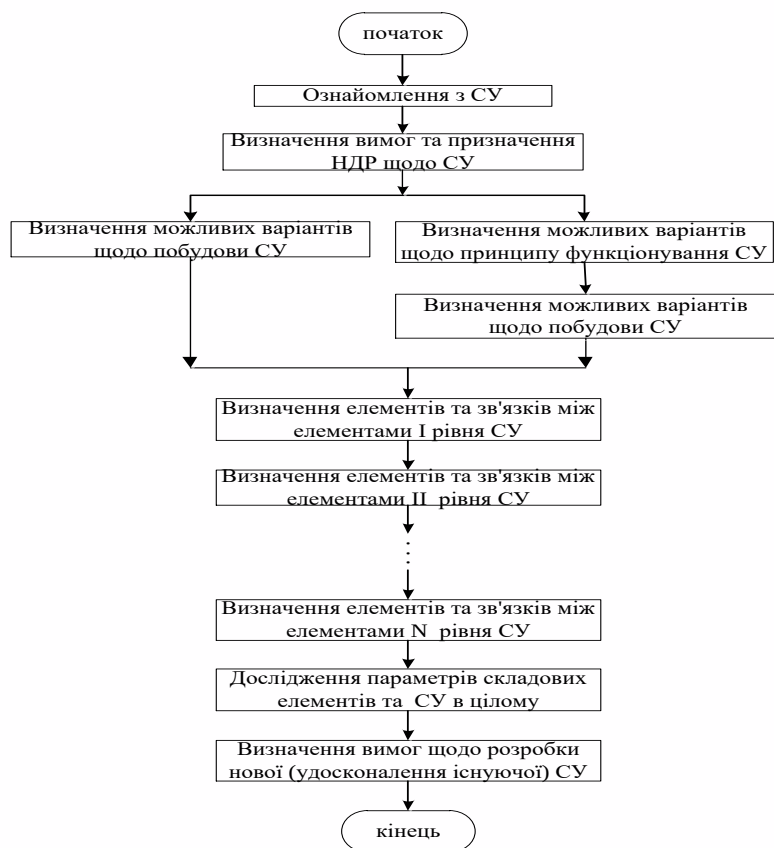

Рис.7. Алгоритм процесу проведення пошукових НДР щодо СУ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Згідно з наведеним алгоритмом процесу проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем, запишемо узагальнений алгоритм методу формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем на основі причинно-наслідкової моделі змісту проведення пошукових НДР (рис.8).

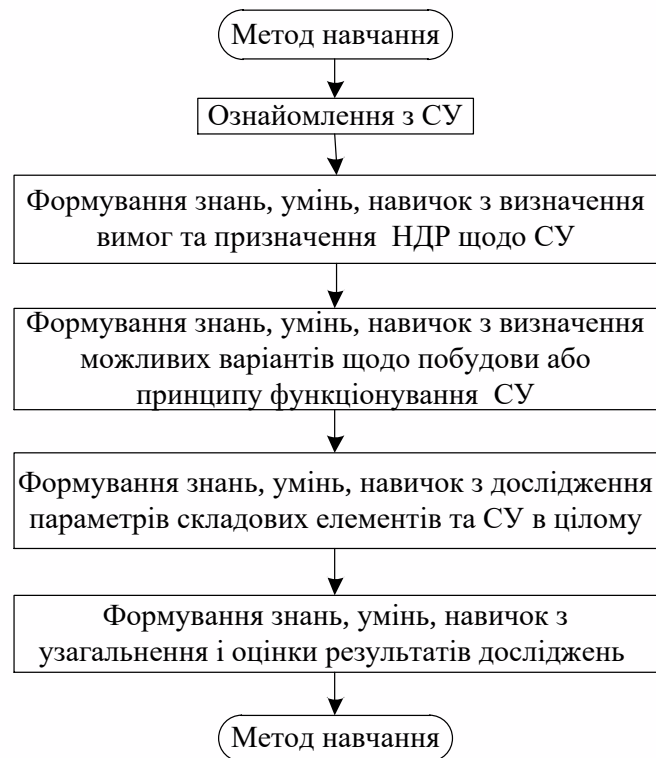

Рис. 8. Узагальнений алгоритм методу формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем на основі причинно-наслідкової моделі змісту проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем

Для успішного формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем зміст дисциплін їх професійної підготовки повинен розроблятися з урахуванням усіх етапів наведеного алгоритму методу навчання (рис. 8). Етап ознайомлення з СУ передбачає визначення призначення та основних вимог до СУ. При цьому викладачеві слід звернути особливу увагу студентів на те, що при одному і тому ж призначенні СУ вимоги можуть бути різні. Вимоги до предмета розробки будуть визначатись специфікою поставленої проблеми, джерелом якої може виступати проектувальна, експлуатаційна або наукова діяльність. Наступний етап наведеного алгоритму методу навчання передбачає формування у студентів знань, умінь, навичок з визначення вимог та призначення НДР щодо СУ. Для цього викладач повинен навчити майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем складати короткі характеристики та оцінки стану розв'язуваної проблеми, визначати номенклатуру параметрів, чисельні значення яких необхідно отримати, визначати мету, завдання та актуальність проведення НДР. Реалізація етапу методу навчання, що пов'язаний із формуванням знань, умінь, навичок щодо визначення можливих варіантів побудови або принципу функціонування СУ, дозволить майбутнім інженерам успішно аналізувати стан дос-

ліджуваного питання та визначати на його основі напрямки досліджень. Для цього викладачеві необхідно дати знання щодо можливих джерел інформації, сформувані вміння вивчати та аналізувати науково-технічну, нормативну літературу, патентну інформацію та інші матеріали, що мають відношення до виконуваної теми і, як наслідок, узагальнювати отримані данні. Етап формування знань, умінь, навичок з дослідження параметрів складових елементів та СУ в цілому головним чином передбачає визначення впливу різних схемних рішень (принципів побудови) на техніко-економічні показники СУ. Отже, в процесі реалізації цього етапу навчання головною задачею є визначення основних техніко-економічних показників СУ та методів їх дослідження. Для успішного виконання останнього етапу НДР, що пов'язаний із узагальненням та оцінкою результатів досліджень, в процесі навчання треба сформувані у студентів вміння складати характеристику технічного рівня досліджуваного об'єкта, розробляти рекомендації щодо оптимального вирішення поставленої задачі з урахуванням техніко-економічних показників, що відповідають або перевищують кращі вітчизняні чи зарубіжні показники. Це можуть бути вимоги, що висуваються до проектованої СУ, вимоги щодо поліпшення експлуатаційних показників СУ, вимоги щодо вирішення науково-технічних проблем, пов'язаних з СУ. Слід зазначити, що під час здійснення наукової діяльності більш характерний прикладний вид НДР, де в структурі робіт пошукові НДР є однією зі складових. В дійсності створення або удосконалення СУ розпочинається вже на стадії пошукових робіт. У науковця, що вивчає існуючі рішення з поставленої проблеми, паралельно розпочинається творчий процес щодо створення нового або удосконалення існуючого. Отже, зазвичай під час прикладних НДР наукова складова розпочинається, коли ще не закінчилась пошукова складова. З урахуванням цього побудуємо причинно-наслідкову модель змісту проведення прикладних НДР (рис. 9).

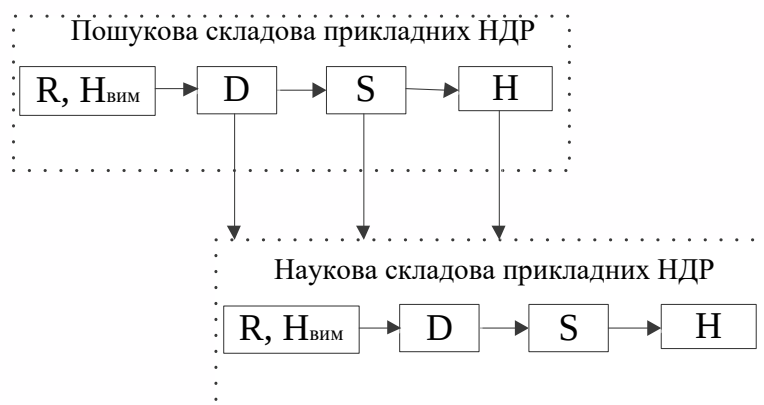

Рис. 9. Причинно-наслідкова модель змісту проведення прикладних НДР

Таким чином, у майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем в процесі викладання професійних дисциплін повинні сформуватись базові знання, вміння та навички з проведення пошукових НДР щодо СУ об'єктами енергосистем, при цьому кожен з етапів пошукових НДР може бути відправною точкою творчого процесу щодо створення нової або удосконалення існуючої СУ.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Використання розробленого змісту та методу навчання на основі причинно-наслідкової моделі змісту проведення пошукових науково-дослідних робіт щодо систем управління об'єктами енергосистем дозволить успішно формувати основи науково-дослідної ком-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

петентності у майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем під час професійної підготовки. Перспективами подальших досліджень є практична реалізація методу формування науково-дослідної компетентності майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем в дисциплінах професійної підготовки.

Список літератури:

1. *Євтух М.Б.* Науково-практичні підходи до проблеми формування науково-дослідної компетентності майбутніх економістів / М.Б. Євтух, Л.Л. Борисенко // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* – 2012. – №5(52). – С. 88-104.
2. *Комарова Ю.А.* Научно-исследовательская компетентность специалистов: функционально-содержательное описание / Ю.А. Комарова // *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.* – 2008. – №68. – С. 69-77.
3. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м. Київ [у 2 ч.] / Нац. акад. пед. Наук України. – К. : Ін-т обдарованої дитини НАПН, 2014 – 292 с.
4. *Осипова Н.В.* Модель формування дослідницької компетентності у майбутніх інженерів – програмістів / Н.В. Осипова, М.О. Вінник, Ю.Г. Тарасіч // *Інформаційні технології в освіті.* – 2012. – № 20. – С. 150-159.
5. *Рудевіч Н.В.* Визначення методології навчання майбутніх інженерів з автоматизації енергосистем/ Н.В. Рудевіч // *Теорія і практика управління соціальними системами.* –2015. – №2. – С. 96-105.
6. Система разработки и постановки продукции на производство. Порядок выполнения научно-исследовательских работ: ГОСТ 15.101-98. – [Дата введения 2000-07-01]. – Межгосударственный стандарт.

References:

1. *Yevtukh, M.* (2012), "Research and practice approaches are to the problem of forming of research competence of future economists", *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, vol.5(52), pp. 88-104.
2. *Komarova, Yu.* (2008), "Research competence of specialists : functionally-rich in content description", *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena*, vol. 68, pp. 69-77.
3. "Competence approach in education: theoretical principles and practice of realization: materials of methodological seminar 3 april 2014", Kyiv, Nats. akad. ped. Nauk Ukrainy, 292p.
4. *Osypova, N.* (2012), "Future engineers - programmers have a model of forming of research competence", *Informatsiini tekhnolohii v osviti*, vol. 20, pp. 150-159.
5. *Rudevich, N.* (2015), "Methodology determination of educating of future grid automation engineers", *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy*, vol.2, pp. 96-105.
6. System development and production of new products. The order of execution of scientific research work: GOST 15.101-98, Date of introduction 01.07.2000, Interstate standards.

Стаття надійшла до редакційної колегії 29.02.2016

Наталія Северина

кандидат педагогічних наук, відділення вивчення французької мови як іноземної,
Університет Бордо III Мішеля де Монтеня; Бордо, Франція
E-mail: severina.nataly@gmail.com

Лілія Левицька

старший викладач, кафедра мовної підготовки, Харківський національний
університет ім. Каразіна, Центр Міжнародної Освіти, Україна
E-mail: levlg@mail.ru

**ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ
МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Анотація: розглянуто особливості організації мовної підготовки студентів-іноземців медичного профілю, проаналізовано наукові дослідження і публікації, а також розглянуто досвід мовної підготовки європейського та українського вищих навчальних закладів, визначено сутність мовної підготовки як важливого компонента розвитку комунікативних навичок, необхідних для формування професійної компетентності студентів медичних спеціальностей.

Ключові слова: мовна підготовка, студенти-іноземці, комунікативна компетентність майбутніх фахівців медичного профілю.

Nataliia Severyna

PhD in Theory and Methods of Professional Education, Department of studies French like foreign language, University of Bordeaux III Michel de Montaigne; Bordeaux, France
E-mail: severina.nataly@gmail.com

Liliia Levytska

senior lecturer, Department of language training at the Kharkiv National of Karazin, University Center of International Education; Ukraine
E-mail: levlg@mail.ru

**FEATURES OF THE LANGUAGE TRAINING OF FOREIGN MEDICAL PROFILE
STUDENTS**

Abstract: This article reveals peculiarities of the organization of language training foreign students of a medical profile. It is analyzed research and publications, as well as discussed the experience of language training for the European and Ukrainian institutions of higher education. It's defined the essence of language training as an important component of the development of communicative skills required for the formation of professional competence of specialists of medical profile.

Keywords: language training, foreign students, communicative competence of the future specialists of medical profile.

ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ МЕДИЦИНСКОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация. В статье раскрыты особенности организации языковой подготовки студентов-иностранцев медицинского профиля, проанализированы научные исследования и публикации, а также рассмотрен опыт языковой подготовки европейского и украинского высших учебных заведений, определена сущность языковой подготовки как важного компонента развития коммуникативных навыков, необходимых для формирования профессиональной компетентности студентов медицинских специальностей.

Ключевые слова: языковая подготовка, студенты-иностранцы, коммуникативная компетентность будущих специалистов медицинского профиля.

Nataliia Severyna, Liliia Levytska

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Features of the language training of foreign medical profile students”

Problem setting. The possibility of obtaining high-quality training and a diploma of equivalent European higher education, it has led to increasing the number of foreign students who wish to study and work in Ukraine.

One of the basic tasks of educational institution is language training of future specialist, formation at it of professional competence, compulsory component of which are communicative skills.

Language training is very important not only for the future professional activities for foreign students, as well as for the early adaptation and integration in the educational environment. The organization of language training of foreign students influences the level of quality of the educational process of higher educational institutions, as well as its competitiveness in the market of educational services among domestic and foreign universities.

Particular attention should be paid to the problems of professional training of future medical profession as a doctor's qualification depends on the treatment process, and sometimes the patient's life.

Recent research and publications analysis.

Analysis of recent research indicates that the focus of many researchers is various aspects and features of foreign students in higher education. Current research focuses on the problems of social adaptation during the first year of study of foreign students in universities. Current research focuses on the problems of social adaptation during the first year of study of foreign students in higher education, language training for foreign students, and the development of communication skills of foreign students of medical specialties.

However, in our opinion, insufficient coverage of the problem of language training, development of communicative abilities and skills of foreign students as an important component of professional training of future specialists of medical profile and characteristics of the organization corresponding to the educational process.

Paper objective. The purpose of this article is to analyze the characteristics of the organization of educational process on language training of future professionals of foreign medical profile based on the European and national university, as well as definition of the essence of language training as an important component of the development of communicative skills required for the formation of professional competence of medical students.

Paper main body. A feature of the professional training of future specialists of universities depends primarily on the main purposes of higher education - the formation of professional competence of the future expert. In turn, in the important professional qualities of future specialists of medical profile include communicative component of language proficiency.

The international standards for the qualification of language proficiency have four main aspects: reading, listening, speaking and writing. The possibility of entry into higher education institutions in Europe is considered only if the corresponding diploma B2-C1 level of EU-wide guidelines for language education. Such requirements for language proficiency of applicants with foreign countries allows universities to focus all attention on the study of the training modules of the special vocational courses designed by combining a group of students, native speakers and international students.

In Ukraine there is no compliance with mandatory requirements. There is a preparatory department, which helps foreign entrant to start learning the language before entering the university. In some universities, such training is optional, and it involves an exam to verify the level of language skills. It complicates the organization of educational process, especially in the first year of high education.

In the Kharkiv National University of Karazin foreign students take language training during the three years of study, listening in the course "Russian language for international students". In the first year they learn basics things of grammar, phonetics, reading, building a sense of simple designs and proposals. Grammar is the basis for the formation and development of educational and professional speech activity of future specialists. In practical classes students have the language practices for the development of communication skills.

In addition to the educational and professional language training, an important component of the course is the socio-cultural aspect. In practical classes students discuss and compare the features of the device in his country and in Ukraine, finding similarities and differences. Similar exercises are used in European high schools in the language training of future foreign professionals.

The second and third grades, future foreign specialists perform tasks that use these teaching methods such as problem-based learning and role-playing games. Students act out a situation meeting patients and physicians. At the same time, future professionals of medical profile develop communication skills and reflexes, increases their willingness to real conditions of professional activity.

We conducted a survey among foreign students of medical profile of Kharkiv National University of Karazin. It confirms the fact that the future professionals, foreigners would like to pay more attention to it verbally voice work on practical exercises. This will allow students to develop professional skills and communication in the field of medicine.

Conclusions of the research. For foreign students there is a need to study the language for the formation of communicative skills that make up the professional competence of the future expert medical profile in Ukrainian and European universities. An important element of language training is practical work aimed at the development of communication skills of foreign students, thanks to the work of oral speech and the use of active learning methods in the field of professional and socio-cultural aspects. Summing up the experience of European universities, it should be noted that the European perspective is the experience of harmonizing basic language training program with the requirements of international standards of language proficiency qualification (CIEP). Therefore foreign students would be able to get an international certificate with fluency.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вищої школи особливу актуальність набуває її інтеграція до міжнародної системи вищої освіти, в тому числі медичного спрямування. Участь вітчизняних ВНЗ у Болонському процесі та використання

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

кредитно-модульної системи наближає організацію навчального процесу до вимог та критеріїв підготовки майбутніх фахів в європейських державах [4]. Можливість здобути якісну професійну підготовку, а також диплом про вищу освіту, еквівалентний європейському, зумовили збільшення кількості іноземних студентів, які мають бажання навчатися та працювати в Україні. Найбільш популярними є інженерні та медичні спеціальності.

Одним із принципових завдань навчального закладу є професійна підготовка майбутнього фахівця, сформованість у нього професійної компетентності, обов'язковим складником якої є комунікативні уміння та навички. Для студентів-іноземців мовна підготовка є дуже важливою не тільки для подальшої професійної діяльності, а також для найскорішої адаптації та інтеграції в освітнє середовище. Від рівня оволодіння мовою країни, де навчається майбутній фахівець-іноземець, залежить якість сформованості його професійної компетентності, що характеризує у свою чергу рівень якості навчального процесу, що надається вищого навчального закладу, його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг як у самій державі, так і за її межами.

Особливо це стосується професійної підготовки майбутніх фахівців медичного профілю, тому що від кваліфікації лікаря залежить процес лікування, а іноді і життя пацієнта. Це вимагає від фахівця "досконалого володіння прийомами і способами ефективного спілкування, як з пацієнтами, так і з колегами для досягнення взаєморозуміння, необхідного при вирішенні лікувально-діагностичних завдань" [9, с.188]. Отже, питання мовної підготовки іноземних студентів медичного профілю є надзвичайно важливим в європейському та вітчизняному освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що у центрі уваги багатьох науковців перебувають різні аспекти та особливості навчання іноземних студентів у ВНЗ. Сучасні дослідження присвячені проблемам соціальної адаптації впродовж першого року навчання студентів-іноземців у вітчизняних ВНЗ (Л. Бондаренко, М. Іванова, О. Ізотова, Н. Шагліна), мовній підготовці студентів-іноземців (І. Булах, О. Волосовець, Т. Дементьєва, Є. Іонкіна, О. Митрофанова, Т. Снегурова, О. Суригін), розвитку комунікативних умінь і навичок студентів-іноземців медичних спеціальностей (Т. Алексєєко, І. Волобуєва, І. Гуменна, Ю. Юсеф та інші).

Проте, на наш погляд, ще недостатньо висвітленою є проблема мовної підготовки, розвитку комунікативних умінь та навичок іноземних студентів як важливого компонента професійної підготовки майбутніх фахівців медичного профілю та особливостей організації відповідного освітнього процесу.

Метою даної статті є аналіз особливостей організації навчального процесу з мовної підготовки майбутніх фахівців-іноземців медичного профілю на базі європейського та вітчизняного ВНЗ, а також визначення сутності мовної підготовки як важливого компонента розвитку комунікативних навичок, необхідних для формування професійної компетентності студентів медичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців ВНЗ перш за все залежить від основної мети вищої освіти - сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця. Досліджуючи професійну компетентність майбутніх фахівців медичного профілю необхідно зауважити, що багато науковців (Р. Груес, Л. Крисак, Н. Калашнік, М. Сітковська, Ю. Юсеф, Я. Цехмістер) до складу важливих професійних якостей відносять комунікативну складову, володіння мовою [3, 5, 6, 7, 9,10].

Ми погоджуємося із міркуваннями Ю. Юсеф [9], який зазначає, що комунікативна компетентність майбутніх фахівців медичного профілю базується на засвоєнні ни-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

ми правил та норм усної та письмової мови, їх застосуванні у різних життєво-професійних ситуаціях. Науковець визначає основні показниками та критеріями комунікативної компетентності студентів - майбутніх лікарів, до яких належить:

- *мовна компетенція* (знання мови; володіння мовними вміннями й навичками);
- *мовленнєва компетенція* (уміння використовувати мовні засоби);
- *предметна компетенція* (вміння відтворювати у свідомості картину світу – предмети, явища й взаємозв'язок між ними на основі активного володіння загальною лексикою;
- *прагматична компетенція* (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою до свідомого вибору необхідних форм, типів мовлення, враховуючи ознаки функціонально-стильових різновидів мовлення (опису, роздуму, розповіді).

У міжнародних стандартах кваліфікації володіння мовою містяться чотири основні аспекти: читання, слухання, мовлення та писання. Розроблені експертами СІЕР (Міжнародний центр педагогічних досліджень), сертифікати поділяються на 6 окремих рівнів згідно до загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Наприклад, для можливості вступу до вищих навчальних закладів Франції та інших франкомовних держав, абітурієнт обов'язково повинен мати сертифікат вивчення французької мови (*diplôme d'études en langue française*), що відповідає рівню B2-C1 (незалежний або досвідчений користувач) загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти. Такі вимоги до володіння мовою абітурієнтів із іноземних країн дає змогу ВНЗ сконцентрувати всю увагу професійної підготовки на вивченні модулів із спеціальних професійно-спрямованих курсів, об'єднавши групи студентів-носіїв мови та іноземних студентів.

В Україні немає відповідної обов'язкової вимоги. Існує підготовче відділення, яке допомагає абітурієнту-іноземцю розпочати вивчення мови перед вступом до вищого навчального закладу. В деяких ВНЗ така підготовка є факультативною, і вона не передбачає складання іспиту щодо перевірки рівня мовленнєвих навиків. Це ускладнює організацію освітнього процесу, особливо на першому році навчання. Інколи, рівень володіння мовою у майбутніх фахівців-іноземців медичного профілю суттєво відрізняється один від одного, що потребує розробки додаткових дидактичних методів для згладжування відмінностей між початківцями і тими студентами, які мають певний рівень володіння мовою.

У Харківському національному університеті ім. Каразіна студенти-іноземці проходять мовну підготовку впродовж трьох років навчання [1], слухаючи курс "Російська мова для іноземних студентів". Причому загальна кількість годин складає більш ніж 700 годин. На першому курсі мовна підготовка студентів-іноземців нараховує 420 годин. Це зумовлено тим, що "формально іноземець повинен відповідати тим самим вимогам, що й український абітурієнт" [2, с.108]. Отже студент-іноземець повинен вміти володіти базовим рівнем мови та комунікації, для її застосування в освітньому процесі та подальшій професійній діяльності.

Тому на першому курсі приділяється особлива увага основам граматики, фонетики, читання, побудові простих смислових конструкцій та речень. При цьому граматика є базою для формування та розвитку освітньо-професійної мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців. На практичних заняттях студенти мають мовні практики для розвитку комунікативних навичок та умінь. Вони відповідають на запитання викладача із заданої тематики, читають прості тексти, вивчають та переказують діалоги, відтворю-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

ють прості монологи-описи, монологи-розповіді, монологи-міркування, які складаються із восьми-десяти речень.

Це дозволяє студентам збагачувати лексикон та прискорити процес інтеграції та адаптації до соціально-культурного середовища як в навчальному закладі, так і за його межами. Також, студенти виконують письмові завдання. На початку вивчення студентами російської мови як іноземної матеріал навчальних модулів носить загальний характер для студентів різних спеціальностей навчального закладу. На другому та третьому курсах додаються теми із наукового стилю мовлення, специфічні щодо напряму підготовки студентів медичного профілю.

Наприкінці першого року навчання студенти-іноземці повинні продемонструвати:

- сформованість знання щодо граматичного та лексичного матеріалу;
- уміння читати тексти навчально-професійної сфери, розуміти і відтворювати інформацію загально-культурних та професійних текстів за фахом;
- висловлювати на папері основний зміст запропонованого прослуханого або прочитаного текстів;
- вести діалог із іншими студентами та викладачем, ставлячи запитання та відповідаючи на них щодо запропонованої аудіо або текстової інформації;
- уміння та навички складати за аналогією тексти на основі різного типу планів, рисунків, схем, таблиць і діаграм.

На другому та третьому курсах відбувається ускладнення навчального матеріалу. Він має більш професійну та вузьку направленість, спрямовується на оволодіння професійним мовленням в галузі медицини. Так, на третьому курсі мовної підготовки матеріал навчально-професійної сфери містить неадаптовані тексти підручників та монографій, наукових статей в галузі медицини та майбутньої професійної діяльності студентів.

Крім освітньо-професійної мовної підготовки, важливим компонентом курсу є соціально-культурний аспект. На першому та другому курсах студенти-іноземці вивчають теми, що стосуються країнознавства, традицій України, системи освіти, культурних особливостей нашої держави. Крім того, на практичних заняттях студенти обговорюють і порівнюють особливості устрою у своїй країні та в Україні, знаходячи схожості та відмінності. Студенти із зацікавленістю виконують ці вправи. Обмінюючись досвідом, студенти вивчають глибше традиції інших народів та держави, в якій вони навчаються, використовуючи російську мову для пояснення та обґрунтування своїх думок.

Аналогічні вправи застосовуються у європейських ВНЗ у процесі мовної підготовки майбутніх фахівців-іноземців. Так, наприклад, у французькому університеті Бордо III ім. Мішеля де Монтеня мовна підготовка включає окремий курс “Французьке суспільство” (“Société française”) із лекційними та практичними заняттями, на яких студенти-іноземці знайомляться із суспільним устроєм держави та порівнюють його із устроєм власної країни. Цей курс викладається на другому та третьому роках вивчення мови.

Таким чином, у процесі навчання майбутніх фахівців утворюється певне освітнє середовище, яке поєднує в собі різні види взаємодій: “викладач – студент”, “студент-студент”. Необхідно зазначити, що групи студентів-іноземців є неоднорідними. Вони відрізняються не тільки рівнем володіння іноземною мовою, але й національними відмінностями, базовою довузівською підготовкою, тощо. Тому такі практичні заняття дозволяють об’єднати групу, організувати роботу у малих групах, відтворити дружню атмосферу, в якій студенти стають більш мотивованими щодо розвитку мовлення та кому-

нікації. М. Сітковська зауважує [6], що для студента-іноземця дуже важливим є формування знань, умінь і навичок щодо спілкування і комунікаційного обміну у новому соціокультурному середовищі на нерідній мові із представниками іншої культури.

Також, ми погоджуємося із міркуваннями науковця, яка вважає, що мовна підготовка повинна передбачати використання теоретичних і практичних розробок лінгвістики та педагогіки. І на практичних заняттях необхідно застосовувати активні методи навчання, роботи в малих групах, використовувати методи індивідуалізації та мотивації освітнього процесу, проводячи активізацію мовної та розумової діяльності студентів-іноземців [6]. На другому та третьому курсах, майбутні фахівці-іноземці виконують завдання, де використовуються такі дидактичні методи як проблемне навчання та рольові ігри. Студенти розігрують ситуації зустрічі пацієнтів та лікарів. При цьому майбутні фахівці медичного профілю розвивають комунікативні навички та рефлексію, що підвищує їх готовність до реальних умов професійної діяльності.

Крім того, нами було проведено опитування студентів-іноземців медичного профілю першого та другого курсів ХНУ ім. Каразіна. Ми поставили майбутнім фахівцям-іноземцям такі запитання:

- “Чи вважаєте Ви важливим знання, уміння та навички із мови важливим для подальшої професійної діяльності?”
- “Що, на Вашу думку, є найскладнішим при вивченні іноземної мови?”;
- “Чи є у Вас побажання та пропозиції щодо організації навчально-виховного процесу з мовної підготовки?”.

Майже 97% студентів вважають вивчення мови важливим для майбутньої професійної діяльності в галузі медицини, тому що під час навчання та санітарної практики у лікарні, використовуючи російську мову, вони повинні:

- здійснювати комунікацію в рамках повсякденної та професійної тематики;
- працювати самостійно та саморозвиватися, вивчаючи спеціальну медичну та наукову літературу;
- розуміти зміст та сутність інформації, заповнювати папери та складати медичні документи (історії хвороб, заповнювати журнали прийому і здачі чергувань, а також зберігання медикаментів);
- працювати із пацієнтом, вести бесіду, діалог, опитування “лікар-пацієнт”, “лікар-практикант”, “медична сестра-практикант”;
- працювати в команді медичного персоналу та лікарів, здійснюючи комунікацію.

Відповідаючи на друге запитання, більшість студентів (майже 95%) вважають що найскладнішим елементом при вивченні іноземної мови є сприйняття мовлення та інформації на слух та її правильне відтворення, а також побудова відповіді, комунікація в освітньому та професійному середовищі.

Саме тому необхідно приділяти більше уваги професійному та міжособистісному спілкуванню. Ми погоджуємося із думкою Н. Шаркової про те, що доцільно організувати у ВНЗ комунікативно-орієнтоване викладання мови, що повинно мати на меті не тільки надання учням практичних знань із граматики та лексики мови, що вивчається, але також розвинути у них розуміння того, як відповідна мова використовується для спілкування і професійної комунікації [8].

Саме ці ідеї підтверджують пропозиції студентів у відповідях на третє поставлене запитання. Майбутні фахівці-іноземці хотіли б більше уваги приділяти саме усно-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

мовленнєвій роботі на практичних заняттях, що дозволить студентам розвивати професійні навички із комунікації в галузі медицини.

Висновки.

У нашому дослідженні було проведено аналіз наукової літератури, досвіду організації мовної підготовки у вітчизняних та європейських ВНЗ, який дозволяє нам дійти думки про те, що:

1. Вивчення мови студентами-іноземцями є необхідним як для подальшої професійної діяльності, так і для формування комунікативних умінь і навичок, що входять до складу професійної компетентності майбутнього фахівця медичного профілю як у вітчизняних так і в європейських ВНЗ;

2. Важливим елементом мовної підготовки є практична робота, яка спрямована на розвиток комунікативних здібностей студентів-іноземців, завдяки усно-мовленнєвій роботі та використанню активних методів навчання в галузі професійного так і соціокультурного аспектів;

3. Якісна мовна підготовка є запорукою успішної інтеграції майбутніх фахівців-іноземців медичного профілю до освітнього та професійного середовища нашої держави.

4. Узагальнюючи досвід європейських ВНЗ, необхідно зазначити, що цікавим та перспективним є узгодження програми базової мовної підготовки до вимог міжнародних стандартів кваліфікації володіння мовою (СІЕР), що дозволить студентам-іноземцям під час навчання отримати міжнародний сертифікат із володіння мовою.

Список літератури:

1. *Алексеев Т.Н., Копілова Е.В., Гростинская О.Н., Корепанова Т.Э.* Обучение русскому языку иностранных студентов-нефилологов на продвинутом этапе / Наукові роботи. Центр міжнародної освіти. - Вип. № 18. - Харків.- 2011.- С.19-31. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/3404>.

2. Вища освіта України і Болонський процес : Навчальний посібник / [М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін]; за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.

3. *Калашнік Н.В.* Структура міжкультурної комунікативної компетентності іноземних студентів-майбутніх медиків / Н. В. Калашнік // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. - 2014. - № 3. - С. 104-110.

4. *Кремень В. Г.* Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с, Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М. З. Згуровський- К.: НТУУ "КПІ", 2006. - 544 с.

5. *Крисак Л.* Підготовка студентів медичних спеціальностей до англомовного професійно орієнтованого діалогічного мовлення: Зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014.– Ч.1.– С.188-194.

6. *Ситковская М.* Коммуникативность как основополагающая составляющая обучения русскому языку как иностранному / М. Ситковская // Новый коллегіум. – 2011. – № 1. – С. 49-52.

7. *Цехмістер Я.В.* Теорія і практика допрофесійної підготовки учнів в ліцях медичного профілю при вищих навчальних закладах: автореф. д-ра. пед. наук: 13.00.04

/ Цехмістер Ярослав Володимирович; АПН України, Ін-т пед. і псих. проф. освіти.– К., 2002. – 59 с.

8. *Шаркова Н.Ф.* Про формування усно-мовленнєвої комунікативної компетенції у студентів технічних ВНЗ [електронний ресурс] / Н.Ф. Шаркова. - Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/531/94/>

9. *Юсеф Ю.В.* Теоретичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів / Ю. В. Юсеф // Педагогічний процес: теорія і практика. - 2013. - Вип. 3. - С. 187-194.

10. *Gruess R. L.* Expectations and obligations: professionalism and medicine's social contract with society / R. L. Gruess, S. R. Gruess // Perspectives in Biology and Medicine. –2008. –Vol. 51. –No 4. –P. 579–598.

References:

1. *Alekseenko T.N., Kopilova E.V., Trostinskaja O.N., Korepanova T.Je.* Teaching of Russian for foreign students not-philologists at an advanced stage / Naukovi roboty. Tsentr mizhnarodnoi osvity. - Vyp.№ 18. - Kharkiv.- 2011.-S.19-31. [elektronnyj resurs] Rezhym dostupu: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/3404>

2. Higher education Ukraine and the Bologna Process : Navchal'nyj posibnyk / [M. F. Stepko, Ya. Ya. Boliubash, V. D. Shynkaruk, V. V. Hrubinko, I.I. Babyn]; za red. V. H. Kremenienia. – Ternopil' : Navchal'na knyha – Bohdan, 2004. – 384 s.

3. *Kalashnik N.V.* The structure of the intercultural communicative competence of foreign students - future doctors / N. V. Kalashnik // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Pedahohika. - 2014. - № 3. - S. 104-110.

4. *Kremen' V. H.* “Education and science in Ukraine - innovative aspects. Strategy. Realization. Results” / V.H. Kremen'. – K. : Hramota, 2005. – 448 s, Bolons'kyj protses: holovni pryntsypy ta shliakhy strukturnoho reformuvannia vyschoi osvity Ukrainy / M. Z. Zghurovs'kyj - K.: NTUU“KPY”, 2006. - 544 s.

5. *Krysak L.* The students of medical specialties to English professionally oriented dialogue speech: Zb. nauk. pr. Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny / Uman': FOP Zhovtyj O.O., 2014. – Ch.1. – С.188-194.

6. *Sitkovskaja M.* Communication skills as a fundamental component of teaching Russian as a foreign language / M. Sytkovskaia // Novyj kolehium. – 2011. – № 1. – S. 49-52.

7. *Tsekhmister Ya.V.* Theory and practice of training students in high schools medical profile with higher education: avtoref. d-ra. ped. nauk: 13.00.04 / Tsekhmister Yaroslav Volodymyrovych; APN Ukrainy, In-t ped. i psyk. prof. osvity.– K., 2002. – 59 s.

8. *Sharkova N.F.* About the formation of oral-verbal communicative competence of students of technical high schools [elektronnyj resurs] / N.F. Sharkova. - Rezhym dostupu: <http://vuzlib.com/content/view/531/94/>

9. *Yusef Yu.V.* Theoretical bases of communicative competence of doctors / Yu. V. Yusef // Pedahohichnyj protses: teoriia i praktyka. - 2013. - Vyp. 3. - S. 187-194.

10. *Gruess R. L.* Expectations and obligations: professionalism and medicine's social contract with society / R. L. Gruess, S. R. Gruess // Perspectives in Biology and Medicine. –2008. –Vol. 51. –No 4. –P. 579–598.

Стаття надійшла до редакційної колегії 4.03.2016

Ніна Підбуцька

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки і психології управління соціальними
системами ім. акад. І.А. Зязюна, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”
E-mail: podbutska_nina@ukr.net

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ТЕХНІЧНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація: досліджується проблема розвитку психологічної культури викладача вищої технічної школи. Розкривається необхідність використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних засобів навчання у підвищенні кваліфікації викладачів. Подано матеріали проведення майстер-класу “Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв’язання конфліктів”, який сприяє розвитку елементів психологічної культури викладача.

Ключові слова: психологічна культура, викладач вищого технічного навчального закладу, педагогічний конфлікт.

Nina Pidbutska

PhD in Pedagogy, Assistant Professor,
Department of Pedagogics and Psychology of Social Systems Management, National
Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: podbutska_nina@ukr.net

PSYCHOLOGICAL CULTURE DEVELOPMENT OF THE TEACHER OF TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT BY MEANS OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES

Abstract: The problem of psychological culture development of the teacher of higher technical school is investigated in the article. The necessity of use of innovative pedagogical technologies, in particular interactive tutorials in teachers increase is proved. There are illustrated the materials of holding a master class “Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational establishment: features, mechanisms of emergence and methods of conflicts solution” which promotes the development of the teacher’s psychological culture elements.

Keywords: psychological culture, teacher of the higher technical educational establishment, pedagogical conflict.

Нина Подбуцкая

РАЗВИТИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: исследуется проблема развития психологической культуры преподавателя высшей технической школы. Раскрывается необходимость использования инновационных педагогических технологий, в частности интерактивных средств обучения для повышения квалификации преподавателей. Представлены материалы проведения мастер-класса “Конфликтное взаимодействие в учебно-воспитательном процессе вуза: особенности, механизмы возникновения и методы разрешения конфликтов”, который способствует развитию элементов психологической культуры преподавателя.

© Ніна Підбуцька, 2016

Ключевые слова: психологическая культура, преподаватель технического вуза, педагогический конфликт.

Nina Pidbutska

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Psychological culture development of the teacher of technical educational establishment by means of interactive technologies”

Problem setting. The current trends of engineering answer the labor market calls, so, if professional knowledge and skills, that is professional competence were rather recently the main criterion of the professional selection to an engineering position, then now the employer considers as one of the main criteria such developed psychological properties, as professional mobility, leadership skills, abilities to work in team, creativity, adaptability, flexibility, "problem-solving skills" and so forth which have to be formed during the vocational training in a higher educational institution with the assistance of teachers of special disciplines which have to have the developed psychological culture.

Recent research and publications analysis. Such foreign and native scientists who deal with problems of psychological culture as V.P. Volk, S.B. Kuzikova, V.B. Lagutin, N.I. Machinska, O.I. Motkov, V.V. Semikin, G.E. Ulunova, who consider that the development of this type of culture is a call of present time, but it has to become a component of professionalism of the expert of any professional activity. The works by O.A. Ignatyuk, T.V. Gury, O.S. Ponomarev, O.G. Romanovsky are devoted to the features of psychological training of future engineers, leaders. They consider that the expert in the field of engineering has to be a leader, the professional ready to continuous self-improvement. However, not enough attention is paid by the scientists to the conditions of psychological culture development of the teacher of a technical higher educational institution, who is responsible for the quality of experts' training of such kind of activity which defines the extent of potential development of our country.

Paper objective is a disclosure of the features of psychological culture development by means of interactive technologies, in particular master classes in a problem of conflict interaction in teaching and educational process.

Paper main body. The feature of educational process at the higher technical educational establishment is an involvement in educational process of a future engineer such teaching stuff that is in the majority has technical education which provides lack of idea of psychological features of the student's development, psychological bases of creation of interaction in the student-teacher system, innovative psychological and pedagogical technologies of study and so forth. The lack of this knowledge leads sometimes to the difficult and adverse relations between the subjects of educational process, therefore it destructively influences on formation of the student' identity as the future expert in the field of engineering.

The problem of psychological culture of the modern person is extremely demanded in difficult conditions of present time; especially it is actual in the educational environment as under it the future of the country is formed. The analysis of scientific and psychological literature demonstrates that psychological culture is considered as different manifestations of the personality, such as education, level of culture, sensibleness of own experiences, creative life implementation; means of self-knowledge, self-development; the psychological education in conjunction with readiness to realize it for self-realization; a kernel of professionally important qualities which predetermines the ability to self-realization in a profession, in life; the

developed mechanism of personal self-control which provides the constructive interaction with people around; subject's relation to restrictions and resources of personal growth.

Taking into account the specifics of educational process of technical educational establishments in which the teachers with technical education work and who haven't got psychological and pedagogical knowledge which is the main factor of their psychological culture development it is necessary to introduce the professional development, in particular the preparation of psychological and pedagogical bases of educational activity creation.

As a matter of NTU "KhPI" experience as to a leader of technical education in Ukraine, it should be noted the effectiveness of certain actions for increase of psychological culture of teachers – "technicians", for example annual International workshop "Modern pedagogical technologies in education" which purpose within 13 years is increase of pedagogical skill of scientific and pedagogical workers by their acquaintance and study to modern technologies of pedagogical process, and also experience exchange of rather new approaches to education and development of the personality, acquaintance with experience of introduction and application of modern pedagogical technologies in educational process of NTU "KhPI", with modern requirements to professional activity of the teacher of the higher technical school which happens in the form of pedagogical workshops, master classes, trainings, discussions, demonstrations, presentations directed to formation, development and improvement of personal professional competence (pedagogical, psychological, organizing, creative, communicative and so forth).

So, the author of article carries out a creative workshop "Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational establishments: features, emergence mechanisms and methods of the solution of the conflicts" which aim is development of cognitive, affective and strong-willed, communicative, regulatory and substructure experience of social interaction of psychological culture components of the teacher of technical institution. So, on a workshop it is given the knowledge of fundamentals of pedagogical conflictology, there are developed such properties of the teacher which promote the conflict prevention in interaction with participants of teaching and educational process.

Conclusions of the research. The psychological culture formation of the teacher of technical educational establishment is a call of present time which exposes essentially new requirements to the process of training of future competitive expert in the sphere of engineering.

The psychological culture of the teacher is a difficult integrative phenomenon which is formed during professionalizing, provides professional self-realization, and consists of cognitive, reflexive, valuable and semantic, affective, strong-willed, communicative and regulatory components which define such developed psychological properties as behavior self-control, social intelligence, ability adequately to perceive people, emotional stability, self-checking, endurance, ability to communicate structurally with people, ability to operate own emotions, justice and so forth.

One of the form of psychological culture development is the professional development in the form of participation in a master class, in particular the master class developed by the author of article "Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational establishment: features, mechanisms of emergence and methods of conflicts solution" allows to expand the knowledge about the features of pedagogical communication and development of constructive interaction abilities in teaching and educational process.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції інженерної діяльності сьогодні відповідають викликам ринку праці, так, якщо досить нещодавно головними критерієм професійного відбору на інженерну посаду були професійні знання, уміння та навички, тобто професійна компетентність, то зараз роботодавець одними з головних критеріїв бачить розвинені психологічні властивості, такі, як професійна мобільність, лідерські якості, уміння працювати у команді, креативність, адаптивність, гнучкість, “problem-solving skills” тощо. Зрозуміло, що ці особливості повинні формуватися ще під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі. На жаль, основним стереотипним орієнтиром технічного вишу є розвиток технічних здібностей і відсутність усвідомлення важливості психологічної підготовки майбутнього фахівця, яка повинна відбуватися за участі викладачів спеціальних дисциплін, які відповідно повинні мати розвинену психологічну культуру. Тож одним із завданням усіх технічних вишів повинно стати удосконалення знань з психологічних особливостей побудови навчально-виховного процесу його суб’єктів.

Аналіз попередніх наукових досліджень. Проблема психологічної культури займаються такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як В.П. Вовк, С.Б. Кузікова, В.Б. Лагутін, Н.І. Мачинська, О.І. Мотков, В.В. Семикін, Г.Є. Улунова, які вважають, що розвиток цього виду культури є викликом сьогодення, та вона повинна стати складовою професіоналізму фахівця будь-якої професійної діяльності. Особливостями психологічної підготовки майбутніх інженерів, лідерів присвячено праці О.А. Ігнатюк, Т.В. Гури, О.С. Пономарьова, О.Г. Романовського, які вважають, що фахівець у галузі інженерії повинен бути лідером, професіоналом, готовим до постійного самовдосконалення. Однак, недостатньо уваги вченими приділяється умовам розвитку психологічної культури викладача технічного вищого навчального закладу, від якого залежить якість підготовки фахівців такого виду діяльності, яка визначає ступінь розвитку потенціалу нашої країни.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей розвитку психологічної культури засобами інтерактивних технологій, зокрема майстер-класів з проблеми конфліктної взаємодії у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Особливістю освітнього процесу у технічному ВНЗ є задіяння у процес навчання та виховання майбутніх фахівців інженерної діяльності професорського-викладацького складу, що у своїй більшості має технічну освіту, що передбачає відсутність уявлення про психологічні особливості розвитку особистості студентського віку, психологічних основ побудови взаємодії у системі “студент-викладач”, інноваційні психолого-педагогічні технології навчання тощо. Брак цих знань призводить інколи до складних, несприятливих стосунків між суб’єктами освітнього процесу, тож деструктивно впливає на формування особистості студента-майбутнього фахівця. Умовою попередження цих процесів та ефективною основою побудови ефективного навчально-виховного процесу у технічному виші вважаємо впровадження особисто-орієнтованого підходу, що передбачає “організацію навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб’єкта навчально-виховної взаємодії...метою...є створення умов...для індивідуальної самореалізації учня, розвитку і саморозвитку його особистісних якостей” [1, с. 626]. Все це можливо на нашу думку за рахунок розвиненої психологічної культури викладача технічного вишу та його спроможності побудови ефективної взаємодії у системі “куратор-студент-академічна група”.

Проблема психологічної культури сучасної людини є вкрай затребуваною у складних умовах сьогодення, тим паче у освітньому середовищі вона актуальна, оскільки у його стінах формується майбутнє країни. Аналіз науково-психологічної літератури свідчить, що під психологічною культурою вбачаються різні прояви особистості:

- освіченість, культурність, усвідомленість власних переживань, творче здійснення життя;
- засіб самопізнання, саморозвитку;
- психологічна освіченість у сукупності із готовністю її реалізувати для самореалізації;
- ядро професійно-важливих якостей, що зумовлює здатність до самореалізації у професії, у житті;
- розвинений механізм особистісної саморегуляції, що забезпечує конструктивну взаємодію із оточуючими;
- ставлення суб'єкта до обмежень та ресурсів особистісного зростання.

Зрозуміло, що психологічна культура особистості, в тому числі викладача є складним інтегративним явищем, що формується протягом життя і передбачає самореалізацію у житті та професійній діяльності. Аналізуючи її компоненти (когнітивний, рефлексивний, афективний, вольовий, комунікативний, регулятивний, досвіду соціальної взаємодії, ціннісно-смысловий), можна побачити у кожному з них такі елементи саморегуляції поведінки, як соціальний інтелект, уміння адекватно сприймати людей, емоційна стабільність, самоконтроль, витримка, уміння конструктивно спілкуватися із людьми, уміння управляти власними емоціями, справедливість тощо. Так чи інакше ці особистісні властивості необхідні педагогу вищої школи для організації суб'єкт орієнтованого навчання, заснованого на повазі та прийнятті особистості студента, та в цілому розкриваються у конфліктологічній культурі викладача. Враховуючи специфіку навчального процесу технічного вишу, у якому задіяні викладачі з технічною освітою, у яких відсутні, як психолого-педагогічні знання, що є умовою розвитку їх психологічну культуру, необхідно впроваджувати підвищення кваліфікації, зокрема підготовку з психолого-педагогічних основ побудови освітньої діяльності. Виходячи з досвіду НТУ "ХПІ" як флагману технічної освіти в Україні, треба зазначити про дієвість певних заходів з підвищення психологічної культури викладачів-"технарів", наприклад щорічна Міжнародна школа-семінар "Сучасні педагогічні технології в освіті", мета якої вже протягом 13 років підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників шляхом їх ознайомлення і навчання сучасним технологіям педагогічного процесу, а також обміну досвідом щодо нових підходів до виховання та розвитку особистості, ознайомлення із досвідом впровадження і застосування сучасних педагогічних технологій в освітньому процесі НТУ "ХПІ", із сучасними вимогами до професійної діяльності педагога вищої технічної школи, що відбувається у формі педагогічних майстерень, майстер-класів, тренінгів, дискусій, демонстрацій, презентацій, спрямованих на формування, розвиток та вдосконалення особистісних професійних компетентностей (педагогічних, психологічних, організаторських, творчих, комунікативних тощо).

Так, автором статті проводиться творча майстерня "Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв'язання конфліктів" [2], мета якої розвиток когнітивної, афективно-вольової, комунікативної, регулятивної та підструктури досвіду соціальної взаємодії складових психологічної культури викладача технічного вишу. Так на майстерні даються з знання з основ педагогічної конфліктології, розвиваються властивості педагога, які сприяють

запобіганню конфліктів у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу. Розкриємо більш ґрунтовно та детально матеріали майстер-класу.

Важливим моментом попередження педагогічних конфліктів є знання їх особливостей, до яких відносять: різний соціальний статус учасників конфлікту, різниця віку і життєвого досвіду, різне розуміння подій та їх причин, що зумовлює різну поведінку, рівень відповідальності за помилку у вирішенні, оскільки конфлікт “очима вчителя” і “очима учня” бачиться по-різному, педагогу важко зрозуміти студента та його переживання, а студенту контролювати власні емоції. Такі особливості приводять до висновку, що конфлікт у педагогічній діяльності легше попередити, ніж успішно розв'язати.

Причиною педагогічних конфліктів було віднесено:

- стилі педагогічного спілкування;
- конфліктогени, до яких ми відносимо слова, дії та без дії;
- вибір неадекватного “єго-стану”;
- наявність індивідуально-психологічних рис, що відносяться до певного типу конфліктної особистості.

Так, аналізуючи **стилі педагогічного спілкування** нами було використано дві класифікації (В.А. Кан-Калік, М. Тален). Перша складається з наступних стилів:

1. Спілкування на основі високих професійних установок педагога, творчого ставлення до педагогічної діяльності в цілому.

2. Спілкування на основі дружньої прихильності, що характеризується захопленістю справою, при чому педагог виконує роль наставника, учасника спільної навчальної діяльності. У цьому стилі, що зауважується на майстер-класі, є “підводні камені”, що виникають у професійній діяльності молодих викладачів, коли цей стиль перетворюється на панібратство.

3. Спілкування-дистанція, що, на жаль, за думкою більшості студентів технічного вишу та за результатами власних спостережень, є досить поширеним у педагогічній діяльності. Воно характеризується відсутністю зворотного зв'язку у відносинах через позиціонування власного авторитету, великого життєвого досвіду, віку та відповідно високого професіоналізму.

4. Спілкування-залякування, що характерне для викладачів, які вважаємо професійно непридатні до виконання педагогічної діяльності

5. Спілкування-загравання, що спрямоване на швидке отримання авторитету серед студентів, але яке насправді знижує якість навчання.

Класифікація М. Талена дещо близька до вищезазначеної та викликає інтерес з боку викладачів:

Модель I – “Сократ”, який характеризується умінням провокувати суперечки і дискусії, індивідуалізмом та несистематичністю у навчальній діяльності.

Модель II – “Керівник групової дискусії”, який прагне досягти згоди і встановити взаємостосунки із студентами на основі співпраці, за рахунок ролі посередника із демократичним стилем стосунків.

Модель III – “Майстер”, який є взірцем до наслідування, як у навчальному процесі, та і в процесі життєдіяльності.

Модель IV – “Генерал”, який використовує авторитарний стиль стосунків, характеризується “підкресленою” вимогливістю, чекає беззаперечної слухняності студентів через власну однозначну правоту.

Модель V – “Менеджер”, проявляється у побудові ефективної атмосфери стосунків та діяльності, де заохочується ініціатива і самостійність та обов’язкова оцінка кінцевого результату.

Модель VI – “Тренер”, який підтримує корпоративність у відносинах, орієнтація на групову роботу, яка повинна закінчуватися блискучим результатом та перемогою.

Модель VII – “Гід”, що характеризується лаконічністю, точністю та стриманістю, знає “все про все”, чим визиває відторгнення студентів.

Тож, знання про певні стилі педагогічного спілкування допомагає усвідомити викладачам власний стиль та скоригувати його відповідно до конструктивної взаємодії у освітній діяльності.

До основних **конфліктогенів педагогічного процесу** як причини виникнення конфлікту ми відносимо (рис. 1).

прагнення до переваги серед інших	прояви агресивності	прояви егоїзму
• наказ • погроза • критика • глузування • поблажливе ставлення	• образа • підозра • вербальна агресія	• категоричність висловлювань • нав’язування власних порад • перебивання співрозмовника

Рис. 1. Конфліктогени педагогічного спілкування

Відповідно до наведеного матеріалу конфліктогенами педагогічного конфлікту є прагнення до переваги серед інших, прояви агресії та прояви егоїзму, які можуть спостерігатися у поведінці усіх суб’єктів навчально-виховного процесу.

Ще одною з найчастіших причин є **вибір неадекватного невідповідного его-стану** викладачем. Узагалі за теорію Е. Бернса люди у різних ситуаціях використовують різні его-стани: Дорослий, Дитя, Батько, кожен з яких характеризується певними поведінковими проявами. Щодо навчального процесу, то вважаємо, що найоптимальнішою формою взаємодії за схемою Дорослий↔Дорослий, оскільки передбачає діалогічне спілкування на основі поваги один до одного, незважаючи на досвід, вік та ін. Особливо конфліктною формою є Батько↔Дитя, що проявляється у відношення до студента як малого дитя, який нічого не знає, не вміє, що провокує незадоволеність у студента.

Останньою з визначених причин педагогічного конфлікту є **наявність індивідуально-психологічних рис, що відносяться до певного типу конфліктної особистості** у суб’єктів навчального процесу: демонстративний, ригідний, надточний, імпульсивний, безконфліктний (таблиця).

Типи конфліктних суб'єктів навчальної діяльності та особливості взаємодії з ними

Тип особистості	Характеристика	Особливості взаємодії
Демонстративний	Поведінка зухвала, незадовільна, мета якої - спровокувати увагу оточуючих, пристосовується до будь-яких ситуацій, емоційний в оцінках	Не звертати увагу на неадекватну поведінку студента певний час з метою зменшення потреби демонстрації його особистості
Ригідний	Складно включається в бесіду, довго міркує над відповіддю, образливий, не критичне ставлення до власної думки	Не квапити з відповіддю, чекати або сприяти адаптації у новій ситуації, конструктивне діалогічне спілкування
Надточний	Скрупульозно ставиться до справи, що виконує, чекає від інших такого ж ставлення, образливий	Складником оцінки студента повинен стати аналіз часу, що був затрачений на виконання завдання
Некерований	Імпульсивний, не управляє власною поведінкою, низький рівень саморегуляції	Усвідомлення низки якостей студента та допомога у їх корекції
Безконфліктний	Конформний, не має власної думки, "пливе за течією"	Допомога у побудові власної точки зору щодо вирішення проблеми та її аргументація

Також важливим шляхом розвитку психологічної культури викладачів є визначення та адекватний вибір стратегії поведінки у конфлікті, вважаючи на цінність міжособистісних відносин, до яких ми відносимо боротьбу, компроміс, відхід, пристосування та співробітництво. Схарактеризуємо їх детальніше.

Відхід обирається тоді, коли індивід не хоче відстоювати свої права, співробітничати для вироблення рішення, утримується від вислову своєї позиції, ухиляється від суперечки, тобто ухилення від відповідальності за рішення. Така поведінка можливо, якщо результат конфлікту для індивіда не особливо важливий або ситуація надто складна і вирішення конфлікту зажадає багато сил у його учасників, або у індивіда не вистачає влади для рішення конфлікту у свою користь.

Протиборство характеризується активною боротьбою індивіда за свої інтереси, застосуванням усіх доступних йому засобів для досягнення поставлених цілей влади, примусу, інших засобів тиску на опонентів, використанням залежності інших учасників від нього. Ситуація сприймається індивідом як украй значуща для нього, як питання перемоги або поразки, тож передбачаються жорстка позиція по відношенню до опонентів і непримиренний антагонізм до інших учасників конфлікту у разі їх опору.

При пристосуванні дії індивіда спрямовані на збереження або відновлення сприятливих відносин з опонентом шляхом згладжування розбіжностей за рахунок

власних інтересів, що можливо у ситуації, коли внесок індивіда не дуже великий або коли предмет протиріччя більш важливий для опонента, ніж для індивіда та є бажання зберегти конструктивні відносини з опонентом.

При виборі *співпраці* особистість проявляє активність у пошуках рішення, що задовольняє всіх учасників взаємодії, але не забуває при цьому і свої інтереси, відбувається відкритий обмін думками, зацікавленість всіх учасників конфлікту у виробленні загального рішення. Дана форма вимагає позитивної роботи і участі всіх сторін. Якщо у опонентів є час, а рішення проблеми має для усіх важливе значення, то при такому підході можливе всебічне обговорення проблеми та прийняття загального рішення з дотриманням інтересів всіх учасників.

При *компромісі* дії учасників спрямовані на пошуки рішення за рахунок взаємних поступок, на вироблення проміжного рішення, що влаштовує обидві сторони, при якому особливо ніхто не виграє, але і не втрачає. Такий стиль поведінки застосовний за умови, що опоненти володіють однаковою владою, мають взаємовиключні інтереси, у них немає великого резерву часу на пошук кращого рішення, їх влаштовує проміжне рішення на певний період часу.

Одним із заключних моментів майстер-класу стало вивчення методу картографії конфлікту, який допомагає проаналізувати його з метою конструктивного вирішення.

Оскільки частіше за все до учасників педагогічного конфлікту відноситься не лише “викладач-студент”, а й групи підтримки, зокрема інші студенти академічної групи, інші викладачі, завідувач кафедри тощо, то аналізувати його необхідно з урахуванням **усіх** задіяних у конфлікті, для чого необхідно побудувати карту конфлікту, тобто візуалізувати його (рис. 2).

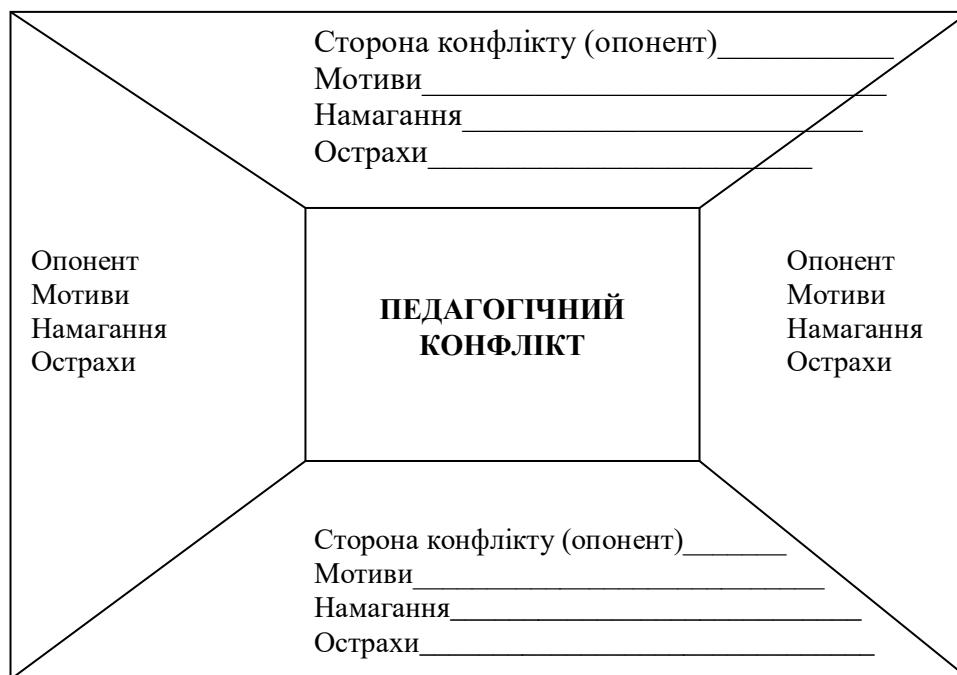

Рис. 2. Картографія педагогічного конфлікту

Відповідно до визначеного об'єктом аналізу конфлікту повинні бути не лише сторони конфлікту, але й їх мотиви, намагання та страхи, оскільки уявлення про них з боку іншої сторони визначає подальший розвиток конфлікту, або конструктивний, або деструктивний. Зрозуміло, що опонент не може об'єктивно визначити мотиви іншого, через те, що іноді ми самі не завжди усвідомлює їх, тож аналіз того, що є можливою детермінантою конфліктної поведінки є важливим етапом його розв'язання. Те ж саме відноситься до намагань та страхів, опоненти повинні розуміти ціль та те, чого боїться учасники конфлікту. Щодо педагогічного конфлікту, особливо головного його учасника – викладача, що у більшій мірі відповідальний за його наслідки, та який має вищий ранг, то він повинен розуміти причини вступу у конфлікт учасників навчального-виховного процесу, аналізувати та передбачати його наслідки, що зумовить конструктивне завершення складної ситуації.

Ще одною важливою умовою попередження педагогічного конфлікту є вміння конструктивної критики. Критика у навчальному процесі є досить частим явищем, що визвано типовими ситуаціями у відносинах “студент-викладач”, в яких викладач знає все, а студент або нічого, або замало, тож критикування студентів за невисокі успіхи у навчанні з боку викладачів становляться причиною конфліктів. Тому, правилами конструктивної критики, які повинні регламентувати спілкування викладача наступні: у критиці він повинен починати з позитивного висловлювання, далі переходити до власне критичного зауваження, і завершувати конструктивним побажанням, наприклад: “Я знаю, що ти можеш зробити складне завдання, вирішити складну задачу, але сьогодні ти не впорався і отримав погану оцінку. Впевнений, що наступного разу тобі все вдасться”.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, формування психологічної культури викладача технічного вишу є викликом сьогодення, яке ставить принципово нові вимоги до процесу підготовки майбутнього конкурентоспроможного фахівця у сфері інженерії. Під психологічною культурою викладача ми розуміємо складне інтегративне явище, що формується протягом професіоналізації, забезпечує професійну самореалізацію, та складається з когнітивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового, афективного, вольового, комунікативного та регулятивного компонентів, що визначають такі розвинені психологічні властивості, як саморегуляція поведінки, соціальний інтелект, вміння адекватно сприймати людей, емоційна стабільність, самоконтроль, витримка, вміння конструктивно спілкуватися із людьми, вміння управляти власними емоціями, справедливість тощо. Вважаємо, що однією з форм розвитку психологічної культури є підвищення кваліфікації у вигляді участі у майстер-класі. Зокрема розроблений автором статті майстер-клас “Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв'язання конфліктів” дозволяє розширити знання з особливостей педагогічного спілкування та розвитку умінь конструктивної взаємодії у навчально-виховному процесі. Перспективою цього напрямку дослідження бачимо у розширенні тематики майстер-класів, зокрема розкриття шляхів конструктивного розв'язання педагогічного конфлікту, та проведення тренінгів, змістом яких стане розкриття сутності конкретних прикладів конфліктної взаємодії та практичним їх вирішенням.

Список літератури:

1. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Підбуцька Н.В. Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв'язання конфліктів / Н. В. Підбуцька. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/19600?mode=full> (Дата звернення 15.01.2016). – Назва з екрана.
3. Анцупов А.Я. Конфликтология / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М., 2001. – 551 с.

References:

1. Encyclopedia of the education/Academy of pedagogical sciences of Ukraine; editor-in-chief V. G. Kremen. - K.: Yurinkom Inter, 2008. - 1040 s.
2. Pidbutska N. V. Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational institution: features, mechanisms of emergence and methods of the conflict resolution/ N. V. Pidbutska. - Access mode: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/19600?mode=full> (Date of the address 1/15/2016). - The name from the screen.
3. Antsupov A. I. Conflictology / A. J. Antsupov, A. I. Shipilov. – M., 2001. – 551 s.

Стаття надійшла до редакційної колегії 3.03.2016

Zhanna Bogdan

PhD in Psychology, Associate Professor,
Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine
E-mail: janna.bogdan79@mail.ru

Tetiana Solodovnyk

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine
E-mail: bytenkot@mail.ru

**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DEVELOPING A HEALTHY LIFESTYLE IN
EARLY YOUTH**

Abstract: In the article, the authors consider the need for development of healthy lifestyle in early youth. The theoretical analysis on the issues of healthy life, both physical and mental, is performed. A questionnaire that helped determine the level of development of healthy lifestyle is developed. Mini-lectures that provide an opportunity to learn more about their own health, the possibilities of the human body and exercises that help to promote health and well-being, are presented. A training program for development of a healthy lifestyle of students is proposed.

Keywords: healthy lifestyle, junior adolescence, mental and physical stress, chronic fatigue syndrome, training, auto-training.

Жанна Богдан

кандидат психологічних наук, доцент, кафедра педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна, Національний технічний
університет "Харківський політехнічний інститут"
E-mail: janna.bogdan79@mail.ru

Тетяна Солодовник

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна, Національний технічний
університет "Харківський політехнічний інститут"
E-mail: bytenkot@mail.ru

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО
СПОСОБУ ЖИТТЯ У РАННІЙ МОЛОДОСТІ**

Анотація. У статті автори розглядають необхідність розвитку навичок здорового способу життя у ранній молодості. Проведено теоретичний аналіз щодо питань здорового способу життя людини, як фізичного, так і психічного. Розроблено анкету, яка дозволила визначити рівень розвитку навичок здорового способу життя. Наведено міні-лекції, які дають можливість дізнатися більше про власне здоров'я, можливості людського організму та вправи, що сприяють зміцненню здоров'я та самопочуття. Запропоновано тренінгову програму щодо розвитку навичок здорового способу життя студентів.

© Zhanna Bogdan, Tetiana Solodovnyk, 2016

Ключові слова: здоровий спосіб життя, молодший юнацький вік, психічні та фізичні навантаження, синдром хронічної втоми, тренінг, аутотренінг.

Жанна Богдан, Татьяна Солодовник

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ В РАННЕЙ МОЛОДОСТИ

Аннотация: рассматривается необходимость развития навыков здорового образа жизни в ранней молодости. Проведен теоретический анализ по вопросам здорового образа жизни человека, как физического, так и психического. Разработана анкета, которая позволила определить уровень развития навыков здорового образа жизни. Приведены мини-лекции, которые дают возможность узнать больше о своем здоровье, о возможностях человеческого организма, и упражнения, способствующие укреплению здоровья и самочувствия. Предложена тренинговая программа по развитию навыков здорового образа жизни студентов.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, младший юношеский возраст, психические и физические нагрузки, синдром хронической усталости, тренинг, аутотренинг.

Problem setting. The main value for the person at all times has been the health, both physical and mental. Health status determines the quality of life, affecting all aspects of life. Human's health is affected by many factors, both external and internal. And if we can influence external factors rather indirectly, for example, environmental condition, the internal factors entirely dependent on each individual and their desire to preserve their own health.

Unfortunately, a healthy lifestyle is not in a trend today, especially among today's youth, but health is easy to damage and difficult to recover. Therefore, this issue is very relevant both for the country, health care, and for high school, where not only the professional knowledge of the younger generation of is formed, but also education of their social guidelines and principles is performed that help youth resist such contemporary problems as smoking, alcohol and drugs.

Analysis of previous research. The issue of healthy lifestyle, both physical and mental, is considered in a large number of scientific publications, including of A. Alekseenko, M. Amosov, V. Ananiev, V. Bobrytska, J. Miller, G. Mieszko [2–7], et al. But the problem is always relevant and important.

A healthy lifestyle should enter into the consciousness of every human being, to determine their quality, be a priority for everyone. Only healthy people can become successful, give birth to healthy offspring, and advance on the career ladder. Meanwhile, the current working conditions are not conducive to a healthy lifestyle: heavy loads, continues stress, lack of exercise, all this causes major health problems.

The purpose of this article is to develop a training program for the development of healthy lifestyle among today's youth of college age.

The main material. Healthy living include many components relating to both physical and mental health, and, according to many researchers, mental health defines the physical. We in our work to the components of a healthy lifestyle classified as follows: regime of work and rest, organization of sleep, diet, physical activity, personal hygiene, prevention of addictions, culture, interpersonal communication, regulation of psychophysical organism, and physical self-improvement. Consider in more detail each of the components.

Mode of work and rest. Day regimen is a normative basis of life for all people. At the same time it should be individual, that meet the health status, level of disability, personal interests and inclinations. It is important to ensure the sustainability of an activity within a day, avoiding significant deviations from specified standards. Regimen is real and feasible, if it is dynamic and counts for unforeseen circumstances.

Young people, especially students, should keep clearly organized way of life, observe a permanent regime of work, rest, nutrition, sleep and exercise.

Organization of sleep. Sleep is a compulsory and most complete form of daily rest. For a man, it should be considered normal night monophasic sleep of 7, 5-8 hours. Hours designated for sleep, can not be regarded as a kind of reserve time, which can often be used with impunity for other purposes. It usually affects the productivity of mental work and psycho-emotional state. Erratic sleep may lead to insomnia and other nervous disorders.

Intense mental work should stop 1,5 hours before bedtime because it creates the cortex closed loop excitation, which are highly resistant. An intense brain activity goes on even when the person has finished working. Because mental work is performed immediately before going to bed, falling asleep is difficult leading to situational dreams, lethargy and poor health after awakening.

Organization of nutrition. Nutrition culture plays a significant role in the formation of healthy life. Everyone can and should know the principles of nutrition, regulate normal body weight. Rational nutrition is a physiologically full meal by people on the basis of sex, age, nature of work and other factors. Nutrition is based on the following principles: achieving energy balance; establishing the right balance between the major nutrients – proteins, fats, carbohydrates, between the plant and animal proteins and fats, simple and complex carbohydrates; balance of minerals and vitamins; rhythm of Nutrition.

Organization of physical activity. One of the essential factors of a healthy lifestyle is regular, relevant to gender, age, health status physical activity. It is a combination of different motor actions performed in everyday life, in an organized and independent physical exercise and sports.

In a large number of people engaged in mental work, physical activity is limited. This is typical for students in which the ratio of dynamic and static components of life is a time of 1:3, and energy consumption of 1:1; outside the classroom time it is 1:8 and 1:2, respectively. The fact that the dynamic component of student's activities during classes and extracurricular is almost equal, indicates a low level of physical activity.

According to the program of major hypodynamic risk factors prevention, a good situation is in which a person pays to physical exercises 4 hours per week. The optimal mode is one in which men spend exercising 8-12 hours a week and women 6-10 hours. Focusing on physical exercise, it is advisable to spend at least 6-8 hours for men and 5-7 hours for women. The remaining time is complemented by physical activity in different conditions of household activities. An important factor in optimizing motor activity is independent exercise classes (morning gymnastics, micro-pauses at work using specially designed exercises, daily walks, hiking weekends, etc.).

Personal hygiene. Knowledge of the rules and requirements of personal hygiene is required for each cultural person. Body hygiene makes special demands to the state of the skin that functions for protection the internal environment, excretion of metabolic products from the body, thermoregulation and others. They are performed fully, only if healthy and clear skin.

Prevention of bad habits. A healthy lifestyle is incompatible with addictions. Alcohol, drugs, tobacco is the most important risk factors for many diseases that adversely affect human health.

The style of life associated with alcohol inevitably leads to loss of social activity, closure in terms of own selfish interests. Reduced quality of life in general, main landmarks of life are distorted and do not reflect the generally accepted; work that requires volitional and intellectual effort is difficult, there is conflicting nature of the relationship with society.

Smoking – one of the most harmful habits. The impact of tobacco smoke on respiratory system causes irritation of the mucous membranes of the respiratory tract, causing their inflammation, accompanied by cough, especially in the morning hoarseness, expectoration is dirty gray. Subsequently the elasticity of the lung tissue is violated and emphysema develops. This is why smokers are 10 times more likely to develop lung cancer.

Drugs use is also related to bad habits. There are several classes of drugs that are different in nature and degree of influence on the human body.

Culture of interpersonal communication. Communication, whose efficiency is determined by the maturity of communicative culture of its participants, is the leading type of interaction between people and one of the components of a healthy lifestyle. Culture of interpersonal communication includes a system of knowledge, norms, values and patterns of behavior accepted in society that organically and naturally it realized in the business and emotional communication. This is an important condition for the satisfaction of an individual's relationship with the life in general, one of the keys to mental, physical, emotional, social and intellectual development of the individual.

Psychophysical regulation of the body. All subjective perception of different situations, events, their assessment (desirability, utility) is associated with emotions. They help mobilize the body for emergency overcoming of any difficulties. Negative emotions lead to an increase in blood acetylcholine, which causes narrowing of the arteries of the heart. How to get rid of unnecessary worries, overcome negative emotions? It can be done by switching focus to another object or activity. The more important for us an event, the stronger the reaction to it. Therefore the habit to rationally assess conditions is good for health.

Physical self-education and self-improvement – a prerequisite of a healthy lifestyle. The physical self-education is understood as a process of focused, deliberate, systematic work on oneself and is focused on the formation of physical culture of the person. It includes a set of techniques and activities that define and regulate emotive, effective position on the individual's health, mental and physical condition, physical improvement and education.

To determine the level of healthy lifestyle habits among students of 1-5 courses of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute” we developed a questionnaire containing 12 questions. P. Obraztsov gives this definition: “a survey is method of empirical research based on a survey of a large number of respondents and used to obtain information about the typicality of certain psychological and educational events” [8, p. 85]. Thus was created **the questionnaire** – a study document, designed in accordance with the established requirements, it consists of questions that usually have response options.

Questions in a questionnaire can be of three types: closed, open and half-closed. Open questions are those in which there is no response and the respondent must respond independently. Half-closed are questions which along with response options offer an opportunity to express their opinion. Closed answers have the responses, you need only choose a certain option.

In the first survey question "How do you assess the state of their health?" 78% said "good", 22% answered "bad", from which it can be assumed that most of the respondents follow a healthy lifestyle. On the second question, "Do you smoke?" 57% answered "yes", indicating that 27% of respondents have potential health threat.

The next question of our questionnaire "How often do you drink alcohol?" 76.5% of respondents answered "once a month", 23.5% gave the answer "once a week", and no one uses alcohol more than once a week. From these responses we concluded that among those surveyed, such a harmful habit as alcohol abuse is absent.

The question about healthy nutrition was quite controversial because there are many points of view on the healthy nutrition issue. 62% of respondents said that they eat properly, rest answered "no".

To the question "Do you exercise?" almost 61% of respondents answered "no", indicating the sedentary lifestyle of modern students. Of course, learning activities are not conducive to physical exercise and outdoor life, but a person should do at least minimal exercise to maintain normal health.

Next question "How many hours did you sleep in excess of six hours?" was also controversial because women and men need different amounts of sleep hours to rest adequately. 48% of respondents answered to this question "yes".

To the question "Do you have times when you lose sleep because of excitement?" 57% said "yes". Indeed, modern living conditions cause many stresses that disrupt the normal sleep.

To the question "Does the weather changes affect your health?" 49% of respondents answered "yes". This may be due to various reasons, one of which may be sedentary lifestyle, smoking also contributes to the deterioration of blood vessels and blood flow in the body.

Next in our questionnaire was the question "Is it more difficult for you to focus than in previous years?", to which 67% of respondents answered "no", indicating an active mental activity of young people, but 33% of respondents say that they cannot focus so easily as before.

The next question of our questionnaire "Are you concerned about the weakening of your memory, forgetfulness?", to which 89% of respondents answered "no". This is because, firstly, all students were young, and secondly, studying requires constant mental labor, and thus constantly trains memory.

To the question "Are you sometimes short of breath when walking fast?" 23% answered "yes", due to a sedentary life.

The latest question of our questionnaire was "Do you think that you are capable, as before?" A positive answer to this question was given by 48% of respondents, i.e. 52% get tired faster. Fast fatigue can be caused by various factors, but still fast fatigue is associated with the condition of health.

Thus, summarizing the results of a survey of students NTU "KPI", we can conclude that they need to develop the skills of a healthy lifestyle in the first place, because the whole their life is still ahead, and secondly, today almost all professions are not conducive to the mobile lifestyle and preserving the health of young people.

The next stage of our research was to develop a series of measures for the development of healthy lifestyle among students, which consisted of several stages.

The first stage of our work was to hold a number of mini-lectures on the development of healthy lifestyle, each lasting 30 minutes. Mini-lectures is a rather convenient and efficient method that helps reveal the essence of the issue, while not overburdening the audience with a

large amount of information. We conducted four mini-lectures. The first lecture “Bad habits” was devoted to the influence of bad habits on the human body and describes the effects and diseases caused by smoking, excessive alcohol consumption and drug use.

The next mini-lecture “Want to be healthy – Move!” contained information about the benefits of physical activity, daily exercises, walks in the fresh air and so on. Also at the lecture we talked about self-hardening and benefits of working (physically and mentally).

The third mini-lecture “Merry attitude is half health” is dedicated to emotional and spiritual health. The well-known phrase “healthy body – healthy mind” is really useful and effective. The person must be healthy not only physically, but also mentally, to love oneself and others, be stress-resistant, think positively in general and look to the future with confidence. This is especially true of today's youth, because youth is exposed to different kinds of stress, overloading and nervous excitement. As part of this activity, we offer some psychological auto-training that help improve emotional state.

The last mini-lecture “I choose a healthy lifestyle!” was dedicated to the general rules for strengthening health, which includes personal hygiene, culture of communication, attitude to others and to the nature. A healthy lifestyle is not only a physical health, it is a sound mind, positive thinking, love of life, the pursuit of development and learning.

The next stage of the program for the development of healthy lifestyle was training. The first training “We are for a healthy lifestyle” was designed to provide information on health, healthy lifestyles and the factors influencing the health, create a comfortable atmosphere to actualize sense of the importance of health, understanding the complexity of its achievement and preservation, training exercises were designed to help make choices for a healthy lifestyle.

The second training “Your life – your health!” was dedicated to the prevention of smoking. This habit, at first glance, is not so harmful, but the results of medical research and statistics of diseases caused by tobacco use, strongly suggest otherwise. Today in Ukraine a large number of women and adolescents are prone to this habit, according to the Ministry of Health of Ukraine the situation is critical. Therefore this issue is devoted to individual training.

After training we offered students the so-called “Health Code” developed and improved by various scholars, which contains advice on maintaining your own health – physical and mental:

1. Know your body.
2. Live in harmony with nature.
3. Kindness and mercy.
4. Strengthen confidence in yourself that you are healthy and wish health to everyone who surrounds you.
5. Harden oneself.
6. Proper nutrition.
7. Apply enough physical strain on your body.
8. Weekly bath or sauna.
9. Do not use too much alcohol and do not smoke.
10. Restrict to a minimum the use of medications.
11. In catarrhal diseases accompanied by fever, do not stop self-hardening procedures.
12. Labor.
13. Respect your children.

14. Sleep at least six or seven hours a day.
15. Find faith in yourself.
16. Keeping health is also a work [1].

The third phase measures aimed at healthy lifestyle among students involved the consideration of methods to eliminate fatigue. High intensity work, which most experts are in the current conditions, results that when coming from work people literally fall down. Every day one feels great fatigue that accumulates over time; and it does not disappear even after a long vacation. It is no accident the “chronic fatigue syndrome” (CFS) was officially recognized as a disease at the end of the twentieth century. Its appearance is caused by many factors, the main reason – the immune system in a prolonged stress mode.

In the prevention of mental fatigue, improving blood circulation in the brain, physical exercises play a significant role. Today, special complexes are developed for representatives of various professional groups, including for those engaged in mental labor. A special place is given to exercises for the visual and vestibular sense organs. They need optimum performance not only for successful training activities, but also for any other, related to high emotional stress. Training program provides a set of exercises that one can learn in a group or individually.

At the last stage we have developed programs for the development of healthy lifestyle, we offered the students three choices of morning psychological trainings, two of which involve exercise, the third exercise – the actual auto-training, which aims to daily set up your body and thoughts on a positive footing. Psychological auto-training helps feel good all day, have a good mood, to express positive emotions and good attitude to the people around them.

Conclusions and prospects for further research in this area. Thus, the proposed training program for the development of healthy lifestyle aimed at all areas of life: to physical health, emotional state, satisfaction with life, love for yourself and others. Developed mini-lectures and workshops provide an opportunity to learn more about one’s own health, the possibilities of the human body and exercises that help promote health and well-being. We consider it appropriate implementing measures listed in the study for the entire contingent of students.

Список літератури:

1. Агаджанян Н.А. Физиология человека / Агаджанян Н.А., Телль Л.З., Циркин В.И., Чеснокова С.А. — М. : Медицинская книга, Н. Новгород : НГМА, 2005. — 526 с.
2. Алексеєнко О. Щоденник здоров’я як програма самооздоровлення студента / О. Алексеєнко, Г. Петренко, Ю. Тупиця // Фізична культура, спорт та здоров’я нації: Зб. наук. праць №1 ВДПУ ім. М. Коцюбинського / За заг. ред. О. С. Куц. — Вінниця. — 2007. — С. 21–24.
3. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. — М. : Логос, 1978. — 178 с.
4. Ананьев В.А. Введение в психологию здоровья / В. А. Ананьев. — СПб. : СПбГУ, 1998. — 148 с.
5. Бобрицька В.І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В. І. Бобрицька. — К., 2006. — 40 с.

6. Мельник Ю.Б. Аспекти вивчення феномена “культура здоров’я” // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі. Збірка матеріалів Міжнародного конгресу — IV Слов’янські педагогічні читання. — Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького. — 2005. — С. 313.

7. Мешко Г.М. Формування компетентності здоров’язбереження у майбутніх педагогів / Г.М. Мешко // Професійні компетенції та компетентності вчителя: Матер. регіон. наук.-практ. Семінару. — Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. — С. 17-21.

8. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования : монография / Образцов П.И. — СПб. : Питер, 2004. — 265 с. — (Краткий курс).

References:

1. Agadzhanyan N.A. Human Physiology / Agadzhanyan N.A., Tell' L.Z., Cirkin V.I., Chesnokova S.A. — M. : Medicinskaya kniga, N. Novgorod : NGMA, 2005. — 526 p.

2. Alekseenko O. Diary of a student's health self-rehabilitation program / O. Alekseenko, G. Petrenko, Y. Tupicya // Fizichna kul'tura, sport ta zdorov'ya naciї: Zb. nauk. prac №1 VDPU im. M. Kocubins'kogo / Za zag. red. O.S. Kuc. — Vinnicya. — 2007. — P. 21–24.

3. Amosov N.M. Thinking about health / N.M. Amosov. — M. : Logos, 1978. — 178 p.

4. Ananiev V.A. Introduction to Health Psychology / V.A. Ananiev. — St. Petersburg. : SPbGU, 1998. — 148 p.

5. Bobric'ka V.I. Theoretical and methodological foundations of a healthy lifestyle in the future teachers in the study of natural sciences : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk : spec. 13.00.04 “Teoriya i metodika profesijnoї osviti” / V.I. Bobric'ka. — K., 2006. — 40 p.

6. Mel'nik U.B. Aspects of the study of the phenomenon of “culture of health” / U.B. Mel'nik // Rozvitok osobistosti v polikul'turnomu osvith'omu prostori. Zbirka materialiv Mizhnarodnogo kongresu — IV Slov'yans'ki pedagogichni chitannya. — Cherkasi : CHNU imeni Bogdana Hmel'nic'kogo. — 2005. — P. 313.

7. Meshko G.M. Formation of competence in maintaining the health of future teachers / G.M. Meshko // Profesijni kompetenciji ta kompetentnosti vchitelya: Mater. region. nauk.-prakt. Seminaru. — Ternopil' : TNPU im. V. Gnatyuka, 2006. — P. 17-21.

8. Obrazcov P.I. Methods and Methodology of psycho-pedagogical study : monograph / Obrazcov P.I. — SPb. : Piter, 2004. — 265 p. — (Kratkij kurs).

Стаття надійшла до редакційної колегії 21.02.2016